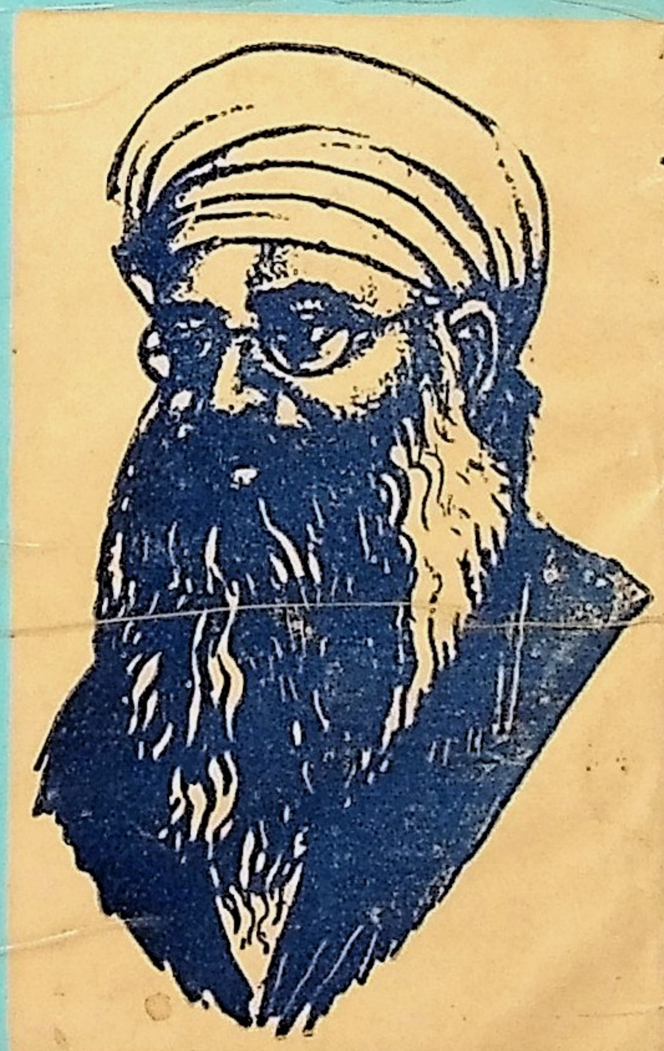
ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੰਗੀਤ

ਸਿਖੀ ਦੀ ਆਤਮਾ



ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ

ਅਨੁਵਾਦਕ :
ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਸੇਲ

ਸਿਖੀ ਦੀ ਆਤਮਾ (ਭਾਗ-II)

ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੰਗੀਤ

ਕਰਤਾ : ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ
ਅਨੁਵਾਦਕ : ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਸੇਲ

ਪੰਜਾਬੀ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ

ਸਿਖੀ ਦੀ ਆਤਮਾ (ਭਾਗ-II)

ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੰਗੀਤ

ਕਰਤਾ : ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ

ਅਨੁਵਾਦਕ : ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਸੇਲ

ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਕਰਨ : 1996

ਗਿਣਤੀ : 750

ਕੀਮਤ : 100/- ਰੁਪਏ

ਟਾਇਟਲ : ਅਜਾਇਬ ਚਿਤਰਕਾਰ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲਾਂਬਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ
412/7, ਸੈਫ਼ਾ ਬਾਦੀ ਗੇਟ, ਪਟਿਆਲਾ। ਫ਼ੋਨ : 70740

ਮੁਖ ਵਿਕਰੇਤਾ : ਅਮਰਜੀਤ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ।

ਛਾਪਕ : ਅਰੋੜ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, ਨੇੜੇ ਕਰਮ ਆਸ਼ਰਮ, ਪਟਿਆਲਾ

ਸਮਰਪਣ

ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ
ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰੰਤਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ
ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਸੰਗ ਵਿਚਰਨ ਦੇ
ਆਹਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ !

ਇਸੇ ਕਲਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਲੜੀ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ
2. ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ
3. ਰਾਜ-ਹੰਸ (ਜੀਵਨੀ)
4. ਦਸ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ (ਅਨੁਵਾਦ)
5. ਪੂਰਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਆਤਮਾ (")
6. ਸੁਆਮੀ ਰਾਮ ਤੀਰਥ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਕਥਾ (")
7. ਚਰਨ-ਛੁਹ (ਕਾਵਿ-ਰੂਪਾਂਤਰਣ)
8. ਲੌਢੇ ਪਹਿਰ ਦਾ ਆਤਮ-ਚਿੰਤਨ (")
9. ਅਨੀਲਕਾ (ਕਾਵਿ-ਰੂਪਾਂਤਰਣ)
10. ਗੀਤ ਗੋਵਿੰਦ (")
11. ਅਲਿਫ਼ ਅੱਖ਼ਰ (")
12. ਤ੍ਰਿੰਞਣ ਸਖੀਆਂ (")
13. ਮਾਲਾ ਮਣਕੇ (")
14. ਗੱਦ ਕਾਵਿ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਖ਼ਾਰੀਆਂ (")
15. ਅਰਸ਼ੀ ਲਾੜੀ (")
16. ਜਗਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ (")
17. ਪੰਜਾਬ ਜਿਊਂਦਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ (ਚੋਣਵਾਂ ਸੰਕਲਨ [illegible])
18. ਕਰਨਾ ਖਿੜਿਆ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ (ਚੋਣਵਾਂ ਸੰਕਲਨ ਕਾਵਿ-ਰੂਪਾਂਤਰਣ [illegible]
    ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ)
19. ਸਿਖੀ ਦੀ ਆਤਮਾ (ਭਾਗ-I) ਜੁਗਾਂ-ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ
20. ਸਿਖੀ ਦੀ ਆਤਮਾ (ਭਾਗ-II) ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੰਗੀਤ
21. ਸਿਖੀ ਦੀ ਆਤਮਾ (ਭਾਗ-III) ਚਿੰਤਨ-ਧਾਰਾ

ਤਤਕਰਾ

ਮੁਖ ਬੰਦ

'ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੰਗੀਤ' ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਰਚਿਤ 'ਸਿਖੀ ਦੀ ਆਤਮਾ' ਤ੍ਰੈ-ਲੜੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਹੈ। ਜਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਮੁਖ ਰਚਨਾ ਦੇ ਇਸ ਨਾਂ 'ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੰਗੀਤ' ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਸੰਤ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਨੁਭਵਾਂ ਉਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੈ। ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੋ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਚਿੰਤਕ ਵੀ ਸਨ, ਦੇ ਜਿਥੇ ਇਹ ਆਤਮਿਕ ਅਨੁਭਵ ਭਾਵੇਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੇ ਮੌਲਿਕ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਮਈ ਮਧੁਰ ਵਿਆਖਿਆ ਹਨ, ਉਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰਭੂਤ ਸਰੋਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਵੀ ਉਹ ਭਾਗ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲੇਖਕ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਈ ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੜਾਵਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਬੋਧ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿਸ਼ਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਅਥਵਾ ਇਸ 'ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ' ਵਿਚ ਵਰਣਤ ਤਾਤਵਿਕ ਸੱਚ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਇਕ ਜਿਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਬਾਰੇ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਬਾਣੀ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਗਾਇਨ ਸਮੇਂ ਗਾਇਕ ਦੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਤੇ ਅਵਸਥਾ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਲੀ ਅੰਤਰੀਵ ਤਾਲਗਤੀ ਦੀ ਤਰਲਤਾ ਤਕ ਪੁਜ ਸਕਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਠੀਕ-ਠੀਕ ਬੋਧ ਤੇ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਹਾਨ ਰਚਨਾ ਦੀ ਧੁਰ ਆਤਮਾ ਤਕ ਪੁਜਣ ਲਈ ਜਿਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਵਸਥਾ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰੌਢਤਾ ਉਤੇ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੂਖਮ ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ ਦਾ ਬੋਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਮਨੋ-ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਆਂਤਰਿਕ ਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪਾਠ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ ਦੇ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਅਰਥਾਂ, ਕੋਣਾਂ, ਦਿਸਹਦਿਆਂ ਤੇ ਅਯਾਮਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਪਹੁੰਚ-ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਰਾਸ ਤੇ ਵਿਸਮਾਦਨਾਦ ਦੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਬੋਧ ਤਕ ਅਪੜਨ ਲਈ ਇਕ ਗੁਹਜ-ਕੁੰਜੀ ਦੀ ਜੋੜੀ ਵੀ ਕਰਵਾਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ

ਅਧਿਆਤਮਿਕ-ਕੁੰਜ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮੰਡਲ ਤਕ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਿਖੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਤਕ ਪੁਜਣ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਮੁਖ ਸ੍ਰੋਤ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਲਈ ਮਾਰਗ-ਦਰਸ਼ਕ ਵੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਅਰਥਾਤ ਸਿਖ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਟੇਕ ਦੋ ਵੱਡੇ ਸਾਧਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਜਿਗਿਆਸੂ ਨੇ ਅਧਿਆਤਮ-ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਅਗੇ ਵਧਣਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਿਗਿਆਸੂ ਭੌਤਿਕ-ਸਤਾ ਉਤੇ ਵੀ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਥੂਲ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਸੂਖਮ ਤੇ ਮਧੁਰ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸੱਚ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ, ਕਰੁਣਾ, ਦਰਦ, ਸੇਵਾ, ਉਪਕਾਰ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ ਆਦਿ ਸਦਗੁਣ ਇਸ ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਂਧੀਆਂ ਲਈ ਕਦਮ-ਕਦਮ ਉਤੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਕਰਤਾ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬੀ ਅਥਵਾ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਬੋਧ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਮਨੁੱਖੀ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ, ਦੰਪਤੀ-ਜੀਵਨ ਦੇ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਮਧੁਰ ਸੰਬੰਧ, ਮਾਤਾ ਦੀ ਵਾਤਸਲਤਾ, ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਆਤਮ-ਸਮਰਪਣ ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕਸੁਰਤਾ ਵਰਗੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦਆਰਾ ਰੱਬੀ ਜੋਤ ਦਾ ਨਿਮ੍ਹਾ-ਨਿਮ੍ਹਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਨਵੀ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਥਮ ਪੜਾਅ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਦਰਿ-ਕਰਮ ਉਸ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਸਦਾ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸਦਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਓਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕਾਰਜ ਗੁਰੂ ਨਮਿਤ ਚਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਹਲਤ ਪਲਤ ਦਾ ਰਖਿਅਕ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜਿਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖ਼ਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਅਵਸਥਾ ਅਜਿਹੀ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਨਾਮ, ਨਾਮੀ, ਗੁਰੂ ਤੇ ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜਿਗਿਆਸੂ ਸਭ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਅਨੰਦਮਈ ਅਵਸਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਅੰਤਹਿਕਰਣ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਹਰ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਵਰਖਾ ਦਆਰਾ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਧੋਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਜਿਗਿਆਸੂ ਇਸ ਅਭੇਦਤਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁਲਾ ਕੇ ਅਨੰਦ-ਵਿਭੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਰਪੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਯਾਤਰਾ ਇਥੇ ਸਮਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਗੋਂ ਇਥੋਂ ਇਸ ਦਾ ਨਵਾਂ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਗਿਆਸੂ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਗਤ-ਮਿਤ ਨੂੰ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਵਡੀ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਅਨੂਠੀ ਮਧੁਰਤਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਆਪਾ-ਵਾਰ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ

ਸਾਰੇ ਸਫ਼ਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਗੇ ਤੋਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਟੇਕ ਸਦਾ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ।

ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ, ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਅੰਧਕਾਰ, ਮੋਹ-ਮਮਤਾ ਤੇ ਹਉਮੈ ਦੀਆਂ ਖਿਚਾਂ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਉਪਰ ਉਠੇ ? ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਹਰ ਕਰਮ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਨਮਿਤ ਅਰਪਨ ਕਰਕੇ ਆਪ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮ-ਖੇਤਰ ਦਾ ਵਾਹਨ-ਮਾਤਰ ਬਣ ਜਾਵੇ ? ਮੌਤ ਤਕ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਰੇ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਲੋਕ ਵਿਚ ਕੌਣ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਕੀ ਹੈ ? ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਕੌਣ ਸਹਾਈ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਕੌਣ ਮਿਤਰ ਹੈ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਸੂਖਮ ਪਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਸਲਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਕਰਤਾ ਨੇ ਇਸ ਸੰਖੇਪ ਜਿਹੇ ਕਾਵਿ-ਮਈ ਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਨਿਬੰਧ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਇਕ ਚਿੰਤਕ ਦਾ ਗਿਆਨ-ਭੰਡਾਰ ਹੈ। ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਸੰਤ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਅਤੇ ਇਕ ਕਵੀ ਦੀ ਧਿਆਨੀ ਕਲਪਨਾ ਤੇ ਨੀਝ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਰੱਬੀ ਬਾਗ ਹੈ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਸੁਅਪਨ-ਮੰਡਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਿਰਾਟ ਯਥਾਰਥ ਦਾ ਵੀ ਅਗਾਧ-ਬੋਧ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੀ ਕੁਝ ਸਾਰਥਕ ਹੈ, ਕੀ ਕੁਝ ਨਿਰਾਰਥਕ ਤੇ ਛਿਣ-ਭੰਗਰ ਹੈ ? ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਜਗਤ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਉਚੀਆਂ ਹਿਮ-ਸ਼ਿਖਰਾਂ ਦੇ ਲਕਸ਼ਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਪੰਧ ਦੀਆਂ ਉਚੇਰੀਆਂ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ ਨੂੰ ਸਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ? ਕਿਵੇਂ ਨਾਮ ਦੇ ਦੀਪ ਨੂੰ ਮਨ-ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਜਗਾ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਖੜੇ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਮਸਤਕ ਉਤੇ ਹੱਥ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਆਭਾਸ ਕਰਨਾ ਹੈ ? ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਦੇ ਟਿਕਾਉ ਵਿਚ ਰਖ ਕੇ ਉਚਤਮ ਮਨੁੱਖੀ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨੂੰ ਸਫ਼ਲ ਤੇ ਸਾਰਥਕ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਸੂਖਮ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਉਤਰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਗੁਰਮਤਿ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਸਰਵਭੌਮਿਕ ਤੇ ਸਰਬ-ਕਾਲਿਕ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਸੰਪਰਦਾਈ ਲਕਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਸਮੱਸ਼ਟੀ ਸਭ ਦਾ ਮੁਕਤੀ-ਮਾਰਗ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੇ ਸਮੂਹਕ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੀ ਜੋ ਮਾਰਮਿਕ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਬੜੀ ਅਦੁੱਤੀ ਤੇ ਵਿਲਖਣ ਹੈ। ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਤਲ-ਭੂਮੀ ਸਰਵ-ਭੌਮ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦੀ ਲਖਾਇਕ ਵੀ। ਇਸ ਦੇ ਵਾਸੀ ਨਿਸ਼ਕਿਰਿਆ ਸਰੂਪ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕਰਮ-ਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇ ਧਨੀ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮਾਰਗੀਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮੁਚੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਅਗਾਮੀ ਨੁਹਾਰ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਸਮੱਸ਼ਟੀ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਵਲ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਗਿਆਸਾ ਵੀ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਇਕ ਸਾਰਥਕ ਜੀਵਨ ਲਕਸ਼ ਵੀ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਸ਼੍ਰੀ ਵਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਵਾਚਣ ਤੇ ਸੋਧ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮੇਰੇ ਪਰਮ ਮਿੱਤਰ ਪ੍ਰੋ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਟਾਇਪ ਕਰਵਾਉਣ ਤੇ ਪਰੂਫ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸ਼੍ਰੀ ਸਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੰਦਾ ਨੇ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਬਟਾਲਵੀ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਕਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਅਜਾਇਬ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਛਬੀ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਰੈਬ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਛਪਾਈ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਸ਼ੁਧਤਾ ਦਾ ਉਚੇਚਾ ਧਿਆਨ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ ਅਤਿ-ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ।

'ਸਿਖੀ ਦੀ ਆਤਮਾ' ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਇਹ ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਭੇਟ ਹੈ। ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਤੀਜਾ ਭਾਗ ਵੀ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਦੁਆਰਾ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਣ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਲੈ ਸਕਾਂਗਾ।

ਪਟਿਆਲਾ
17.2.1995

ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਸੇਲ

ਸਿਖੀ
ਦੀ
ਆਤਮਾ
(ਭਾਗ-II)

ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੰਗੀਤ

ਅਧਿਆਏ ਪਹਿਲਾ

ਆਰੰਭਕ ਵਿਚਾਰ

I

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ, ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ। ਸੰਨ 1469 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1708 ਤਕ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਅਦੁਤੀ ਜੋਤ ਜਗਾ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਾਰ ਨੇ ਆਦਰਸ਼ਕ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਖਿਆਤ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ।

ਸਦੀਆਂ ਤਕ ਭਾਰਤ ਦੀ ਕੌਮੀ ਆਤਮਾ ਉਤੇ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਭਾਰਤੀ ਦਰਸ਼ਨ-ਪਧਤੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛਾਇਆ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਸਭ ਮਤ ਮਤਾਂਤਰ ਅਰੂਪ ਯਥਾਰਥ ਅਰਥਾਤ ਨਿਰਗੁਣ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਜਨ ਸਾਧਾਰਨ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ ਦੇ ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸੀ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਅਣ-ਯਥਾਰਥਕ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਉਤੇ ਟੇਕ ਰਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਪਰਾ-ਭੌਤਿਕ ਜਾਂ ਨਿਰਗੁਣ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਿਉਂਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਇੰਦਰੀਆਂ ਲਈ ਅਨੁਭਵ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਲਈ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸ਼ਾਸਤਰਾਰਥ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸੰਕਲਪ ਹੀ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਥਾਪਣਾ ਪਿਆ ਤੇ ਅਨਜਾਣੇ ਹੀ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਣ-ਯਥਾਰਥਕ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਭਰਮ-ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪ੍ਰਭੂਆਂ ਦੇ ਗ਼ੁਲਾਮ ਬਣ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਰਵੁਚ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ 'ਜਪੁਜੀ' ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੰਕਤੀ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਦੈਵੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਸੰਕਲਪਗਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਧਿਆਇਆ ਸਗੋਂ ਆਪ ਨੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਅਰਾਧਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਪੁਰਖ ਵੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਵੀ ਅਤੇ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਵੀ। ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਸਰੂਪ ਅਰਥਾਤ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਧਾਰਣੀ ਵੀ ਹੈ, ਕਰਤਾਰੀ ਗੁਣ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਕਰਤਾ-ਪੁਰਖ, ਨਿਰਭਉ ਤੇ ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ, ਜੋ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤ ਅਰਥਾਤ ਸਦੀਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੋਲ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਚੰਗਿਆੜੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿੰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਜੋ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਧਾਰਮਿਕ ਅਗਿਆਨ ਤੇ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਟੋਏ ਵਿਚ ਖੁਭਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕਿ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਸਕੇ । ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਥਾਪਿਆ । ਫਿਰ ਸਭ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸਭ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੂਜਣ ਲਗੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਸਾ ਲਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਉਲੇਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ 'ਜਪੁਜੀ' ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੰਕਤੀ ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਗੁਰੂ ਜੋ ਉਚਤਮ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਦਾ ਧਾਰਣੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਸਮਰਪਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਹੋਂਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿਖੀ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਦਾਨੀ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਥਾਇ ਠੀਕ ਹੀ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਆਗਮਨ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸੱਚੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਉਦੈ ਹੋਈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਇਸ ਧਾਰਮਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਬੜਾ ਸਿਧਾ-ਸਾਦਾ ਸੀ । ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਕਿਉਂਜੋ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰਨਤਾ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਯਾਤਰਾ ਵਲ ਹਾਲੀ ਕਾਫ਼ੀ ਲੰਮੇ ਪੰਧ ਨੂੰ ਮੁਕਾਉਣਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪੰਥ ਜਾਂ ਮਾਰਗ ਦੀ ਹੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਫਿਰਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜਿਆ । ਪੂਰਨਤਾ ਤਕ ਪੁਜਣ ਲਈ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਲਈ ਇਹ ਗਾਡੀ-ਰਾਹ ਹੈ ।

ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਸ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਇਸ ਦੇ ਸਮਰੂਪ ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵੀ ਆਈ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਕਾਰ ਹੋਇਆ । ਫਲਸਰੂਪ ਸਮਾਜ ਦੀ ਨਵੀਂ ਘਾੜਤ ਘੜੀ ਗਈ । ਇਸ ਨਵੀਂ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸ੍ਵੈ-ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਉਸ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਨੁਭਵ ਨਾਲ ਇਤਨਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਸੁਆਰਥ ਨੂੰ ਨਿਰਸੁਆਰਥ ਰੂਪ ਵਿਚ ਧੋ ਲਿਆ ।

ਹਰ ਸਿਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਅਗੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ । ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਆਤਮ-ਸਮਰਪਣ ਸੀ । ਇਸ ਨਵੇਂ ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਭੇਦ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਆਪ ਹੁਦਰੇਪਣ ਦਾ ਪੂਰਨ ਤਿਆਗ ਸੀ। ਵਿਅਕਤੀ-ਵਾਦ ਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਇਸ ਅਨੁਭਵ ਨੇ ਜਾਤ ਪਾਤ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਵਖਰਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਭੂਗੋਲਿਕ ਹੱਦਾਂ ਵੀ ਮਿਟਾ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਇਕੋ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਬਝ ਗਏ, ਇਕੋ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਏ ।

ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਜੋ ਆਪਣੀ ਮੁਰਦਾ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਉਠਦਾ ਹੈ, ਅਨਿਆਂ ਵਾਲੇ ਨੇਮਾਂ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਜਾਂ ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਾਧੀਨਤਾ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ

ਸਮਾਜਕ ਅਨਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਗਰਾਮ ਕਰਨਾ, ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਡਟ ਜਾ ਗਰੀਬਾਂ ਉਤੇ ਲਾਏ ਗਏ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਰਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਹਥੋਂ ਮਨੁੱਖ ਸੋਸ਼ਣ ਤੇ ਗੁਲਾਮੀ ਨੂੰ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤ ਆਦਰਸ਼ ਸਨ। ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸੱਚਾ ਧਰਮ ਜਾਂ ਕ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਜੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਵਿਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਤਾਂ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਪ੍ਰਾਣ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਿਹੜੇ ਸਿਖ ਸਮਾਜ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੜਿਆ। ਇਸ ਵਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਵੇਂ ਹਾਰ ਹੋਈ। ਅਜਿਹੇ ਸੰਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਵੀ ਕਦੀ ਹਾਰ ਹੋ ਸਕਦ ਹੈ। ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸਭ ਸੰਗਰਾਮ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਅੰਤ ਹੁੰਦੇ ਹ ਪਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸੰਗਰਾਮ ਕਰਨਾ ਉਸ ਆਤਮਿਕ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਚਿ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਜੋਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਗਾ ਦਿਤੀ ਸੀ।

ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਿਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਜੀਵ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਉਛਾਲੇ ਮਾਰਨ ਲਗੀ। ਗੁਰੂ ਜ ਦੀ ਪਰਮ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਤੋਂ ਸਭ ਅਮੀਰ ਗ਼ਰੀਬ ਇਕ ਸਮਾਨ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੋਏ। ਦੈਵ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਜੋਤ ਜਗ ਪਈ ਤੇ ਹਰ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਨਵੀਂ ਭਾਵਨਾ ਅੰਗੜਾਈ ਲੈਣ ਲਗੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਵਿਸ਼ੇ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਆਧੁਨਿਕ ਸੀ। ਧਾਰਮਿਕਤਾ ਦੇ ਘਸੇ-ਪਿਟੇ ਤੇ ਪੁਰਾ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਉਹ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਕਟੜਤਾ ਤੇ ਬਾਹ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਤੇ ਬੁਢੀਆਂ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦੇ ਪਰਪੰਚ ਤੇ ਦੰਭ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਆਪ ਸਿਧੇ-ਸਾਦੇ ਸਹਿਜ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਾਲੇ ਉਸ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰ ਸਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਦਮਾਨ ਹੋਣ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਰਹੱਸ ਵੀ ਪਛਾਣ ਸਕੇ। ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਸੁੰਦਰ ਹੈ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਸੱਚ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਸ ਸਮੇ ਜਦੋਂ ਦੈਵੀ ਆਤਮਾ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾ ਦਾ ਇਹੋ ਹੀ ਮੁਖ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਵਿਸ਼ਾਲ ਆਧਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਰ ਪੁਰਖ ਦੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਯਥਾਰਥਵਾਦ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਜੀਵ ਦੇ ਦਰਦ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜੀ ਅਨੰਤ ਪੀੜਾ ਦਾ ਖੇੜਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਸੁਧ ਸਹਿਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਧੁੱਪ ਤੇ ਚੰਨ-ਚਾਨਣੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖਿੜੇ ਫੁੱਲ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਜੋ ਚੰਗਿਆ ਦੀਆਂ ਸਭ ਪੀੜਾਂ ਤੋਂ ਉਚਾ ਉਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ-ਅਵਤਾਰ ਉਹ ਸਰਗੁਣ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ ਜਿ ਦੇ ਗਿਰਦੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਇਕ ਜਨਮ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਜਨਮ ਤਕ ਤੇ ਇਕ ਰਹੱਸ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਰਹੱਸ

ਪਰਕਰਮਾ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁਧੀਮਤਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਮਨੁੱਖੀ ਸੱਚ ਦੇ ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੌਲਿਕ ਰਚਨਾਕਾਰਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਢੂੰਡਣ ਦੇ ਰਹੱਸ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਧਾਰਨ ਅਸਿਖਿਅਤ ਕਿਰਤੀ ਸਮਾਨ ਅਗਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਵਲ ਜਾਣ ਦੇ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਤਰਾਸ਼ਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਪੰਨੇ ਵਖ ਵਖ ਸਮਿਆਂ ਉਤੇ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ ਕਿ ਵਖ ਵਖ ਪ੍ਰਕਰਨਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਦੁਹਰਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਫਿਰ ਵੀ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਬਦਲਾਂ ਦੀਆਂ ਘਣੀਆਂ ਘਟਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਆਸ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਝਲਕਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣਗੇ।

II

ਸਿਖੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੱਚਾ ਇਤਿਹਾਸ ਤਾਂ ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਅੰਕਤ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਲਈ ਹੁਣ ਤਕ ਮੋਹਰ-ਬੰਦ ਕਿਤਾਬ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਪ੍ਰੇਮ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਦਬਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਮਨੋਵੇਗ ਜਾਂ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਜੋ ਗੂੜ੍ਹੀ ਛਾਂ ਵਿਚ ਪਲਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਨਿਹਚਾ ਤੇ ਸਚਾਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੀ ਜਿਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਮੈਥੋਂ ਕਿਉਂ ਪੁਛਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ? ਗੁਰੂ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਸ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹੋ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਹੀ ਸਾਡਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪੰਘੂੜੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਝੁਲਾਇਆ ਗਿਆ, ਬਾਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕਿਵੇਂ ਬੋਲਦੇ ਸਨ ਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਗੱਲ-ਕੱਥ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਦੇ ਸਨ। ਯੁਵਾ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਵੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਉਹ ਬਚਨ-ਬਿਲਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਕਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ ਆਪ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਤੇ ਆਪ ਨੇ ਪੁਛੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ? ਕਿਵੇਂ ਆਪ ਦੀ ਮਿਹਰ ਭਰੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੰਸਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ? ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਭਰੋਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨੂੰ ਉਤਪੰਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਦੂਜਿਆਂ ਵਿਚ ਬੀਰਤਾ ਦਾ ਸਿਂਚਾਰ ਕੀਤਾ ? ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਸਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਮਾਚਾਰਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਨਿੱਕੇ-ਮੋਟੇ ਵੇਰਵੇ ਜੋ ਸਾਡੇ ਲਈ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਗੁਲਦਸਤੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਖ-ਵਖ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਕੇ ਗੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਸ, ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ-ਇਤਿਹਾਸ। ਇਸ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਅਕਦੇ। ਇਸ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸਰਵਣ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਕਦੀ ਹਸ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਕਦੇ ਰੋ

ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਕੁਝ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਸਾਡਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਜਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਅੰਦਰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੰਗਿਆੜੀਆਂ ਚਮਕ ਉਠਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੇਜਲ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਹੰਝੂਆਂ ਦੀ ਝੜੀ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਕੱਚੇ ਕੋਠਿਆਂ ਵਿਚ ਅਮਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਲੁਕੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿਚ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਰੂਹਾਂ ਯਾਤਰੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਮਕ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਰਾਹੀਂ ਨਿਹਾਰਦੇ ਹਾਂ।

ਹਾਲੀ ਬਹੁਤ ਕੁਛ ਬੀਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਅੰਕੁਰ ਫੁਟਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਅੰਦਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਕਿਤ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਤਮਿਕ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਨਾਲੋਂ ਮਰ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਅੰਤ ਕਰ ਲੈਣਾ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਅੰਦਰ ਜਿਹੜੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗਾਈ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਬੁਝਣ ਨਾਲੋਂ ਸਰਬ-ਨਾਸ਼ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜਗਦੀ ਇਹ ਜੋਤ ਜੋ ਸਦਾ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਬੜੀ ਜੋਖੋਂ ਭਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਦਾ ਅਨਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ-ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਨਿਰੰਕੁਸ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਗਰਾਮ ਕਰਦੀ ਰਹੇਗੀ।

III

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਿਖ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰੋ। ਘਾਹ ਦੇ ਪੂਲੇ ਹੇਠਾਂ ਚੰਗਿਆੜੀ ਮਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਪੈਗੰਬਰ ਮੂਸਾ ਨੇ ਸਿਨਾਈ (ਤੂਰ) ਪਹਾੜ ਉਤੇ ਤੱਕਿਆ ਸੀ। ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਵਡੇ ਢੇਰ ਥਲੇ ਹਾਲੀ ਵੀ ਸਿਖੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਜਗਮਗਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਿਖ ਦੇ ਕੇਸ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਅਦੁਤੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਆਤਮਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਜੇਕਰ ਇਸ ਬਾਹਰੋਂ ਗੁੱਦੜ ਦਿਸਣ ਵਾਲੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਖਿਅਤ ਨਾ ਰਖਿਆ ਹੁੰਦਾ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹਾਲੀ ਵੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਧੜਕਣ ਤੇ ਚੰਗਿਆੜੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਰਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਰਖਿਅਤ ਰਖ ਰਹੇ ਹਨ।

"ਓ ਵੱਛ (ਹੇ ਬੱਚਾ) ਇਹ ਮਤ ਬੜਾ ਅਗਾਧ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗੂੜ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਬੜਾ ਕਠਿਨ ਹੈ। ਇਹ ਅਤਿ ਉਤਮ ਹੈ ਜੋ ਤਰਕ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਬੜਾ ਸੂਖਮ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਵੱਲ ਦਾਨੇ ਪੁਰਖ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਫਿਰਕੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੇ ਹੋ, ਵਖਰੇ ਨਿਹਚੇ ਦੇ ਧਾਰਣੀ ਹੋ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ

ਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋ, ਵਖਰੇ ਸੰਜਮ ਜਾਂ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠਦੇ ਹੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਕਠਿਨ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ।''

ਇਹ ਬੜੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਉਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਕਹਾਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਗਦੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਡਾ. ਕੁਮਾਰਾ-ਸਵਾਮੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰਬ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਕਲਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨ ਜਾਂ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਆਸ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਜੋ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਨਿਜੀ, ਕਾਵਿ-ਮਈ ਅਤੇ ਭਾਵ-ਭਰਪੂਰ ਹੈ—ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਜੀਵਨ ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਵਿਹੂਣਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਰਚੀ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਵੀ ਸ੍ਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਚੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਕਵੀ ਵਾਲਟ ਵਿਟਮੈਨ ਦੀ ਰਚਨਾ 'ਘਾਹ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ' ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰਚੇ ਗਏ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਗੀਤਾਂ-ਪ੍ਰਗੀਤਾਂ ਤੇ ਕਾਵਿ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਜੋ ਭਰਪੂਰ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਹ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਸਦਾ ਬਿਨਾਂ ਕਾਂਟ-ਛਾਂਟ, ਸਿਧੇ-ਸਾਦੇ, ਆਪਣੇ ਕੁਦਰਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਵੀ-ਜਨਾਂ, ਸਾਧਾਰਣ ਕਿਰਤੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਿਲਪੀਆਂ ਅਤੇ ਗਾਇਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਬਦ-ਚੰਗਿਆੜੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਨਾਮ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹ ਜਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਮਲ ਭਾਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵਿਚ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਏ ਹਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਓ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੱਦਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੁਆਸ ਤਿਆਗ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਨ ਸਾਡੀਆਂ ਜੀਵਨ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਮਾਣਦੰਡ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਚਲਣਾ ਹੀ ਸਦਾਚਾਰ ਤੇ ਨੈਤਿਕ ਕਰਮ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਉਹ ਸੱਚਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਸੁਪਨ-ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦਸਿਆ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਜੀਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਹੱਲ ਵਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਖ਼ੂਨ ਪਸੀਨਾ ਇਕ ਕਰਦੇ ਹਾਂ—ਇਹੋ ਹੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਭੌਤਿਕ ਸਤਾ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਕੇ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਧੀ-ਵਿਧਾਨ ਹੈ।

ਇਹੀ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਹੈ —ਇਹੀ ਉਸ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ, ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਾਡਾ ਨਿਜੀ ਅਰਥਾਤ ਸਰਗੁਣ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ, ਬਾਣੀ ਜਾਂ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੰਤਵ ਤੇ ਉਦੇਸ਼। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਨਿਰੋਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤਾਂ ਅਨੰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਜਿਉਂਦੀਆਂ ਜਾਗਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵ-ਆਤਮਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੈ ਜੋ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸੱਚੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਤੇ ਸੰਜਮ ਦੀ ਪਰਮਾਨੰਦੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ 'ਸ਼ੂਨਯ' ਦੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਦੇਵ-ਆਤਮਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਮੰਡਲ ਹੈ।

ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਨਵੀਂ ਮੰਗ ਕਿ ਗੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਅਨਿਜੀ ਤੇ ਨੀਰਸ ਗੱਦਮਈ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿੰਨੀ ਨਿਗੂਣੀ ਤੇ ਨਿਕੰਮੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਕਾਵਿਮਈ ਤੇ ਨਿਜੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਜੀਵ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹਰ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਹਰ ਘਰ ਵਿਚ ਡੂੰਘੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰਛਾਂਵਿਆਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਗ੍ਰਸਤ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮੱਕੇ ਤੇ ਬਗਦਾਦ ਨਹੀਂ ਗਏ ਸਨ। ਕੁਝ ਮੁਸਲਿਮ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਸਿਧ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਨਵਾਂ ਝਮੇਲਾ ਖੜਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਖਿਚ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਇਕ ਮੁਖ ਤਰਕ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਿਖਾਂ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਇਕ ਪਰਮ ਤਤ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਗਦਾਦ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਬਹਿਲੋਲ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਿਖ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਗਿਆਨ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮੱਕੇ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੱਕਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਰੱਬ ਦਾ ਘਰ ਦਸਦੇ ਹੋ —ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੇਖਕ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਉਤੇ ਅਭਿਮਾਨ ਕਰਨ ਦਿਉ, ਪਰ ਇਕ ਨਿਹਚਾਵਾਨ ਸਿਖ ਲਈ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੌਧਿਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਦੇ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਆਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖਣ ਕਦੀ ਗ਼ਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਅਨਿਜੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਵਿਕੋਲਿਤਰੇ ਤੱਥ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਇਹ ਅਨੋਖੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਬੜੇ ਕੀਮਤੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਯਤੀਮ ਤੇ ਵਿਚਾਰੇ ਹਨ। ਜੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਉਤਸੁਕ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਾ ਸਾਂਭ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੌਤੇ ਆਪ ਹੀ ਮਰ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਆਪ ਵੀ ਉਤਨੇ ਹੀ ਕੰਗਲੇ ਤੇ ਥੋਥੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਤਨੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤੱਥ ਜੋ ਵਧੇਰੇ ਠੀਕ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ

ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਧੇਰੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜੇ ਮਹਾਂਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਾਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਤੇ ਬਾਵਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ, ਕੀ ਉਹ ਸੱਚੀ-ਮੁੱਚੀ ਦੇ ਤੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਮਹਾਂਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਖ਼ਾਲੀ ਨਾਮ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਰੂਪ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਸਦੇ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੀਤਣ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਕਈ ਗਲਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਵੀ ਰਹੀਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਵਿਚਰੇ ਵੀ ਹੋਈਏ ਤਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀ ਕੁਝ ਹੈ—ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਘਟਦੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਪਹੁੰਚ ਹੋਰ ਵੀ ਕਠਿਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਹ ਆਤਮਿਕ ਚੇਤੰਨਤਾ ਹੀ ਮਹਾਨ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨ ਜਾਂ ਜਣਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਉਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਆਲੋਚਨਾ ਜੋ ਅੱਖਰ-ਅੱਖਰ ਤੇ ਠੀਕ-ਠੀਕ ਸੱਚ ਹੋਣ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਥਾਪਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਝੱਖੜ ਦੇ ਵਾਂਗ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਬੜੇ ਬੁੱਢ-ਪੁਰਾਣੇ ਤੇ ਭੱਦੇ ਤੱਥ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਘੜ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਪੁਰਾਤਨ ਕਾਲ ਦੀ ਸਰਬ-ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖਤਾ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸਾਧਾਰਣੀਕਰਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਹਰ ਕਾਲ ਵਿਚ ਸਰਬ-ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਥਾਵਾਂ ਸੱਚਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਕਾਲ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਘਟੀਆ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਸਿਆਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਪਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਸਿਆਣਾ ਘੱਟ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਹੀ ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਨਿਹਚੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਾਲੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਠੁੱਕ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਗਏ ਪੰਨੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਅੰਕਿਤ ਪੱਗ-ਟਿਪਣੀਆਂ ਲੋਕ-ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ।

IV

'ਖ਼ਾਲਸਾ' ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ਕ ਰਾਜ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਦੇਵ ਲੋਕ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹਤ ਦਾ ਨਿਰੰਕਸ਼ ਰਾਜਤੰਤਰ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਪੂਰਨ ਲੋਕਤੰਤਰ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਧਰਤ ਉਤੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹਤ ਸਮਾਨ ਹਰ ਇਕ ਲਈ ਰੋਟੀ-ਕਪੜੇ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਵੰਡ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਭੌਤਿਕ ਸੱਤਾ ਉਤੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਦਾ ਉਹ ਲੋਕਤੰਤਰ ਹੈ ਜਿਥੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਈਰਖਾ, ਦਵੇਖ ਤੇ ਕਠੋਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹਨ, ਪਰ ਆਤਮਾ ਦੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਤੀਖਣਤਾ ਸਾਰੇ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਸੁਟਦੀ ਹੈ।

ਆਤਮਾ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮਾਨਦੰਡਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਤਾਂ ਹਰ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਵਿਚਲੇ ਸੱਚੇ ਕੁਲੀਨ-ਤੰਤਰ ਦਾ ਮਾਨਦੰਡ ਹੋ ਸਕੇਗਾ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਟੀ ਕਪੜੇ ਦੀਆਂ ਮੁਢਲੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਤੋਂ ਵਿਹੂਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ । ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਸਵਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਜਾਂ ਇਸ ਆਦਰਸ਼ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਸਮੂਹ ਵਲੋਂ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਨਾ ਕੋਈ ਭੁੱਖ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮਰੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਤਨੋ ਨੰਗਾ ਫਿਰੇਗਾ । ਪਰ ਇਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ ਮੌਤ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੈ ਨਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚਲੀਆਂ ਅੰਤਰੀਵ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਹੀ ਭੌਤਿਕ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਤੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕੇਗਾ । ਭਾਵੇਂ ਪਰਬਤ ਉਚੇ ਹੋਣ, ਫੁੱਲ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਘਾਹ ਨੀਵੇਂ ਥਾਂ ਉਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕੱਜਣ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਪੂਰ ਭੰਡਾਰੇ ਵਿਚੋਂ ਆਹਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ । ਪਰ ਆਦਰਸ਼ ਰੂਪ ਦੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ-ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਹਾਲੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ, ਪਰ ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਸਾਰ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਸਮਾਜਕ ਘੜਮਸ ਜਾਂ ਘਮਸਾਨ ਚੌਦੇ ਉਤੇ ਉਸਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਤੁਰੰਤ ਆਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ 'ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ' ਛੋਟੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਗਣਰਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਤਦਾਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਖ ਵਖ ਢੰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਕੇ ਮਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ । ਇਹ ਖ਼ਾਲਸਾ ਤੰਤਰ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਭਿੰਨ ਹੈ ਜੋ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਦੇਵ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕੇ । ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਉਹ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ । ਜਿਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚਲੀ ਪਸ਼ੂ-ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਵਿਚ ਬਦਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਉਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਸੱਚਾ ਸਮਾਜਵਾਦ ਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾ-ਤੰਤਰ ਅਥਵਾ ਰਾਜ ਮਨੁੱਖਤਾ ਵਿਚਲੀ ਤਾਤਵਿਕ ਭਲਿਆਈ ਉਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੈ ਜੋ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਵਚਿਤਰਤਾ ਦੇ ਭੇਦ ਦਾ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਬਣਨਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਸੁਦਰ ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਂਘਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਕਰਕੇ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਰਪੂਰ ਭੰਡਾਰੇ ਵਿਚੋਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸੁਆਰਥੀ ਰੁਚੀਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੀ ਮੌਤੇ ਮਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਚੇਰਾ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਲਈ ਮਿਲੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨੀਵੇਂ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਰੇ ਦੂਰ ਧੱਕ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। "ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੱਸਾ ਮਿਲੇ

ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਮਾਣਨ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ।'' ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਹ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਭਰਿਆ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਜੀਵਨ ਜੀਅ ਸਕੇ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ ਨਾ ਦੇਵੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਹੜੱਪ ਕਰੇ। ਇਹ ਨਾ ਮੁਕਣ ਵਾਲਾ ਤਿਆਗ ਜੋ ਇਸ ਨਵੇਂ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਪਰੰਤ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਜਗਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨਵੀਂ ਜੀਵਨ ਚੰਗਿਆੜੀ ਸਦਕਾ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਸੁਆਰਥੀ ਅਤੇ ਦੂਈ-ਦਵੈਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਤੇ ਅਨੰਦ ਦੇ ਇਸ ਮਹਿਕ ਭਿੰਨੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਦੂਈ-ਦਵੈਤ ਤੇ ਸੁਆਰਥੀ ਭਾਵਾਂ ਵਰਗੇ ਕੁਹਜੇ ਤੇ ਕਰੂਪ ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ ਜਿਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ।

ਮਨੁੱਖ ਦੀ 'ਮੈਂ' ਹੁਣ 'ਮੈਂ' ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਸਗੋਂ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਨਵੇਂ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੱਚੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਦੈਵੀ ਜੀਵਨ ਚਿੰਗਿਆੜੀ ਤੋਂ ਵਿਹੂਣਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਜੋ ਸੁਆਰਥ ਨੂੰ ਖੂੰਜੇ ਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੋਂ ਮਿਲੇ ਸਦਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਅੰਕਿਤ ਕਰਕੇ ਤਿਆਗ ਤੇ ਸਹਿਜ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਮਾਣਨ ਲਈ ਅੰਤਰ-ਵਰਤੀ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੈਵੀ ਕੁਲੀਨ-ਤੰਤਰ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਚੇਤੰਨਤਾ ਦੀ ਗੂੜ੍ਹੀ ਛਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੱਚੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਵਾਸ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਚਿਆਇਆ ਗਿਆ ਚਰਿਤਰ ਹੀ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਸੱਚਾ ਮਾਨਵੀ ਸਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਜੀਵਤ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਗੁਰਸਿਖਾ ਦੇ ਨਿਜੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਜਗਾਉ ਨਵੀਂ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਦੀ ਰੀਤ ਤੋਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਕੀ ਹੈ? ਸ਼ਮ੍ਹਾ ਬਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਪ੍ਰਵਾਨੇ ਆ ਜੁੜਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸ਼ਰਧਾ ਭਗਤੀ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਚੰਨ ਤੇ ਸੂਰਜ ਵੀ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਦੀਪਕ-ਹਾਰ ਇਥੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

V

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਵਿਵਰਣ ਹੈ। ਇਹ ਬੜੇ ਸ਼ੋਕ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਸਿਖ ਤੇ ਕੱਚ-ਘਰੜ ਵਿਦਵਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਮਾਨ ਯੁਗ ਨੇ ਵਿਕ੍ਰਿਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਆਪ-ਹੁਦਰੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਅਰਥ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਗੁਆਚ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਜੀਲ

ਦੇ ਵਖ ਵਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵਖ-ਵਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਵੀ-ਜਨ ਆਪਣੀਆਂ ਵਖ-ਵਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦੇ ਅਨੇਕ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਗੇ। ਕੇਵਲ ਜੀਵਨ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਬਾਰੰਬਾਰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਵਿਧੀ-ਵਿਧਾਨ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਢੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਬਾਰੰਬਾਰ ਦੁਹਰਾਉ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬੇਰੱਸੀ ਤੇ ਅਕੇਵੇਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਲਈ ਤਾਂਘ ਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਤਾਂਘ ਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਤੀਬਰ ਪੀੜ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਰੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਅਰੋਗ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਫਲਸਫੇ ਜਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਦਿਆ ਦੁਆਰਾ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਦਰਦ ਭਿੰਨੇ ਬੋਲਾਂ ਵਾਂਗ ਨਾਮ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਪੀੜਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਇਕ ਵਾਰ ਲਿਆ ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕਾਰਗਰ ਤੇ ਸੁਖਦਾਈ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਘਾਉ ਲਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਪ੍ਰਗੀਤਾਂ ਦੇ ਦੁਹਰਾਓ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰੋਗ ਦੀ ਔਸ਼ਧੀ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਅਸਰਦਾਰ ਤਾਸੀਰ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕਮਾਤਰ ਸੁਝਾਉ ਜਾਂ ਨੁਸਖਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਥੇ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਪ੍ਰਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਦੀ ਗੂੰਜਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਇਹ ਮਹਾਨ ਗੀਤ ਖਾਲਸਾ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਸਾਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਭ ਲੋਕ ਜਾਣ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਇਹ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਜਾਵੇਗਾ। ਕੂੜ ਦੇ ਅੰਧਕਾਰ ਨੂੰ ਸੱਚ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਚਮਕਾਰੇ ਵਾਂਗ ਸਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਚਾਨਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਸੋਝੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਸੱਚੇ ਪੈਗੰਬਰ-ਕਵੀ ਅਤੇ ਪੱਥ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਕ ਮਿਤਰ ਹਨ। ਜੀਵਨ ਹੀ ਜੀਵਨ-ਦਾਨੀ ਹੈ। ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੇ ਉਥਾਨ ਲਈ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਆਪੀ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਸਮੱਸ਼ਟੀ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨਾਮ-ਧਰੀਕ ਜਾਂ ਅਖੌਤੀ ਧਰਮ ਦਾ ਐਲਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਸਮੱਸਤ ਹੋਂਦ ਦੀ ਦੈਵੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਾਰਗ ਸੁਝਾਇਆ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਤੱਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਭ ਵਸਤਾਂ ਤੇ ਸਭ ਜੀਵਨ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਧਰਮ ਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਸਮੱਸ਼ਟੀ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਆਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਗੀਤਕ ਅਵਸਥਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਗੁਰੂ-ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਾਗ ਉਠਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਿਰਦੇ ਪਰਿਵਰਤਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਪੁਨਰ-ਨਿਰਮਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬੜੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਨਾ ਮੁਕਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਜ ਨਿਰੰਤਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸੁਚੇਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਕਿ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਲੈਣ ਦੀ ਥਾਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਤੇ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਉਹ ਤ੍ਰੈਗੁਣਾਂ-ਅਤੀਤ ਉਚੇਰੀ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਧਾਰਣੀ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਹਿ ਰਹੀ ਨਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਸਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਉਹ ਸਿਰਜਨਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੁਆਰਾ ਰਚੀ ਗਈ ਇਕ ਕਵਿਤਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਨ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਡੀਕਾਂ ਲਾ ਲਾ ਪੀਂਦੇ ਹਨ। ਧਰਤੀ, ਬਨ, ਮਾਰੂਥਲ ਆਦਿ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰ ਕੇ ਉਹ ਇਤਨੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੋੜਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਸਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਗੀਤ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਉਪਜਾਊ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨਿਮਾਣੀ ਧਰਤ ਨੂੰ ਕੰਜ-ਕੰਵਾਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਮਾਣ-ਮਤੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੇ ਖੇੜੇ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਤੀਬਰ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤਕ ਥਰਥਰਾਹਟ ਨਾਲ ਨਾ ਦਬੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਲਰਜ਼ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਧੜਕ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਚੇਤੰਨਤਾ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਾਈਆਂ ਵਿਚ ਮਾਂਦੇ ਨਾ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਅਨੰਦ ਦੁਆਰਾ ਰਚਨਾ ਦਾ ਦੈਵੀ ਸਿੰਚਾਰ ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਫੁੱਲ ਨੂੰ ਸੂਰਜੀ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਦਾ ਆਭਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਥਰਹਰੀ ਪ੍ਰਸਾਰ ਵਿਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ (ਕਵਿਤਾ) ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਵੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਹੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਨਿਰਜਿੰਦ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਵਿਦਵਾਨ ਲੋਕ ਅਕਾਰਥ ਹੀ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚਲੀ ਸਤਰੰਗੀ ਪੀਂਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਫੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਤਮਾ ਦੀ ਨਿਰਛਲ ਸੁੰਦਰਤਾ ਰਾਹੀਂ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨ ਲੋਕ ਜੋ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ—ਸਦਾ ਗ਼ਲਤ ਸਮਝਣਗੇ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਸਿਖੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ

ਅਨੁਵਾਦ ਕੇਵਲ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ 'ਖਾਲਸਾ' ਵਰਗੇ ਆਦਰਸ਼ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਦੇ ਜੀਉਂਦੇ ਜਾਗਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਆਦਰਸ਼ਕ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਅਰਥਾਤ ਖ਼ਾਲਸਾ' ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਹੀ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ। ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਜ ਮਨੁੱਖੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸਰਵੁਚ ਸਰੂਪ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰਜਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਸਮਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵ-ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਪ੍ਰੇਮ, ਦਇਆ ਤੇ ਕਰੁਣਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਨਿਜ ਸੁਆਰਥ ਦਾ ਪੂਰਨ ਤਿਆਗ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਿਜੀ ਸੁਆਰਥ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰਵੁਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦੁਆਰਾ ਧੋ ਕੇ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਿਖੀ ਅਰਥਾਤ ਮਹਾਨਤਮ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਅਤਿ ਦਾ ਬਿਖ਼ਮ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਜੋ ਕਿ ਸਰਬ ਸੱਤਾ ਸੰਪਨ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ ਤੋਂ ਖਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਕੁੰਜੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮੁਕਤੀਦਾਤਾ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਗੀਤਾਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਗੀਤਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਮਨੁੱਖੀ ਆਤਮਾ ਦੁਆਰਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਇਸ ਅਰਥ-ਬੋਧ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਸੰਗੀਤ ਤੋਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਕੇਵਲ ਪੰਜ-ਭੌਤਿਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਬੌਧਿਕ ਵਿਆਖਿਆ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਤੂੜੀ-ਤੰਦ ਸਮਾਨ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਛਿਲੜ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਗਿਰੀ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪੁਜਦੀ। ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਆਤਮਾ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਗ ਉਠਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਦੇ ਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਚਿਤ ਸਵੱਈਆਂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ਕਬਿਤ, ਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਚ ਕੇ ਗਿਆਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਤੱਤ ਹੈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਸਰੀਰਕ ਸੰਜਮ ਦਾ ਧਾਰਣੀ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅਨੰਤ ਅਰਥਾਤ ਲਾ-ਮਕਾਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਖਰੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਦੇ ਸੰਜਮ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਅਨੰਤ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਬਾਲਾਂ ਦੇ ਮੁਖੜਿਆਂ ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸਕਾਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਰਥਾਤ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਹੋ ਹੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ।

*ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਲਗਪਗ ਅਖਰੀ ਅਨੁਵਾਦ ਸ੍ਰੀ ਮੈਕਾਲਿਫ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਲਈ ਸਦੀਵੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਪ੍ਰਗੀਤ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਈ ਸੀ । ਇਸ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਤੇ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਮਨੁੱਖੀ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਪੱਖਾਂ ਵਲ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੈਵੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨੂੰ ਸਰਵਉਚ ਕਾਵਿ ਦਾ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਉਚਤਮ ਧਰਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਕੇਵਲ ਦੈਵੀ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲਾ ਕਵੀ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਰਮਾਣ ਸਿਖ ਤੇ ਸਮਰਪਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਠੀਕ ਠੀਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ।

ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਪ੍ਰਿਉ ਪ੍ਰਿਉ ਕੂਕ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਕੋਇਲ ਵੀ ਆਪਣੇ ਗੀਤ ਅਲਾਪ ਰਹੀ ਹੈ,
ਧਨ ਆਪਣੇ ਪਿਰ ਦੇ ਅੰਕ ਸਮਾਈ
ਰੰਗ ਰਲੀਆਂ ਮਾਣ ਰਹੀ ਹੈ ।
ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੇ ਆਪ ਤ੍ਰੁਠ ਕੇ
ਧਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ।
ਮੇਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡਾ ਹੈ
ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੋ
ਰਾਤ ਦਿਨ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡ ਦੁਆਰਾ
ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣ ਰਹੀ ਹਾਂ ।
ਨਾਨਕ; ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਪ੍ਰਿਉ ਪ੍ਰਿਉ
ਕੂਕ ਰਿਹਾ ਹੈ,
ਕੋਇਲ ਆਪਣੇ ਮਿੱਠੇ ਗੀਤ
ਅਲਾਪ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ !
ਇਕ ਛਿਣ ਵੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ
ਕਿਉ ਵਿਸਾਰਾਂ
ਮੇਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਅਰਪਨ ਹੈ

---

*ਇਥੇ ਜਿਹੜੀ ਬਾਣੀ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕੁਝ ਭਾਗ ਬਾਰਾਮਾਂਹ ਤੁਖ਼ਾਰੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ ਤੇ ਕੁਝ ਭਾਗ ਹੋਰ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਤੁਹਾਡਾ ਜਸ ਗਾ ਮੈਂ ਜਿਉਂਦੀ ਹਾਂ
ਤੁਹਾਡੇ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਂ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ
ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ
ਢੂੰਡ ਲਿਆ ਹੈ
ਤੇ ਮੇਰਾ ਤਨ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ
ਇਸ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਸੁਖਦਾਈ ਹਨ।
ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਮੇਰੇ ਤਨ ਦੇ
ਮਨ-ਮੰਦਰ ਵਿਚ
ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ
ਆ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।
ਧਨ ਜਾਗ ਪਈ ਹੈ
ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਜੱਸ
ਗਾਇਨ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਹਰੀ ਨਾਮ ਨੂੰ
ਬਾਰੰਬਾਰ ਅਰਾਧ ਰਹੀ ਹੈ।

ਘਣੇ ਬੱਦਲ ਘਿਰ ਆਏ ਹਨ,
ਆਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਭਰੀ
ਮੀਂਹ ਦੀ ਛਹਿਬਰ ਲਥ ਪਈ ਹੈ,
ਮੇਰੇ ਤਨ ਮਨ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨੇ
ਸੁਖ ਪੁਚਾਇਆ ਹੈ।
ਬਸੰਤ ਬਹਾਰ ਸੁਹਾਵਣੀ ਹੈ,
'ਭਵੰਤਾ ਭੌਰ' ਮਨ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।
ਬਾਰ ਦੇ ਬਨ ਖੇੜੇ ਵਿਚ ਹਨ।
ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ; ਘਰ ਆ ਜਾਉ,
ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਘਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ
ਤਾਂ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੁੱਖ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ?
ਬਿਰਹਾ ਦੀ ਪੀੜ ਨਾਲ
ਉਸ ਦਾ ਤਨ ਛਿਜ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਅੰਬ ਉਤੇ ਕੋਇਲ ਬੈਠੀ

ਮਿੱਠੜੇ ਗੀਤ ਅਲਾਪ ਰਹੀ ਹੈ,
ਪਰ ਮੈਂ ਤਨ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨੂੰ
ਜ਼ਰ ਰਹੀ ਹਾਂ ?
'ਭਵੰਤਾ ਭੌਰ' ਡਾਲੀ ਡਾਲੀ
ਫੁੱਲਾਂ ਉਤੇ ਗੇੜੇ ਕਟ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਜਿਉਂਦੀ ਰਹਾਂਗੀ,
ਮੇਰੀਏ ਮਾਏ ! ਮੈਂ ਮਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ ।

ਸਾਵਣ ਦੀ ਰੁੱਤੇ,
ਮੇਰੇ ਮਨ ! ਤੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਮਨਾ,
ਇਹ ਮੇਘਲਿਆਂ ਤੇ ਵਰਖਾ ਦੀ ਰੁੱਤ ਹੈ।
ਮੈਂ ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ ਆਪਣੇ
ਕੰਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੀ ਹਾਂ,
ਪਰ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
ਕੰਤ ਘਰ ਨਹੀਂ ਪਰਤ ਰਿਹਾ,
ਬਿਰਹਾ ਦੀ ਪੀੜ ਕਾਰਨ
ਮੈਂ ਮਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ ।
ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ
ਮੈਨੂੰ ਡਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ,
ਮੈਂ ਸੇਜ ਉਤੇ ਇਕੱਲੀ ਲੇਟੀ
ਗ਼ਮਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਥੱਲੇ
ਦੱਬੀ ਗਈ ਹਾਂ ।
ਮੇਰੀਏ ਮਾਏ ! ਇਹ ਵੇਦਨਾ ਤਾਂ
ਮੌਤ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਭੈੜੀ ਹੈ ।
ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ
ਨਾ ਨੀਂਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ
ਨਾ ਭੁੱਖ ਲਗਦੀ ਹੈ,
ਸੋਹਣੇ ਬਸਤਰ ਵੀ ਤਨ ਨੂੰ
ਸੁਖਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ ।
ਛੰਭ ਤੇ ਜੂਹਾਂ ਜਲਥਲ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ
ਵਰਖਾ ਦੀ ਰੁੱਤ ਹੈ
ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ।

ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ,
ਪਰ ਕੰਤ ਪਿਆਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ
ਭਰ ਜੁਆਨ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਕਿਵੇਂ
ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ?
ਦਾਦਰ, ਮੋਰ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ
ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਪ੍ਰਿਉ ਪ੍ਰਿਉ ਚਵ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਸੱਪ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ
ਡਸ ਰਹੇ ਹਨ,
ਮੱਛਰ ਡੰਗ ਮਾਰਦੇ ਹਨ,
ਛੱਪੜਾਂ ਵਿਚ ਜਲ ਕੰਢਿਆਂ ਤਕ
ਭਰ ਗਿਆ ਹੈ,
ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਿੰਦੜੀ ਨੂੰ
ਕਿਵੇਂ ਚੈਨ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ?
ਨਾਨਕ ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ
ਪੁਛ ਵੇਖਾਂਗੀ :
ਕਿ ਜਿਥੇ ਵੀ ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ ਹੋਵੇਗਾ
ਉਥੇ ਹੀ ਮੈਂ ਚਲੀ ਜਾਵਾਂਗੀ।
ਪ੍ਰੀਤਮ ! ਪਤਨੀ ਤੇਰੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ
ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ,
ਮਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਰਕੜੇ ਤੇ ਕਾਹੀ ਫੁੱਲਣ ਉਤੇ ਹਨ,
ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਦਾ
ਅੰਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ,
ਸਰਦੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਨੇੜੇ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।
ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ
ਮੇਰਾ ਮਨ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ,
ਸਭ ਪਾਸੇ ਬ੍ਰਿਛ ਹਰੇ ਭਰੇ ਤੇ
ਰੱਸ ਕੱਸ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹਨ,
ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਪੱਕਣ 'ਤੇ ਆ ਗਏ ਹਨ।
ਦੈਵੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਜਗਿਆ ਦੀਪ
ਸਹਿਜ ਰੰਗ ਵਿਚ ਬਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੀਪਕ ਵਿਚ
ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਬੱਤੀ ਬਲ ਰਹੀ ਹੈ ।
ਧਨ-ਪਿਰ ਦਾ ਸੰਜੋਗੀ ਮੇਲ
ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।
ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ !
ਹੁਣ ਆ ਕੇ ਮਿਲੋ
ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ
ਗਿਆਨ ਬੋਧ ਦੇ ਦਰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਉ ।
ਇਸ ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਘੜੀ ਵੀ
ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ ।
ਭੱਟਾਂ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਗੀਤ, ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਛੰਦ
ਮੈਂ ਸੁਣ ਲਏ ਹਨ,
ਪਰ ਇਹ ਗ਼ਮ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ
ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਤੁਖਾਰ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ,
ਬਨਾਂ ਤੇ ਘਾਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਮੀਂ
ਸੁਕਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ।
ਪ੍ਰੀਤਮ !
ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ
ਆਉਂਦੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ?
ਤੁਹਾਡਾ ਵਾਸਾ ਤਾਂ
ਮੇਰੇ ਤਨ, ਮਨ ਤੇ ਰਸਨਾ ਉਤੇ ਹੈ ।
ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤ ਤਾਂ
ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ
ਵਿਆਪਕ ਹੈ ।
ਧਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੁਨੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ
ਆਤਮ-ਤੀਰਥ ਦੀ ਯਾਤਰਾ-ਧਾਮ ਦਾ
ਗਿਆਨ ਬੋਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਮਿਤਰ (ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ) ਨਾਲ

ਮੇਲ ਸਹਿਜ ਰੂਪ ਵਿਚ
ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ
ਤੇ ਮੈਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ
ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਕੇ
ਉਸ ਦੇ ਅੰਕ ਜਾ ਸਮਾਈ ਹਾਂ।
ਹੇ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ !
ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਸੁਣੋ,
ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਮੈਂ
ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।
ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਾਵੇ ਤਾਂ
ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ
ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਂਗੀ ।
ਇਥੇ ਗੰਗਾ, ਜਮੁਨਾ ਤੇ ਸਰਸਵਤੀ
ਤਿੰਨੇ ਨਦੀਆਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਵੇਣੀ ਹੈ
ਇਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਯਾਗ ਦਾ ਤੀਰਥ ਰਾਜ ਹੈ।
ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਹੀ
ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ
ਦਾਨ, ਦਇਆ ਤੇ ਸਗਲ ਪੁੰਨ
ਆ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ,
ਹਰ ਯੁਗ ਵਿਚ ਉਹੋ ਹੀ
ਸਾਡਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੈ।
ਮੈਂ ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ
ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਅਰਾਧਦੀ ਹਾਂ,
ਮੈਂ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ
ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।
ਸੁਆਮੀ ਦਇਆ ਕਰਕੇ
ਮੇਰੇ ਨਿਜ ਮਹਿਲ ਵਿਚ
ਆ ਜਾਉ।
ਮੈਂ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੀਆਂ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ਪਾਈਆਂ

ਤੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕੀਤੇ ਹਨ,
ਪਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ! ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ
ਮੇਰਾ ਬੈਕੁੰਠ ਵਿਚ ਵਾਸਾ
ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ।
ਮੈਂ ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਤੇ ਮੋਤੀ-ਪੰਨੇ,
ਪਹਿਨ ਲਏ ਹਨ,
ਇਤਰ ਫੁਲੇਲ ਲਾ ਰੇਸ਼ਮੀ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ
ਪਾ ਲਈਆਂ ਹਨ ।
ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ
ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦਿਤਾ ਹੈ;
ਮੈਨੂੰ ਮੇਰਾ ਕੰਤ
ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ।
ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਭਾਅ ਗਈ ਹਾਂ
ਉਸ ਨੇ ਮੇਰਾ ਆਪ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ।
ਮੇਰਾ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਜੋਗ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ,
ਮੈਂ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਾਂ ।
ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੇ ਮੈਨੂੰ
ਰਾਵਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਿਜ ਮਹਿਲ ਦੀ
ਸੇਜਾ ਵੀ ਸੁੰਦਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ।
ਪਵਿੱਤਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਮਸਤਕ ਉਪਰ
ਚੰਗੇ ਭਾਗ ਅੰਕਿਤ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ ।
ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਹੁਣ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ
ਦਿਨ ਰੈਣ ਮੇਰੇ ਸੰਗ
ਰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ,
ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹਾਂ
ਸੂਰਜ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਚੰਦਰਮਾ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਚਲਦਾ ਹੈ
ਸਹੰਸਰ ਤਾਰੇ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਹਨ,

ਪਰ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਵਿਚ ਹੀ
ਸਾਡਾ ਸਥਾਈ ਨਿਵਾਸ ਹੈ ।
ਨਾਨਕ, ਇਹ ਕਥਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਧਨ, ਜੋਬਨ ਤੇ ਫੁੱਲ
ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਹਨ ।
ਇਹ ਸਭ ਬਿਨਸਣ ਹਾਰ ਹਨ;
ਜਲ ਕੰਵਲ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਹਾਰ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੇ ਝੜ ਪੈਣਾ ਹੈ ।
ਇਸ ਲਈ ਪਿਆਰੀ !
ਤਰੁਨ-ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ
ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗ ਨੂੰ ਮਾਣ ।
ਤੇਰੇ ਦਿਨ ਥੋੜੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ,
ਸਰੀਰ ਢਲ ਚਲਿਆ ਹੈ
ਤੇ ਚੋਲਾ ਬਿਰਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ;
ਸਖੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ
ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਜਾ ਸਮਾਈਆਂ ਹਨ;
ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਉਥੇ ਜਾਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ,
ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਨਿਮਾਣੀ
ਉਭੇ ਸਾਹੀਂ ਰੋ ਰਹੀ ਹਾਂ ।
ਸੁੰਦਰ ਸਖੀਏ ! ਤੂੰ ਇਸ ਸੁਨੇਹੇ ਨੂੰ
ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆਂ ?
ਤੈਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ
ਸਹੁਰੇ ਜਾਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ,
ਘੇਕੇ ਘਰ ਤੂੰ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ।
ਨਾਨਕ ! ਜਿਹੜੀ ਇਸਤਰੀ
ਘੇਕੇ ਘਰ ਸੁਤੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ,
ਉਹ ਅਚਿੰਤੇ ਹੀ ਲੁਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ !

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚੋਵੋਲੇ ਵਿਚ ਜੋ ਮੂਸਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪੰਨਾ 1364 ਉਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ, ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਨੇਮ ਦੇ ਸਾਰ ਤੱਤ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ॥

ਜਪੁ, ਤਪੁ, ਸੰਜਮ, ਹਰਖ, ਸੋਖ
ਮਾਨ, ਮਹਤ, ਗਰਬ, ਮੂਸਨ, ਨਿਮਖ
ਇਕ ਪ੍ਰੇਮ ਪਰ
ਵਾਰ ਵਾਰ ਦਿਉਂ ਸਰਬ ।

ਜਪੁ	=	ਰਾਮ-ਰਾਮ ਦਾ ਵਾਰ ਵਾਰ ਰਸਮੀ ਰਟਣ
ਤਪੁ	=	ਪ੍ਰਾਸ਼ਚਿਤ ਤੇ ਤਿਆਗ
ਸੰਜਮੂ	=	ਸੰਜਮ, ਸਾਧਨਾ ਤੇ ਲਿਵ
ਹਰਖ	=	ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ
ਸੋਖ	=	ਅਨੰਦ
ਮਾਨ	=	ਵਖ ਵਖ ਪਦਵੀਆਂ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ
ਮਹਤ	=	ਵਡਿਆਈ ਤੇ ਰਿਧੀਆਂ-ਸਿਧੀਆਂ ਤੇ ਬੁਧੀ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ
ਗਰਬ	=	ਸੁੰਦਰਤਾ, ਧਨ ਤੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ ਬੁਧੀ ਰਖਣ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਆਦਿ ।

ਹੇ ਮੂਸਨ ! ਸਭ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਇਕ ਛਿਣ ਤੋਂ ਵਾਰ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ।
ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ :

"ਸਾਚੁ ਕਹੋ ਸੁਨ ਲੇਹੁ ਸਭੈ
ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮੁ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਓ ।।"

ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਸਭ ਅਗੇ ਇਹ ਸਚਾਈ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ।

ਫਿਰ ਆਪ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਮੁਰੀਦ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲ-ਕੱਥ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

"ਖਲਕੁ ਖਾਲਿਕੁ ਕੀ ਜਾਨ ਕੈ
ਖਲਕੁ ਦੁਖਾਵਹਿ ਨਾਹਿ ।
ਖਲਕੁ ਦੁਖਾਵਹਿ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ
ਖਾਲਕੁ ਕੁਪਾਵਹਿ ਤਾਹਿ ।।"

ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣ ਲਉ ਕਿ ਖਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਾਜੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਨਾ ਦਿਉ । ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਖਲਕ ਨੂੰ ਦੁਖ ਪੁਜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਵੀ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਥਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਪ੍ਰੇਮ ਤਾਂ ਨੈਣ ਸੇਜਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

"ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਥਾਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਿਆ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੈਵੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਕਈ ਰੁਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।"

VI

ਖ਼ਾਲਸਾ-ਤੰਤਰ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਸਰਵੋਤਮ ਮਹਾਨਤਾ ਵਾਲਾ ਉਹ ਕਰਮ ਸੀ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਆਪ ਨੇ ਉਸ ਦੈਵੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਸੀ, ਦੈਵੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵਿਚ ਜਾਗਰੂਪ ਖ਼ਾਲਸਾ ਨੂੰ ਹਸਤਾਂਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਆਪ ਦਾ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਨਿਰਸੁਆਰਥ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਰਤਿਤ ਹੋ ਕੇ ਦੈਵੀ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਰਸਾਇਣ ਵਿਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਸ਼ੁਧ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਅੰਦਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਜੋਤ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਸ਼ੂਤਵ ਦੀਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਹੀਣ ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਇਕੋ ਕਰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਡਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲੁਕਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਜਦੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਹਥੋਂ ਜਾਂਦਾ ਦਿਸਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਥਾਪ ਦਿਤਾ ਤੇ ਗੁਰੂ-ਤਵ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਖ਼ਾਲਸਾ-ਤੰਤਰ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੈਵੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵਿਚ ਜਾਗਰੂਪ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸੇ ਸਥਾਨ ਉਤੇ, ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜਾਮ ਪੀਤਾ ਸੀ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਜੂਝ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਸੱਤਾ ਸੌਂਪ ਦਿਤੀ ਸੀ, ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਉਸ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਚਲੇ ਜਾਉ ਅਤੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਉਹ ਕੁਝ ਕਰੋ ਜੋ ਨਿਜੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਇੱਛਾ ਅਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਯੁਧ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਥਾਨ ਕਰ ਗਏ। ਇਸੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਆਪ ਨੇ ਲੜ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤਾ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਉਪਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਦੋ ਸਪੁੱਤਰ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿਖ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਅਗੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਆਪ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਖ਼ਾਲਸੇ ਲਈ ਉਹ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਣ ਜੋ ਆਪ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਸੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਆਤਮਾ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਰਵੁਚ ਬਲੀਦਾਨ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹੀ ਜਿਗਰ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਵਿਚੋਂ ਵਚਿਤਰ

ਹੋਣੀਆਂ ਵਾਲੇ 'ਖ਼ਾਲਸਾ' ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ ।

ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਹਿੰਦੂ ਪੋਲਿਟੀ' ਵਿਚ ਕੇ. ਪੀ. ਜੈਸਵਾਲ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਮਾਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਪੋਲਿਟੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਨੀਤੀ-ਤੰਤਰ ਦੇ ਪੁਨਰ ਉਥਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਕਲਪ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੇ. ਪੀ. ਜੈਸਵਾਲ ਦਾ ਮੱਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਸਤਾ ਜਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਸਤਾਤਰਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਝਲਕ ਅਵੱਸ਼ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਕਾਰਲਾਇਲ ਦੇ ਕਲਾਧਾਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ (Hero King) ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮਿਲਦੀ ਜੁਲਦੀ ਗੱਲ ਸੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਾਰਲਾਇਲ ਤੋਂ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲੇ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈ ਸੀ । ਕਾਰਲਾਇਲ ਦੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ 'ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ' ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨੀਤੀ-ਤੰਤਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਅਥਵਾ ਸਮੂਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਸਤਾਂਤਰਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਖ਼ਾਲਸਾ-ਤੰਤਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਰਵੁਚਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਤੋਂ ਸਹਿਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰੱਬਤਾ ਤੋਂ ਸੁਤੇ-ਸਿਧ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਹੱਸਮਈ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਵੇਖਦੇ ਹਨ । ਅਜਿਹਾ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੁਆਰਾ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ 'ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਨਿਆਂ' ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਖਿਆਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕੁਦਰਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਭਲਾਈ ਹੀ ਸਰਵੁਚ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ । ਨਦੇੜ ਵਿਖੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਵਿਛੜਨ ਲਗਿਆਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਬਚਨ ਕਹੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਠੁਲ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਸਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹੋ
ਕਦੀ ਮਾਤਮ ਨਾ ਕਰੋ,
ਪ੍ਰਭੂ ਹਰ ਥਾਂ ਇਕ ਸਮਾਨ
ਵਿਆਪਕ ਹੈ ।
ਨਾ ਉਹ ਬਿਰਧ ਹੈ
ਨਾ ਜੁਆਨ ।
ਉਹ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ
ਗੇੜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ
ਉਹ ਪੀੜਾ ਤੇ ਗਰੀਬੀ

ਨਹੀਂ ਵੰਡਦਾ।
ਇਹ ਜਾਣ ਲਵੋ
ਗੁਰੂ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ
ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ
ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਹੀ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ
ਤਨ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਵਿਚ
ਗ਼ਲਤਾਨ ਹਨ
ਉਹ ਸਦਾ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ
ਤੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਉਹ
ਮੂਹ ਅਤੇ ਘਿਰਣਾ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ
ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ,
ਸਦਾ ਘੋਰ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ
ਗ੍ਰਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ,
ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਹੀ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ
ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ
ਤੇ ਅੰਤ ਨਰਕ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
ਫਿਰ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਰਜੇ
ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ
ਗੁਰੂ ਜਨਮ ਧਾਰਦਾ ਹੈ,
ਗੁਰੂ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
ਉਹ ਸੁਭਾਗੇ ਹਨ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ
ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।
ਨਾਮ ਧਨ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।
ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਆਪ
ਭਵ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਤਰਦੇ ਹਨ
ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ
ਭਵ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਤਾਰਦੇ ਹਨ।

ਜਿਵੇਂ ਲੰਮੀ ਔੜ ਪਿਛੋਂ
ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦਾ ਹੈ
ਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਜਲਥਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ
ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ ਫਾਥੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਲਈ
ਵਿਆਕੁਲ ਹੁੰਦੇ ਵੇਖ ਕੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ
ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ
ਤੇ ਇਸ ਦੁਆਰਾ
ਦੁਖਾਂ ਤੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦੀ
ਨਿਵਿਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।
ਜਿਵੇਂ ਮੀਂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ
ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ
ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ
ਸਦਾ ਲਈ ਜਾ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ।
ਜਿਹੜੇ ਸਿਖ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ
ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ,
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਵੀ
ਮੋੜਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ
ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।
ਖ਼ਾਲਸਾ !
ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ
ਯਾਦ ਰਖਣਾ।
ਗੁਰੂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਸਤਰਬਧ
ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ,
ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਧਰਤ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੋ।
ਜਿਹੜੇ ਯੁਧ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ,
ਉਹ 'ਅਨੰਦਪੁਰੀ' ਵਿਚ
ਜਾ ਨਿਵਾਸ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ
ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦੇ ਲੜ ਲਾਇਆ ਹੈ,
ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿਤਾ ਹੈ।
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰੋ,
ਇਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਰਵਣ ਕਰੋ,
ਤੁਹਾਡੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲੇਗੀ
ਤੇ ਨਿਸਚੇ ਹੀ ਤੁਸੀਂ
ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ
ਨਿਵਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੋਗੇ।
ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਤਿਨਾਮੁ
ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ,
ਉਹ ਸਦਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ
ਲਾਹਾ ਖਟਦੇ ਹਨ
ਅਤੇ ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ
ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ ਵਾਲੇ
ਮਹਿਲ, ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ
ਜਾ ਪੁਜਦੇ ਹਨ।
ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ
ਸੌਂਪ ਦਿਤਾ ਹੈ
ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿਚ ਰਹੋ
ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ
ਕਿਸੇ ਉਤੇ ਟੇਕ ਨਾ ਰਖੋ।
ਜਿਥੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ
ਪੰਜ ਸਿਖ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ,
ਉਥੇ 'ਮੈਂ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ
ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ
ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ,
ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਭ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ
ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ
ਹੁਣ ਤਕ ਦੇ ਗੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ

ਪੜ੍ਹਨਾ ਤੇ ਵਾਚਣਾ ।
ਅਗੇ ਤੋਂ ਗੁਰੂ 'ਖ਼ਾਲਸਾ' ਹੋਵੇਗਾ
ਤੇ 'ਖ਼ਾਲਸਾ' ਗੁਰੂ ਹੋਵੇਗਾ ।
ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਦੀ
ਆਤਮ-ਸੱਤਾ
'ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਤੇ
'ਖ਼ਾਲਸਾ' ਵਿਚ ਭਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕਮਰ-ਕੱਸਾ ਉਤਾਰ ਦਿਤਾ। ਕਮਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਸਜਾਇਆ ਤੇ ਤੁਪਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਪਕੜ ਲਿਆ । ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਨਰੇਲ ਰਖ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ । ਇਸ ਉਪਰੰਤ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ' ਬੁਲਾਈ । ਫਿਰ ਪਵਿੱਤਰ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਫ਼ੁਰਮਾਣ ਕੀਤਾ :-

ਪਿਆਰੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ !
ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਲਭਣਾ ਚਾਹੁਣ
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਲਭ ਲੈਣ ।
ਇਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੂ ਦਾ
ਪ੍ਰਗਟ ਦੇਹ ਸਰੂਪ ਹੈ ।
ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਲੋਚਦੇ ਹਨ,
ਉਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ
ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਕੇ
ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ।
ਮੇਰੀ ਅੰਤਿਮ ਇਛਾ ਇਹ ਹੈ
ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੰਗਰ ਨੂੰ
ਸਦਾ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ
ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ
ਭੇਟਾ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਿਖ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬੰਦਰਗਾਹ ਲਗਦੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਇਹ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਿਆ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਉਨਾ ਕਦੀ ਵੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਉਹ ਆਪ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਮੰਨਦਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਪੱਕਾ ਨਿਹਚਾ ਸੀ ਕਿ

ਗੁਰੂ ਨੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਅਰਥਾਤ ਪਰਜਾ ਦੀ ਸੌਂਪਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹਥੀਂ-ਬੱਧਾ ਦਾਸ ਸੀ। ਪਰ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਛੱਤਰ ਨੂੰ ਗ਼ੱਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਸਤਾ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ 'ਗੁਰਮਤੇ' ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। 'ਗੁਰਮਤਾ' ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੰਸਥਾ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਖ਼ਾਲਸਾ ਮਿਸਲਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੁਖੀ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਮਤਾ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਸਭ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਪਰਵਾਨ ਕਰਦੇ। ਗੁਰਮਤਾ ਕਾਹਲ ਵਿਚ ਜਾਂ ਅਨਿਯਮਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬੁਲਾਈ ਗਈ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹਾ ਮਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਗੁਰਮਤਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਵਿਰੋਸਾਈਆਂ ਰਿਸ਼ੀ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਆਖ਼ਰੀ ਗੁਰਮਤਾ ਸੈਦੋਂ ਦੀ ਜੰਗ ਤੋਂ ਥੋੜਾ ਚਿਰ ਪਹਿਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਉਹ ਜੰਗ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾ ਗਏ ਸਨ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹਾਲੀਂ ਅਗੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਹਾਲੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਵੀ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਤੇ ਸੰਗਤ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਉਸ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਪਰਜਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਪਾਲਣਾ ਦੀ ਇਕ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ਕ ਰਾਜ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਖ਼ਾਲਸਾ ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਦੈਵੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਵਾਲਾ ਰਾਜਤੰਤਰ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਮੂਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਇਕ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਸੰਮਿਲਤ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾ ਤਾਂ ਸੀਜ਼ਰ ਸਨ ਨਾ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ। ਉਹ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸਨ। ਸੱਚੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿਚ ਨਿਰਜਿੰਦ ਵੋਟਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾ ਧਮਕਾ ਕੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਲੋਕਤੰਤਰ ਤਾਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚਲੀ ਭਾਵਨਾ ਸੀ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕਸੁਰਤਾ ਰਖਦੀ ਸੀ। ਲੋਕ ਹੀ ਸਮਾਜ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੱਚ ਤੇ ਨਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨੂੰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਹੀਣ ਭੀੜ ਦੁਆਰਾ ਵੋਟਾਂ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਅਨਿਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਹਮਦਰਦੀ ਤੋਂ ਵਿਹੂਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਤਾਂ ਆਦਰਸ਼ਕ ਰਾਜਤੰਤਰ ਹੈ। ਸਿਖ ਤਾਂ ਮਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ। ਇਹ ਅਮਰ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਦੋਖੀ ਤੱਤਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਫੁਲਿਤ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿਤਾ। ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਵਿਚ ਸਿਖ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਜਥੇਦਾਰ ਅਰਥਾਤ ਨੇਤਾ ਦਾ

ਹੁਕਮ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਸਿਧਾ ਸਾਦਾ ਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਹੀ ਭਰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦਾ ਚਿਤਰਨ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਉਤਮ ਪੁਸਤਕ 'ਸੁੰਦਰੀ' ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦੀ ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਖੋਖਲੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜੋ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਨਿਰੰਤਰ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਇਹ ਰਾਜਤੰਤਰ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਤੇ ਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਦੀ ਇਹ ਸੰਪੂਰਨ ਪਰਪੱਕਤਾ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਗਾਮੀ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਧ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰ ਸਕੇਗੀ। ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਜਾਤਪਾਤ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੁਨਰ-ਸੁਰਜੀਤੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ।

VII

ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਰੋਧੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਦੀ ਕਦਾਈਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸੁਚੇਤ ਯਤਨਾਂ ਸਦਕਾ ਅਜ ਸਿਖ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣਾ ਨਾਤਾ ਤੋੜਨ ਵਲ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿਖ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਜਾਂ ਨਾ ਹਿੰਦੂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਿਖਾਂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਸਿਖ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਉਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਕਦਾਚਿਤ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਲੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਜਿਹਾ ਇਨਕਾਰ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਤਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਉਚੇਰਾ ਤੇ ਉਤਮ ਹੈ, ਉਹ ਸਿਖੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਹੀ ਸਗੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਸਮਾਜਾਂ ਦੀ ਉਚੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਝਲਕ ਵੀ ਸਿਖ ਮਤ ਵਿਚ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿਖ ਮਤ ਦੈਵੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਉਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਨੇਮ ਏਕਤਾ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਏਕਤਾ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਚਿੰਤਨ ਤੇ ਸ਼ੁਭ ਉਦੇਸ਼ ਤੇ ਮਨੋਰਥਾਂ ਦੁਆਰਾ। ਏਕਤਾ ਦੇ ਨਿਰਜਿੰਦ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਵਿਚ ਵਿਭਿੰਨ ਸ਼ਕਲਾਂ ਸੂਰਤਾਂ ਤੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਦੈਵੀ ਅਨੇਕਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਏਕਤਾ ਦਾ ਸੂਤਰ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ। ਸਿਖ ਆਪਣੀ ਚੇਤੰਨਤਾ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦੀ ਹੈ, ਪਰਾਭੌਤਿਕ-ਵਾਦੀ ਨਹੀਂ।

ਵੇਦਾਂਤ ਦੇ ਮਨੋਹਰ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮੂਚੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨ ਉਤੇ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਸਿਖ ਵੀ

ਜੇ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੇਦਾਂਤ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਇਸ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਅ-ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਵਰਣਨ 'ਯੋਗ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ' ਦੇ ਸਾਰੇ ਤਾਣੇ ਬਾਣੇ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਵੇਦਾਂਤ ਹੀ ਕਰਮਸ਼ੀਲ ਦਰਸ਼ਨ ਰਿਹਾ। ਸਾਰੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਭਾਰਤੀ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਸਭ ਭਾਰਤੀ ਧਰਮਾਂ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਇਹੀ ਮੁਖ ਧਾਰਨਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਸੰਸਾਰ ਮਿਥਿਆ ਜਾਂ ਮਾਇਆ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਭਾਰਤੀ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੇਤਲਾ ਜਿਹਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵੇਦਾਂਤ ਦੇ ਅਦ੍ਵੈਤਵਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਡਾ ਧਰਮ ਅਤਿਆਧੁਨਿਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਊਣਾ, ਗਲਾਧੜ ਤੇ ਬੇਤੱਸ ਜਿਹਾ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਧਰਮ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਬੋਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਖਣੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ।

ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਿਖ ਮਤ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਜਾਂ ਓਪਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੋਂ ਅਭਿਜ ਤੇ ਓਪਰਾ ਹੈ ਜੋ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵਿਕਸਤ ਹੋਈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਵਿਰਸਾ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਉਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਥਾਂ ਅਰਬੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਥਾਂ ਅਰਬ ਦਾ ਰੰਗ ਵਧੇਰੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਪੱਖ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਥਲੇ ਧਰਮ-ਬਦਲੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ, ਇਹ ਗੱਲ ਹੋਰ ਵੀ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਨਾਮ ਵੀ ਅਰਬਾਂ ਵਰਗੇ ਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਉਪ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਦਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਇਸਲਾਮੀ ਜਗਤ ਦਾ ਭਾਗ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਘੋਰ ਪਾਪ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਸਿਖਾਂ ਲਈ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਣਾ ਆਤਮਘਾਤ ਦੇ ਤੁਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਿਖ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਭਾਰਤ ਲਈ ਓਪਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹੀ ਜਨਮਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਵਿਰਸੇ ਦਾ ਉਹ ਸ੍ਵਾਮੀ ਹੈ। ਮੀਰਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਜੀਉਂਦਾ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਬਨਾਰਸ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲੀਲਾ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਵਤਾਰ) ਦਾ ਆਪ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਤੇ ਉਜਲ ਵਿਰਸਾ ਜੋ ਕਿ ਨੇਕੀ ਤੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ, ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਰਾਂ ਤੇ ਬਾਪ ਦਾਦਿਆਂ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਨਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਕੇ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਸਿਖਾਂ

ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਹਿੰਦੂ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਰੂਪ ਸਰੂਪ ਦਾ ਭਾਗ ਹੈ। ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਮੋਹਰਾ ਤੇ ਚਾਲ ਢਾਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਰਗੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਕ ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਤਭੇਦ ਰਖਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਬੁਧ ਮਤ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹਾਂ ਅਰਥਾਤ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕਲਾਤਮਿਕ ਹਾਂ। ਭਗਵਾਨ ਬੁਧ ਦੀ ਸਰਵ ਸਾਧਾਰਨ ਮਾਨਵਤਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਲਕਸ਼ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਬੁਧ ਪਹਿਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਾਜ ਤੇ ਜਨ ਸਮੂਹ ਦੀ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਸ਼ਟਾਂਗ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਬੁਧ ਦੇ ਸ਼ੁਧ ਬੁਧਮਤ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਸੂਖਮ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵਿਕਰਿਤ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਬੁਧਮਤ ਦਾ ਮਹਾਯਾਨ ਸਰੂਪ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦਾ ਹੀ ਭੇਖ ਹੈ।

ਅਜ ਤੋਂ 300 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਸ਼ਿਵ ਜਾਂ ਜੋਗੀ (ਆਦਿ ਨਾਥ) ਨੂੰ 'ਤਾਮਸੀ' ਦਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਅਵਤਾਰ ਅਹੰ ਦਾ ਹੀ ਵਡ-ਆਕਾਰ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਿਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਖ ਮਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਨਾਲ ਮਤਭੇਦ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਹਾਯਾਨ ਤੋਂ ਪੂਰਬਲੇ ਬੁਧਮਤ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਮਾਤ-ਭੂਮੀ ਭਾਰਤ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਨਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਧੇਰੇ ਆਧੁਨਿਕ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਹਾਂ।

ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ 500 ਵਰ੍ਹੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਰਮਸ਼ੀਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਫਲਸਰੂਪ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਧੋਗਤੀ ਵਾਲੇ ਭੂਤਕਾਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ ਹਾਂ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਰਖਣ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਸ਼ਰਾਰਤਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਸ਼ਰਾਰਤਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੁਕਤਿਆਂ ਉਤੇ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਕਹਿਣਾ ਜੋ ਕਿ ਮੂਲ ਰੂਪ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਵੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਭਰੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਝੰਡੇ ਥਲੇ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਘਾਤੀ ਗੱਲ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ, ਆਤਮਿਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਰਾਹ ਦਰਸਾਇਆ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੇ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਝੂਠੇ ਸ੍ਵੈ-ਅਭਿਮਾਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਪੁਨਰ-ਉਥਾਨ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲੋਂ ਵਖ ਕਰ ਲਿਆ ਜੋ ਕਿ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਵੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਉਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਹਿਬ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਗੀਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਰਾਮਾਇਣ ਤੇ ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ

ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ 30 ਕਰੋੜ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਹੀਂ ਜਗਾ ਸਕਦੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਤਰ-ਬੱਧ, ਪਰਾਭੌਤਿਕ ਤੇ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਭਾਰ ਨੇ ਕਮਰ ਤੋੜ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਲੇ ਪਰਾਭੌਤਿਕ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗੁਲਾਮੀ ਆ ਪਈ ਹੈ।

ਆਧੁਨਿਕ ਇਸਲਾਮੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਗ਼ੈਰ ਇਸਲਾਮੀ ਫਿਰਕਿਆਂ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਆਕਰਮਣਕਾਰੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਲਈ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਪੂਰਬ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੂਤਰਬਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਦਾਰਥਕ ਉਨਤੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਲੋਕ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਨਿਖੜੇ ਤੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਧਾਰਮਿਕ ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ ਤੇ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਅਣਯਥਾਰਥ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਤਰਬਧ ਤੇ ਸੁਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਯਥਾਰਥ ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਧੁਨਿਕ ਕਾਲ ਦੇ ਮਾਨਵੀ ਮਸਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਰਨ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਸੰਤੁਲਨ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਘੜੀ ਦਾ ਪੈਂਡੂਲਮ ਹੁਣ ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ। ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨਵ-ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਚ ਕੁਝ ਯੋਗਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਵੇਦ, ਨਵੀਂ ਗੀਤਾ ਤੇ ਨਵੇਂ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਵਿਚ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦਾ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੇ ਅਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਪਛਮੀ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤੇ ਵਿਆਪਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਕਾਰਨ 'ਖ਼ਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਸੰਸਾਰਕ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਭੂ-ਸਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਗੋਂ ਜਾਂ ਪਿਛੋਂ ਸਭ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨਗੇ। ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਝੰਡੇ ਥਲੇ ਆ ਜੁੜਨਗੇ। ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੇ ਹੁਣ ਤਕ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਇਸ ਸਿਰਜਨਾ ਅਰਥਾਤ 'ਖ਼ਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਹਿੰਦੂ ਚਿੰਤਕ ਤਿਲਕ, ਅਰਵਿੰਦੂ ਤੇ ਟੈਗੋਰ ਗੀਤਾ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਪਛਮ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਨਿਸ਼ਕਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਂਵਾਂ ਬਰ ਮੇਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਕਿ ਅਜ ਤੋਂ 500 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਅਭਾਗੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਅਰਥਾਤ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਸ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਸਿੰਚਾਰ 'ਖ਼ਾਲਸਾ' ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਕੇ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸਨਾਤਨ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੇਂ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਨਵੀਂ ਮਾਨਵ ਜਾਤੀ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਧਰਮ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਉਨਤੀ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਗੁਰੂ

ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਿਰਜੀ ਹੋਈ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਬੀਰਭਾਵੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਨਵ-ਆਬਾਦਕਾਰੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਮੋੜ ਤੇ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਭ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਯੁਗ ਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਸਾਂਵਾਂ ਉਤਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਭਨ ਤੋੜ ਜਾਂ ਤਰਮੀਮ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇਕ ਸਜੀਵ ਸਮੂਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਅੰਤਰਗਤ ਸਮੋ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਸਿਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੇ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਤੇ ਦੁਪਰਿਆਰਤਾ ਰਖਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਮੂਲ ਸੁਭਾਅ ਦੀਆਂ ਅਦੁਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਆਰੀ ਵਿਆਖਿਆ ਬੜੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ।

VIII

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ, ਜੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਕਹਿਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ 'ਸਰਬ ਮਨ ਦੀ ਦੇਵੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ' ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਮਾਨ ਸਿਖ ਵੀ ਧੁੱਪ, ਹਵਾ ਤੇ ਪਾਣੀ ਸਮਾਨ ਸਭ ਲਈ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਸਾਖਿਆਤ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਮਿੱਠੜੀ ਭਿੰਨੀ ਉਹ ਮਹਿਕ ਹੈ ਜੋ ਮੁਰਦਾ ਆਤਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਿਖ ਤਾਂ ਵਿਰਲੇ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਹਨ।

ਸਾਰਾ ਭੂਤਕਾਲ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਮੁਚਾ ਭੂਤਕਾਲ ਆਪਣੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸਹਿਤ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜੀਵਤ ਸੀ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਚਮਕਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪਲ ਜਾਂ ਵਰਤਮਾਨ ਛਿਣ ਵਿਚ ਇਹੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਖਿਚ ਰਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਰੁਚੀ ਇਸ ਉਤੇ ਹੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਵਾਲਟ-ਵਿਟਮੈਨ ਆਪਣੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਲਗਪਗ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਹੀ ਗਾਇਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਰ ਓਲੀਵਰ ਲਾਜ ਤੇ ਬਰਟਰੈਂਡ ਰਸਲ ਵਰਗੇ ਚਿੰਤਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਅਨੁਭਵ ਕਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਵਾਚਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਮੇਰਾ ਹਿਰਦਾ ਦ੍ਰਵ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਭਵਿੱਖ ਵਾਚਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਇਸ

ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਕੀ ਕੁਝ ਮਹਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੜਾ ਕੁਝ ਦਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਇਸ ਤੋਂ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣੂੰ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਦਸਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਕੀ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਵਿਲੱਖਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ, ਸਿਖਮੱਤ ਤੇ ਬੁਧਮੱਤ ਬਾਰੇ ਉਲੇਖ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਪਰ ਤੁਲਨਾ ਵੀ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਜੋ ਕਿ ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਨਿਜ ਅਨੁਭਵ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਆਪ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸੋਝੀ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਯੁਗਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਚਰਿਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਚੇਤਨਾ ਵੀ ਸਜੀਵ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮੇਰੀ ਵਰਤਮਾਨ 'ਮੈਂ' ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਭੂਤਕਾਲੀਨ ਸਮੁਚੇ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਇਕ ਵਾਹਨ ਮਾਤਰ ਹੀ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸੰਬਾਦ ਨਿਰੋਲ ਸ਼ਾਸਤਰਾਰਥ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਨਾਲ ਸਿੰਜੇ ਗਏ ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਮੰਥਨ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੈ ਜੋ ਭਾਵੇਂ ਗ਼ਲਤ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਠੀਕ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ।

IX

ਜੇ ਮੈਂ ਇਸ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਦਸਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਦਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮੰਥਨ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਨਿਖੇੜ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਮ ਆਤਮ-ਸਤਾ ਭੌਤਿਕ ਸਸੀਮ ਵਿਚ ਯਥਾਰਥ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਇਸੇ ਭੌਤਿਕ ਸਸੀਮ ਦੇ ਕੇਂਦਰ-ਬਿੰਦੂ ਵਿਚ ਅਸੀਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਸਸੀਮ ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਹੀ ਅਸੀਮ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਜਿਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਇਸ ਮਿਕਨਾਤੀਸੀ ਭੌਤਿਕ ਸਸੀਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਚੇਤੰਨਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕੇਂਦਰ ਹੈ—ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਿਥ ਤੇ ਛਲਾਵਾ ਹੀ ਹੈ। ,ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੰਕਲਪ' ਜਾਂ 'ਸੰਕਲਪਿਤ ਪ੍ਰਭੂ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਲਈ ਇਕ ਮਿਥ ਹੀ ਰਹੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੁਖਾਰ-ਬਿੰਦ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਰਵਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਹੋ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਸਭ ਵਿਵਹਾਰਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਗੁਰੂ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ। ਅਨੰਤ ਬਾਰੇ ਠੀਕ ਜਾਂ ਗ਼ਲਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਚਰਚਾ ਤੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਮਾਨਸਿਕ ਅਮੂਰਤ ਚਿੰਤਨ ਜਾਂ ਸੰਕਲਪ ਮਾਤਰ ਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਜਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਨਿਰਜਿੰਦ ਤੇ ਅਮੂਰਤ ਸੰਕਲਪ ਹੀ ਹਨ। ਆਤਮਾ ਦੀਆਂ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸੱਚ ਤੇ ਯਥਾਰਥ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਗਿਆਨ ਤੇ ਅਨੁਭਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਮੂਰਤ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ।

ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਵਰਣਨ ਵੀ ਅੰਸ਼ਕ ਤੇ ਸਾਪੇਖਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬੁਧੀਵੇਤਾ ਮਨੁੱਖ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮ ਤੱਤ ਦਾ ਅਸੀਮੀਕਰਨ ਤੇ ਅਨਿਜੀਕਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਿਧਾਂਤਕ ਦਰਸ਼ਨ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਜਿੰਦ ਕਲਾ ਨਹੀਂ ਹ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਅਸੀਮ ਦਾ ਸਸੀਮੀ-ਕਰਨ ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚੋਂ ਨਿਹਾਰਨਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਨੂੰ ਗੁਣਾਂਤੀਤ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਰੂਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਜੋ ਸੁੰਦਰਤਾ ਰੂਪਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰਲਤਾ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਸੀਮ ਦਾ ਅਸੀਮੀਕਰਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਵਜੋਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਰੂਪ ਦਾ ਗੁਣਾਂਤੀਤ ਸਰੂਪ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅੰਤਰੀਵ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਇਹੋ ਹੀ ਕਲਾਮਈ ਸਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੁਕਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਤੇ ਸਿਖ ਮਤ ਦਾ ਅੰਤਰ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਿਖ ਮਤ ਬੁਧ ਮਤ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਕਲਾਤਮਿਕ, ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਤੇ ਨਿਜੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ-ਮਤ ਪਰਾਭੌਤਿਕ, ਨਿਰੋਲ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਅਨਿਜੀ ਹੈ। ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਆਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਗੇ ਵਿਸਥਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਕਰਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਕਲਪਨਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਰੂਪ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਰੂਪ ਸਦੀਵੀ ਯਥਾਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਓਮ' ਦੇ ਰੂਪ ਦੀ ਹੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ 'ਓਮ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਜੀਵ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਬ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਆਤਮਾ ਦਾ ਭੇਖ ਜਾਂ ਪਹਿਨਣ ਹੈ। ਇਸ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਆਤਮਾ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਸਿਖ ਲਈ ਇਹ 'ਓਮ' ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਪ ਹੀ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਪੁਨਰ-ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ। ਤੁਹਾਡੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਜੋ ਵੀ ਕੋਈ ਨਿਜੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਸਰੂਪ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਲਭ ਲਵੋ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਧਾ ਭਰਪੂਰ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੁਆਰਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਭ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਮਤ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਰਹੱਸ ਸਭ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਹਰ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਮਤ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਕੋਈ ਮਤ ਯਥਾਰਥ ਦੇ ਬੋਧ ਲਈ ਸੁਹਿਰਦ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਥੋਂ ਤਕ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਅਤੇ ਪਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੇ ਦਿਸਹੱਦਿਆਂ ਦੀ ਵਖਰਤਾ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਪੱਧਤੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਸੀਮ ਦੀ ਸਿਧੀ ਰੇਖਾ ਉਪਰ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ। ਹਰ ਪੱਧਤੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਇਕ ਟੇਢ ਜਾਂ ਵਕਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਰੇ ਉਹ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭ ਮਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤ ਇਤਨਾ ਸਰਵ-ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਕਿ

ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਕ ਵਰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੋੜਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਗੀਕਰਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਗੁਰਮਤਿ ਸਭ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਸਭ ਕਾਲਾਂ ਅਥਵਾ ਸਭ ਚਿੰਤਨ ਧਾਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਤਾਂ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸਹੰਸਰ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਖਟ-ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਵੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਵੀ। ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਅੰਜੀਲ ਤੇ ਜੈਂਡ ਅਵੇਸਤਾ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਨਹੀਂ ਵੀ, ਫਿਰ ਉਹ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਜਿਗਿਆਸੂ ਦੇ ਨਿਜੀ ਅਨੁਭਵ ਉਤੇ ਛੱਡ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਜੀ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਹ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਜਾਂ ਕਰਮਸ਼ੀਲ ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਜ਼ਬਾਨੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਖ਼ਰਚ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗਾਲੜੀਆਂ ਨੂੰ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਕ ਸ਼ਿਲਪੀ ਤੇ ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਇਕ ਪਰਾਭੌਤਿਕ ਸਿਧਾਂਤਕਾਰ ਨੂੰ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਵੀ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਇਕ ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਿਖ ਸੇਵਕ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹਨ, ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਇਹ ਦਸਿਆ ਸੀ, "ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਤ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰ ਲੈਣਾ ਬੜਾ ਕਠਿਨ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਮਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਖ ਵਖ ਭਾਗਾਂ ਤੇ ਸਮੂਹ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੋਈ ਵੀ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਉਤਰ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਤੋਂ ਵਡੇਰੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਬਾਰੇ ਦਸੇ ਹੋਏ ਇਕ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਫਿਰ ਵੀ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਖਾਸ ਨੁਕਤੇ ਤਕ ਸਾਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਨਹੀਂ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤਾਂ ਸਥੂਲ ਧਾਤ ਤੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨੈਤਿਕ ਉਦਾਤੀਕਰਨ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਸਥੂਲ ਧਾਤ ਵਿਚੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈ ਇਸ ਨੈਤਿਕ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਜੋੜ ਵਿਚ ਵੀ ਨਿਰੰਤਰ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਚਮਕ ਇੰਨੀ ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਹ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਸੰਪੂਰਨ ਆਤਮਾ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਉਸ ਤਕ ਪੁਜਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਉਤਪੰਨ ਹੋਣ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਤਾਂ

ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਅਲ੍ਹਾ ਸਮਾਨ ਨਿਜੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਅਨੰਤ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਸਮਾਨ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਾਈ ਮਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਦੇ ਮੰਨਣ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਸਮਾਨ ਵੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਸੇ ਹੋਏ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਸ਼ੁਭ ਹੈ, ਨੂੰ ਚਿਤਵਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾਸ਼ੀਲ ਵਿਧੀ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਗੁਲਾਬ ਵਰਗੀ ਭਿੰਨੀ ਮਹਿਕ ਨਿਰੰਤਰ ਆਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਵਿਰੋਸਾਏ ਸਰੀਰ ਸ਼ੁਧ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਰੀਰਕ ਭੋਗ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਅਰਥ ਗਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵੀ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਵਿਹੂਣੀ ਲੰਘੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਇਸ ਹੱਡ-ਚੰਮ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹੋਰ ਸਿਥਲ ਤੇ ਨਕਾਰਾ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਹੀ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਵਰਗੀ ਹੀ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿੰਨਾ ਵਚਿਤਰ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ! ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਸਮੂਹ ਸੰਸਾਰ ਸਿਖ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਹੁਲਾਰਾ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਵਿਰੋਸਾਏ ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਛੁਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰਤਾ ਉਤੇ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਜਾਗ ਸਕਦੀ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਤਾਂ ਆਤਮਾ ਦਾ ਯਥਾਰਥ ਹੈ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਆਭਾਸ ਤਾਂ ਤਨ ਤੇ ਮਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਆਭਾਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਖ ਦੀ ਚੇਤੰਨਤਾ ਉਪਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਪੱਧਰ ਉਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨਾ ਤਾਂ ਮੰਗਤੇ ਵਾਲੀ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਨਾ ਇਕ ਝੂਠੇ ਦੰਭੀ ਵਾਲੀ। ਆਤਮਾ ਦੀ ਇਸ ਨਿਰਪੇਖ ਬਹੁਰੂਪਤਾ ਵਿਚ ਸਿਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਸਦਾ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ। ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਪਰਿੰਗ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਬੜੇ ਅਪਰੰਪਰਪਾਰ ਤੇ ਲਚਕੀਲੇ ਹਨ। ਸਿਖ ਦੁੱਖਾਂ ਤੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਥਲੇ ਦਬਿਆ ਹੋਇਆ ਆਪਣੀ ਸਲੀਬ ਆਪਣੀ ਪਿੱਠ ਉਤੇ ਚੁਕੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਬੋਝ ਉਸ ਦੀ ਕਮਰ ਤੋੜ ਦੇਵੇਗਾ, ਪਰ ਫਿਰ ਇਕਦਮ ਇਹ ਸਪਰਿੰਗ ਆਪਣਾ ਕਾਰਜ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਖਾਂ ਤੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਇੰਝ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ ਦੇ ਖੰਭ ਹਿਲਾਉਣ ਨਾਲ ਤ੍ਰੇਲ-ਮਣੀਆਂ ਹੇਠਾਂ ਝੜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਭੂ ਚੇਤੰਨਤਾ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਲਈ ਵਿਧੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਆਤਮਿਕ ਉਥਾਨ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਤੇ ਸਥਿਰ ਰਖਣਾ ਹੀ ਸਿਖ ਦੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਦੀ ਅੰਤਰੀਵ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੈਵੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਪ੍ਰਤੀ ਇਤਨਾ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲਾਜਵੰਤੀ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਛੁਹ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ। ਪਰਉਪਕਾਰਵਾਦ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਜਾਂ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਗੁਣ ਸਿਖ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕੁਦਰਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਦਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਛਾਂਵੇਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਇਹ

ਆਭਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਭਲਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜੋ ਸ਼ੁਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਿਰੋਲ ਆਪਣੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਅੰਤਹਿਕਰਣ ਵਿਚ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਲਈ। ਉਹ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਇਸ ਪ੍ਰਭੂ ਚੇਤੰਨਤਾ ਦੇ ਪਰਪਕ ਹੋਣ ਵਿਚ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਆਭਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਪ੍ਰਫੁਲਤਾ ਉਸ ਦੀ ਉਸ ਮਨੁੱਖੀ ਕਿਰਤ ਦੁਆਰਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਆਧੁਨਿਕ ਯੁਗ ਦੇ ਬੁਧੀਵੇਤਾ 'ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਸੇਵਾ' ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਸਦਾ ਨਾਮ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕੋਈ ਮਹਿਕ ਆ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਲਾਬ ਵਿਚੋਂ ਮਹਿਕ ਦਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋਣਾ ਉਸ ਫੁੱਲ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਲਿਆਈ ਸਿਖ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਗੁਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

X

ਕੁਝ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਆਧੁਨਿਕ ਹਿੰਦੂ ਲੇਖਕ ਗੀਤਾ ਤੇ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀ ਆਧੁਨਿਕ ਢੰਗ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਯਤਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਹਨ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੁਆਲੇ ਅਤੀਤ ਤੋਂ ਜੁੜੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਆਧੁਨਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨੀ ਬੜੀ ਸੌਖੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਮਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਗਾ ਸਕੀ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਭੂਤਕਾਲ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ ਗੀਤਾ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕਰਮ ਨੂੰ ਜਗਾ ਸਕੇ, ਨਾ ਹੀ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਕਾਇਆਂ-ਕਲਪ ਕਰ ਸਕਣ ਦੇ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਉਦਾਹਰਣ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਤਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਜਲੌ ਤੇ ਸੱਚੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਅਦੁਤੀ ਹਨ, ਪਰ ਬੁਧਮਤ ਤੇ ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਿਖ ਮਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਗਵਤ ਗੀਤਾ ਤੇ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਛਮ ਦੀ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਵਨਾ ਜੋ ਸਜੀਵ ਤੇ ਕਰਮਸ਼ੀਲ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਿਕ ਵਿਧੀ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ—ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਛਮੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਮੈਂ 'ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦਾ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ' ਆਖਿਆ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਅਧਿਐਨ ਉਪਰੰਤ ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਤ੍ਰਾਣ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿਖ ਚਿੰਤਨ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਸਿਖੀ ਜੀਵਨ

ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਉੱਥਲ-ਪੁੱਥਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਖ਼ੇਦਜਨਕ ਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਸਿਖ ਮਤ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਤੀਗਤ ਵਿਰੋਧਾਂ ਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਕਰਕੇ ਸਿਖ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸਮਝਣ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉਸ ਅਦੁਤੀ ਮਾਨਵੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਹਾਲੀ ਸਾਖਿਆਤ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਸਿਖ ਮਤ ਦੇ ਭੂਤ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੋਵੇਂ ਵਧੇਰੇ ਉਜਲ ਹਨ, ਪਰ ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਵਿਚ ਸਦਾ ਭੂਤ ਉਤੇ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਬਲ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

XI

ਭੂਤ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਸਭ ਸਭਿਆਤਾਵਾਂ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪੂਰਬ ਦੀਆਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਪਛਮ ਦੀਆਂ, ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲ ਬਨ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਸਨ। ਪਿਛੋਂ ਉਹ ਨਗਰ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਈਆਂ। ਰਾਵਿੰਦਰ ਨਾਥ ਟੈਗੋਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਮੁਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਅਪ੍ਰਸੰਗਕ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਸਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਜਨਮੀ ਤੇ ਪਲੀ ਆਖ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਆਰੀਆਂ ਦੀ ਨਗਰ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਦਬਾਏ ਹੋਏ ਕੁਝ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਲਝੇ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿਤਾਂ ਤੇ ਲੁਟ-ਮਾਰ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਸਨ—ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ, ਪਰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਆਰੀਆ ਵਰਤ ਦੀ ਨਗਰ-ਸਭਿਅਤਾ ਜ਼ੋਰ ਪਕੜ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੁਧਾਰ ਨਾ ਲਿਆ ਸਕੇ। ਮਨੁੱਖ ਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਾਲੀ ਜਨਮਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਰਨੀ ਤੇ ਕਰਤੂਤ ਵਜੋਂ ਡੰਗਰ ਹੀ ਹੈ। ਆਰੀਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਘਿਰਣਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵੇਖਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਅਜ ਦੀਆਂ ਗੋਰੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਕਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਭਿਆ ਕਹਿ ਕੇ ਭੰਡਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਾਲੀਦਾਸ ਆਪਣੇ ਨਾਟਕ 'ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ' ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਮਾਜਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਗਿਆਨ ਭਰਪੂਰ ਚਿਤਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਾ ਦੁਸ਼ਿਅੰਤ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਗਰ ਸਭਿਅਤਾ ਦੀ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਦੀ ਪਛਮੀ ਸਭਿਅਤਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਜੁਲਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਟੈਗੋਰ ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਗੁਝੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿੰਦਦੇ ਹਨ। ਕਨਵ ਤੇ ਕਸ਼ਯਪ ਪਵਿੱਤਰ ਤਿਆਗੀ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਕਹਿ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਐਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਅਜ ਅਸੀਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ 'ਮਹਾਤਮਾ' ਕਹਿ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਗ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਚਲਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਰਾਜ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਸ਼ਰਮਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੇਵਲ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਨਾਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਸ਼ਰਮ ਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਰਸਮੀ ਜਿਹਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਨਵ ਦੇ

ਛੋਟੇ ਬਾਲ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਿਅੰਤ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਢ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ? ਉਰਵਸ਼ੀ ਵਿਚ ਕਾਲੀਦਾਸ ਆਖਦਾ ਹੈ, "ਅਜਿਹੀ ਅਦਭੁਤ ਸੁੰਦਰੀ ਦਾ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਘੋਖਣ ਵਾਲਾ ਵੈਰਾਗੀ ਕਿਵੇਂ ਪਿਤਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?" ਆਰੀਆ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਨਗਰਾਂ ਉਤੇ ਇਸ ਆਸ਼ਰਮ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ, ਵੇਲਾਂ ਬੂਟਿਆਂ ਤੇ ਨਦੀ-ਨਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਸਾਂਝ ਜੋ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਵਿਮਈ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਸੂਚਕ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸਦਾ ਵਰਣਨ ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਸ਼ਰਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਧਾਰਨ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅਲੋਪ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਕੁਦਰਤ ਬਾਰੇ ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਢਿਲੜ ਤੇ ਗੁਦੜ-ਗਿਆਨ ਹੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੁਦਰਤ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੀ ਚੇਤੰਨਤਾ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਡੇ ਜਨ ਸਮੂਹ ਵਿਚ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਆਦਿ-ਕਾਲੀਨ ਸਥੂਲ-ਬੁਧ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਯਾਦ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਸੋਚ ਵਿਚੋਂ ਤਾਂ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਗੁਆਚ ਚੁਕਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਚੇਤੰਨਤਾ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਸਣਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਸੂਹੇ ਗੁਲਾਬ ਦੀ ਲਾਲ-ਭਾਅ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਧੜਕਣ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਸਾਧਾਰਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਹਾਸੋਹੀਣੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕ ਸਮੂਹ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲੋਂ ਵੰਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਸੱਚੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਚੁਕੇ ਹਾਂ। ਆਧੁਨਿਕ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਯੂਰਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭੂਤ ਕਾਲ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਧੱਕੋਜ਼ੋਰੀ ਕਹਿਣਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਬੇਤੁਕਾ ਹੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਲਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਹੀ ਉਸ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਾਲ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂੰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਲੋਕ ਸਮੂਹ ਆਪਣੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਛੁਹ ਤੋਂ ਅਭਿਜ ਤੇ ਦੂਰ ਵਿਥ ਤੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਉਚੀਆਂ ਉਚੀਆਂ ਹਿਮ ਸਿਖਰਾਂ 'ਕੰਚਨਜੰਗਾ' ਤੇ 'ਗੌਰੀ ਸ਼ੰਕਰ' ਤੋਂ ਅਜ ਵੀ ਦੂਰੀ ਉਤੇ ਇਸਥਿਤ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿਚੋਂ ਜਾਪਾਨ ਤੇ ਈਰਾਨ ਦੇ ਲੋਕ ਹੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਗੁਲਾਬਾਂ, ਚੰਦਰਮਾ, ਪਰਬਤਾਂ ਤੇ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਦਾ ਏਸ਼ੀਆ ਤਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਗੰਦ, ਸੁਆਰਥ ਦੀ ਧੂੜ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦੇ ਚਿਕੜ ਨਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਚੀਨ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਨੂੰ ਲਭ ਸਕਣ ਵਿਚ ਅਸਮਰੱਥ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵੀ ਆਪਣੇ ਭੂਤ ਕਾਲ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਵਿਚ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਤੇ ਪਛਮ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਮਿੱਠੀਆਂ ਲੋਰੀਆਂ ਸੁਣਨਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ। ਜਾਪਾਨ ਹੀ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਹੈ, ਪਰ ਓਕਾਕੁਰਾ ਦੇ ਬਲਵਾਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਹਾਲੀ ਸੰਸਾਰ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਹਾਲੀ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜਾਪਾਨ ਪਛਮ ਦੀ ਉਜੱਡ

ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਹੱਲੇ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ? ਫਿਰ ਵੀ ਜਾਪਾਨ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਸ਼ਕਤੀਵਰ ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਬੰਧ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਜਾਪਾਨ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹਾਲੀ ਵੀ ਬੁਧ ਮਤ ਵਾਲੀ ਮਾਨਵ ਪੂਜਾ ਦੀ ਮਹਿਕ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਏਸ਼ੀਆ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੰਤਰੀਵ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਰਸੇ ਬਾਰੇ ਉਹ ਸਚਿਆਰਾ ਰਹਿ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੀ ਰਖੇ। ਜਾਪਾਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹਰ ਜੰਮਦਾ ਬੱਚਾ ਚੈਰੀ ਤੇ ਕੰਵਲ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਗੀਸ਼ਾ ਕੰਨਿਆਂ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸਰਵੁਚ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਹਰ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਹੱਥ ਕਲਾ ਤੇ ਪੂਜਾ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾ ਲਈ ਸੁਸਿਖਿਅਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਥੇ ਹਰ ਕੋਈ ਅਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵ ਬਾਰੇ ਸੁਚੇਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਥੇ ਸਾਰਾ ਸਮਾਜ ਹੀ ਇਨਾ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪਾਪ ਵੀ ਪੁੰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਾਪਾਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰਾ ਏਸ਼ੀਆ ਹੀ ਰੋਗੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਨਿਖਿੱਧ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਇਥੇ ਅਧੋਗਤੀ ਨੂੰ ਪੁਜ ਚੁਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਦਾ ਫੋਕਾ ਅਭਿਮਾਨ ਹੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਵਿਚਲੇ ਪਸ਼ੂ ਉਤੇ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਲੀਦਾਸ ਤੇ ਟੈਗੋਰ ਦੇ ਸੰਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ, ਕ੍ਰਿਤਰਮ ਅਤੇ ਨਾਟਕੀ ਸੂਖਮਤਾਵਾਂ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀਆਂ ਅਤੇ ਇਹ ਪਸ਼ੂ ਭਾਵੇਂ ਪੂਰਬ ਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਪਛਮ ਦਾ, ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ, ਅੰਤਰੀਵ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਧੇ-ਸਾਦੇ ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਦੇ ਉਜਲੇ-ਪਣ ਨੂੰ ਪਹਿਨ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੰਤਰੀਵ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਸੂਰਤ ਤੇ ਚਿਹਨ ਚਕਰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਵੀ ਸੂਰਜ ਹਾਰ ਸਭ ਨੈਣ ਨਕਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਭ ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਜਾਤੀਆਂ ਉਤ ਇਕ ਸਮਾਨ ਚਮਕਦੀ ਹੈ।

ਪੂਰਬ ਦੀ ਪਛਮ ਉਤੇ ਕੋਈ ਉਚਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਪਛਮ ਦੀ ਪੂਰਬ ਉਤੇ ਕੋਈ ਸ੍ਰੇਸ਼ਠਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਨੁੱਖੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੁਗਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰਬੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਖ ਜ਼ਰੂਰ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਜੇ 'ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ' ਪੂਰਬੀ ਮਨ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ ਤਾਂ 'ਫਾਉਸਟ' ਪਛਮੀ ਮਨ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੂਰਬ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ 'ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ' ਦੀ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਛਮ ਦੇ ਗੇਇਟੇ ਨੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੋਤੀ ਮਾਣਕ ਤਾਂ ਅਮੋਲਕ ਤੇ ਕੀਮਤੀ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਜੌਹਰੀ ਵਧੇਰੇ ਅਮੋਲਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਮੁਲ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ' ਵਾਲੀ ਆਤਮਾ ਵਰਡਜ਼ਵਰਥ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਮੂਕ ਲਗਨ ਤੇ ਸਾਂਝ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਵਾਲਟ ਵਿਟਮੈਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮਾਨਵਤਾ ਪੂਰਬ ਤੇ ਪਛਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦਰਮਾ, ਭਾਰਤ ਤੇ ਨਾਰਵੇ ਸਭ ਨੂੰ

ਘੁੱਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਵਿਟਮੈਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਰੂਪ ਦੀ ਦੇਵੀ ਰੰਗਣ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਉਹ ਆਵਾਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਵੇਖ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਤੇ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਸ਼ਾ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਆਧੁਨਿਕ ਯੁਗ ਦੇ ਕਵੀ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪੂਰਬ ਦੀ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਸੁਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹਮਦਰਦੀ ਵਿਚ ਪੂਰਬੀ ਤੇ ਪਛਮੀ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਹੀ ਆਦਿਮ ਮਨੁੱਖ ਵਾਲਾ ਮੂਹ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਸਭ ਕਵੀ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੌਣੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਵਸਤੂ ਤੇ ਤਾਲ ਦਾ ਖ਼ੁਰਦਬੀਨੀ ਅੰਤਰ-ਨਿਖੇੜ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਿਟਮੈਨ ਕੋਲ ਤਾਂ ਉਹ ਦੂਰਬੀਨ ਹੈ ਜੋ ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਆਰ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦਾ ਤਾਲ ਤਾਂ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਸਾਗਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਰਜਾਂ ਅਤੇ ਤਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਵੇਸ਼ਵਾਵਾਂ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਜਿਤਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਯੁਧ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ ਦੀ ਮਰਹਮ-ਪੱਟੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਚੰਨ ਤੇ ਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਤਾਂਘ ਨਾਲ ਨਿਹਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪੂਰਬ ਤੇ ਪਛਮ ਗੋਰੇ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਦੇ ਸਭ ਭਿੰਨ-ਭੇਦਾਂ ਤੋਂ ਉਚੇਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਮੂਰਖਤਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਿਟਮੈਨ ਵਰਗੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੂਰਬ ਦੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਠਤਾ ਦੀ ਡੀਂਗ ਮਾਰੀਏ। ਪੂਰਬ ਦੇ ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਸੱਚੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰਬੀ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਹਨ ਜੋ ਨਿਰੋਲ ਪੂਰਬ ਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪੂਰਬ ਤੇ ਪਛਮ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਹੋਣ ? ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਛਮ ਦੇ ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਸੱਚੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪਛਮੀ ਹਨ ਤੇ ਪੂਰਬੀ ਨਹੀਂ ? ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਲੋਂ ਧਿਆਨ ਮੋੜ ਕੇ ਆਉ ਇਥੇ ਕੇਵਲ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ।

XII

ਸੱਚੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਭੇਦ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ। ਅਲ੍ਹਾ ਤੇ ਰਾਮ ਇਕੋ ਹੀ ਹਨ। ਇਸ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾ ਦੇ ਇਹ ਨਾਮ ਵਖ ਵਖ ਸਮੂਰਤ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਆਤਮਾ ਦੇ ਅਕਥਨੀ ਤੇ ਅਵਰਣਨੀ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੇਮ, ਹਮਦਰਦੀ, ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਇਕ ਸੰਕੁਚਿਤ ਖੇਤਰ ਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੌਲਿਕ ਅਨੁਭਵ ਤਾਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਤਿਭਾਵਾਨ ਤੇ ਵਿਰੋਸਾਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਅਨੁਯਾਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਠੰਢੀ ਛਾਂ ਮਾਣਨ ਵਾਲੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਬਹੁਤਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਵਹਿਮ ਭਰਮ ਵਾਲੀ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੂਰਬੀ ਕਲਾ ਤੇ ਪਛਮੀ ਕਲਾ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਪੂਰਬੀ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਪਛਮੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਭੇਦ ਹੈ। ਇਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਪੂਰਬੀ ਰਸਾਇਣ ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਕੋਈ ਪਛਮੀ ਰਸਾਇਣ ਵਿਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਇਹੋ ਗੱਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਮਾਚਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ

ਦਾ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗਿਆਨ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰਬ ਦੇ ਸਮਾਨ ਪਛਮ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਾਹਿਤ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੰਡੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਕਿਉਂਜੋ ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਮੂਲ ਤਾਂ ਅੰਤਿਮ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਪੂਰਬੀ ਹੈ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਪਛਮੀ। ਪੂਰਬ ਤਾਂ ਪਛਮ ਤੋਂ ਇਸ ਕਾਰਨ ਹੀ ਅਗੇ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਇਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵਧੇਰੇ ਪੂਰਨ ਤੇ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਅਨੰਦ ਕੁਮਾਰ ਸੁਆਮੀ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਬੁਧ ਤੇ ਬੁਧ ਮਤ ਦੇ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥ' ਵਿਚ ਜਾਪਾਨੀ ਕਵੀਆਂ ਮੁਤਸੁੰਧਾ ਤੇਲੋਕੂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ 'ਹੈਨਰੀ ਕਿੰਗ' ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

*ਇਸ਼ਕ ਪੇਚੇ 'ਤੇ ਆਈ ਬਹਾਰ
ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਗੁਲਜ਼ਾਰ,
ਫਿਰ ਵੀ ਭੋਰਾ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ
ਉਸ ਚੀਲ ਦੇ ਬ੍ਰਿਛ ਕੋਲੋਂ
ਜੋ ਹੈ ਕਿਤਨਾ ਵੱਡ ਆਕਾਰ,
ਰਹਿਣਾ ਜਿਸ ਨੇ ਬਰਸ ਹਜ਼ਾਰ।
ਪਿਆਰੇ ਫੁੱਲ! ਲੋਚਾਂ ਮੈਂ ਵੀ
ਬਾਂਕਪਣ ਤੇਰਾ
ਤੇ ਨਿਮਟਤਾ ਤੇਰੇ ਹਾਰ।
ਆਵੇਂ ਤੂੰ ਧਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ
ਲਾਵੇਂ ਆਪਣਾ ਸੁਹਜ ਬਾਜ਼ਾਰ।
ਫਿਰ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਨਿਰ-ਅਭਿਮਾਨ
ਜਾਣੇਂ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸਥਾਨ,
ਇਹ ਤੇਰੀ ਕਢੀ ਪੁਸ਼ਾਕ
ਆਖ਼ਰ ਖੇਡ ਸਾਰੀ ਹੈ ਖ਼ਾਕ।

—ਹੈਨਰੀ ਕਿੰਗ-'ਫੁੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਨ'

ਅਨੰਦ ਕੁਮਾਰ ਸੁਆਮੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪੂਰਬ ਤੇ ਪਛਮ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਬਾਰੇ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਾਲਟ ਵਿਟਮੈਨ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਬੁਧਮਤ ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੱਚੀਂ-ਮੁੱਚੀਂ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰਬ ਅਤੇ ਪਛਮ ਦੀ ਆਤਮਾ ਇਕ ਹੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ ਹੀ ਦੋਵੇਂ।

---

*Morning Glory (ਮਾਰਨਿੰਗ ਗਲੋਰੀ)

ਵਾਲਟ ਵਿਟਮੈਨ ਤੇ ਹੋਰ ਮੁਰੀਦ–ਕਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਹੀ ਬੁਧ, ਈਸਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਰਨਿਤ ਸਰੂਪ ਹਨ। ਵਾਲਟ ਵਿਟਮੈਨ ਵਰਗੇ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਖਿੜ ਉਠਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਉਹ ਦੇਖਦੇ ਪਰਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਜੀਵਨ ਪਾਂਧੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਉਤੇਜਿਤ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਰੀਦ ਹੀ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁੰਦਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦੈਵੀ-ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਸਤੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰਤਾ ਵਿਚ ਨਿਹਾਰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਜਾਪਾਨ ਦੇ ਲੋਕ-ਸਮੂਹ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਕਾਂਗ-ਉਛਾਲਾ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੇਜੀ ਯੁਗ (Meiji Era) ਵਿਚ ਆਏ ਪਰਿਵਰਤਨਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੇ ਚੀਨ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਖੜੋਤ ਤਾਂ ਅਗੇ ਤੁਰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਚੀਨ ਨੇ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਿਸ਼ਰਮ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਦਰਸਾਈ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਬਣਤਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਤਮਿਕ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਸਮਰੱਥ ਹਨ, ਪਰ ਹਿੰਦੂ, ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਤਨ ਰਹੁ-ਰੀਤ ਦੀ ਜਿੱਲਣ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੇ ਤਾਂ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਜਿਹੜੀ ਬੁਧੀ ਕੇਵਲ ਸੋਚਦੀ ਹੀ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਤੇ ਖੜੋਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਉਪਜ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਪਰਖਦੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅਜਾਇਬ-ਘਰ ਦੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਦੀ ਹੀ ਇਕ ਅਦਭੁਤ ਵਸਤੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਦੀ ਕਦੀ ਰੋਚਕ ਤੇ ਵਚਿਤਰ ਵੀ ਲਗਦੀ ਹੈ।

ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦਾ ਸਿਖ ਵਿਚਾਰ–ਸੰਕਲਪ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਕਲਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ—ਜੀਵਨ ਦੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਪੱਖ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਅਸੀਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਯਾਤਰਾ ਜਾਂ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਬੜੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂਆਂ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਸੱਚ ਵਲ ਵਧ ਰਹੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਇਸ ਸ਼ੋਭਾ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਯਾਤਰਾ ਵਾਰ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਬਾਰੇ ਇੰਨਾ ਕੁਝ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਦੀ ਇਸ ਵਿਕਾਸ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਧੁਨੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸਾਫ਼ ਸਾਫ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਉਨਤੀ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਸਨ। ਉਹ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਵਧਣ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਿਖ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ਖੜੋਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਨਿਜੀ ਸੜਿਆਂਦ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਆਤਮਾ, ਬੁਧੀ ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਦੀ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਵਿਸਮਾਦ ਦੁਆਰਾ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰ ਕਲਾਕਾਰ (ਕਰਤਾਰ) ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬੁਧੀ ਨੂੰ ਅੰਤ੍ਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜ ਕੇ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਸੂਖਮ ਧਾਗੇ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਉਦਾਤ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਅੰਤਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਬਧੀ ਨੂੰ ਤੀਖਣ ਕਰਕੇ ਸਹੰਸਤ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸੰਦ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਪੱਖ ਉਤੇ ਕਾਰਗਰ ਸਿਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਿਖ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਸਸੀਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਥਲੇ ਵਿਚਰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਅਸੀਮ ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਦ੍ਰਿੜ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਤੇ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਜੀਵ ਤੇ ਪ੍ਰਗੀਤਕ ਰੂਪ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬੁਧੀ ਅਥਵਾ ਬੋਧਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸ ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਟਾਹਣੀ ਸਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਛ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਜਾਂ ਵਖ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦਾ ਭੂਤਕਾਲ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਤੇ ਮਹਾਨ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਮਧ-ਏਸ਼ੀਆ ਦੀਆਂ ਮਾਨਵ ਜਾਤੀਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤਕ ਏਸ਼ੀਆ ਤੋਂ ਵੀ ਪੂਰਵ ਦੀਆਂ ਮਾਨਵ ਜਾਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜਟਿਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਓਤ ਪ੍ਰੋਤ ਹੈ। ਫਲਸਰੂਪ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਬੰਧ ਭੂਗੋਲਿਕ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮੁਚੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਬੁਧ ਮਤ ਤੇ ਸਿਖ ਮਤ ਜੋ ਦੋ ਮਹਾਨ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਲਹਿਰਾਂ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਰੰਭ ਭਾਵੇਂ ਬੜੇ ਨਿਰਮਾਣ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮਨੁੱਖੀ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਲ ਉਨਤੀ ਕਰਨ ਵਲ ਵਧਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤੇ ਨਵੇਂ ਮਨੁੱਖੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦੋ ਮੌਲਿਕ ਤੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਥੋਥੇ ਬੁਧੀਵਾਦ ਅਰਥਾਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੇ ਸੰਕਲਪਗਤ ਗੋਬੀ ਦੇ ਮਾਰੂਥਲ ਵਿਚ ਖ਼ੁਸ਼ਕ ਹੋ ਜਾਣ, ਵਾਲੀਆਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੀਅ ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸਮਰੱਥਾ ਜੋ ਰੇਡੀਅਮ ਸਮਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਨੂੰ ਡੁਬ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬੋਝਲ ਜਿਸਤ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਭੂਤਕਾਲ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿਦਵਾਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਬੁਧ ਮਤ ਤੇ ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਬਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਸਿਖ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਜਨਮੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਡੂੰਘਾ ਘਾਓ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੂਰਵਜ ਆਪਣੇ ਬੋਧਿਕ ਅਭਿਮਾਨ ਸਦਕਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਕਲਪਿਤ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਮਾਨਸਿਕ ਅਣਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਹੀ ਸੱਚ ਸਮਝ ਕੇ ਚਿੰਬੜੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਭੂਤਕਾਲ ਵਿਚ ਬੁਧ ਮਤ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਫੁਲਿਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਇਹ ਉਹੋ ਮਹਾਨ ਬੁਧ ਮਤ ਸੀ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਫੈਲਿਆ ਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਜਾਪਾਨ, ਬਰਮਾ ਤੇ ਇਥੋਂ ਤਕ

ਕਿ ਚੀਨ ਦੇ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਜਾਗ ਲਾਈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਲਤ ਧਰਮ ਵੀ ਇਸ ਜੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਤੋੜ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਜਾਗ ਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਕਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਰੋਕ ਪਾਊ ਸਿਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਸਿਖ ਜੋਨ੍ਹ ਮਿਡਲਟਨ ਮਰੇ ਦੀ ਉਸ ਯੋਜਨਾ 'ਐਡਲਫੀ' (ਜੁਲਾਈ, 1926) ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀ ਲਈ ਉਲੀਕੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇਠਲੇ ਤਲ ਨੂੰ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਰਲੇ ਤਲ ਨੂੰ ਜਾਗ ਜਾਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਟਰ ਮਰੇ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਉਸ ਰੁਮਾਂਸਵਾਦੀ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਤੇ ਵਿਪਰੀਤ ਹੈ ਜੋ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਬੜਾ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਮਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚੇ ਬੁਧੀਵਾਦ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੁਧੀ ਦੀ ਉਚਿਤ ਭੂਮਿਕਾ ਜਾਂ ਕਰਤੱਵ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਭਾਂਤ ਸੰਕਲਪਗਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੁਧੀ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੇਵਕਾ ਹੈ, ਸੁਆਮੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਨੁਸਖਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਅੰਗਪਾਲ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਯਥਾਰਥ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਸਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਯਥਾਰਥ ਤਾਂ ਤੁਰੰਤ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੁਧੀ ਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਸਿਆਣਪ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਪਿਛਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬੁਧੀ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਤਾਂ ਢਲਣਸ਼ੀਲਤਾ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਹੁਕਮ ਚਲਾ ਕੇ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਵਿਚ।

ਸਾਡੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਦੀ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾ ਨੇ ਸੁਤੰਤਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਵਿਚ ਰੋਕਾਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਨਦੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਕੇ ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਰੋਕਾਂ ਤੋੜ ਕੇ ਫਿਰ ਵਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਿਆਰ ਦੇ ਤਰਲ ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਬਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਕਾਗਰਚਿਤਤਾ ਜਾਂ ਧਿਆਨ-ਯੁਕਤ ਸਮਾਧੀ ਜਿਸ ਦੀ ਸਿਖਿਆ, ਯੋਗ ਦੁਆਰਾ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਲਈ ਤਾਂ ਰੇਖਾ-ਗਣਿਤ ਵਰਗੇ ਬੌਧਿਕ ਯਤਨ ਹੀ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਇਕਾਗਰਚਿਤਤਾ ਜਾਂ ਧਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਚੌਗਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਉਤੇ ਹੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਮਲ ਨਦੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੁੰਦਰ ਜਾਂ ਚਤਰ ਗਲਬਾਤ ਉਦੋਂ ਤਕ ਅਰਥਹੀਣ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਦੇਵ ਮੰਡਲ ਆਪ

ਨਾ ਹੋਵੇ ।

ਸਾਡੇ ਯੁਗ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਹਿੰਦੂ ਚਿੰਤਕ ਜਾ ਬੁਧੀਵੇਤਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਬੌਧਿਕ ਕੇਂਦਰਾਂ ਉਤੇ ਹੀ ਉਤੇਜਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਂਦਰਾਂ ਉਤੇ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਉਤੇਜਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਤਾਂ ਭਾਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਭੰਡਦੇ ਹਨ। ਉਤੇਜਨਾ ਉਤੇਜਨਾ ਨੂੰ ਹੀ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸੰਘਣੀ ਧੁੰਦ ਵਿਚ ਜਾ ਮੁਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਡੂੰਘਾਈ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਆਧੁਨਿਕ ਯੁਗ ਦੇ ਮਹਾਨ ਬੁਧੀਵੇਤਾ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਡਦੀਆਂ ਗੁੱਡੀਆਂ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਹਨ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਹਵਾ ਵਿਚ ਫੜਫੜਾ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਸੁੰਦਰ ਹੋਣਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸਜੀਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਗੇ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਪਰਾਭੌਤਿਕਵਾਦੀ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਅਦਭੁਤ ਤਰਕਸ਼ਾਸਤਰ ਦੁਆਰਾ ਸੱਚ ਨੂੰ ਸਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕਹੀ ਤੇ ਹੱਲ ਦੁਆਰਾ ਜਿਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਲ ਤੱਕਦੇ ਤੇ ਉਸ ਉਪਰ ਭਰੋਸਾ ਰਖਦੇ ਹੋਈਏ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਸਿਖੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦੀ ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸਿਖ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸੂਖਮਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤੱਕਿਆ, ਉਹ ਵਾਲਟ ਵਿਟਮੈਨ ਦੀਆਂ ਨਿਮਨ ਲਿਖਤ ਕਾਵਿ-ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਕੀ ਇਹ ਆਧੁਨਿਕ ਕਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਵ-ਪੂਰਤ ਕਾਵਿ ਟੁਕੜੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਗੁਣ-ਗਾਇਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ?

ਉਹ ਜੀਵਨ ਜੋ ਹੋਵੇ ਭਾਵਾਂ ਦੇ
ਵੇਗ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ
ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਧੜਕਣ
ਜੋ ਦੈਵੀ ਨੇਮ ਅਧੀਨ
ਸੁਤੰਤਰ ਕਰਮ ਕਰਨ ਲਈ
ਰਹਿੰਦੀ ਤਤਪਰ ਤੇ ਸਦ-ਪ੍ਰਸੰਨ।
ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸੇ ਆਧੁਨਿਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ
ਗੀਤ ਪਿਆ ਗਾਵਾਂ!
ਸਾਥੀਓ ! ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ
ਕੋਈ ਪੁਸਤਕ ;
ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਛੁਹੇਗਾ

ਉਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਛੁਹ ਹੋਊ ਪ੍ਰਾਪਤ।
ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਹੋ ਫੜਦੇ,
ਮੈਂ ਹਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਫੜ ਕੇ
ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਘੁਟਦਾ।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਨਿਆਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ
ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ
ਹਾਂ ਜਾਂ ਸਮਾਉਂਦਾ।

(ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚੋਂ ਖੋਜ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਗਟ ਦੇਹ ਆਖ ਕੇ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ।)

ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਕਾਵਿ-ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦਾ ਚਿਤਰਨ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ ਐਲਾਨ
ਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਗੇ,
ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ ਐਲਾਨ
ਕਿ ਨਿਆਂ ਦੀ ਜਿਤ ਹੋਵੇ,
ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ ਐਲਾਨ
ਕਿ ਉਹ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਉਭਰੇ
ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦੀ
ਜੋ ਹੋਵੇ ਜ਼ਾਮਨ,
ਕਰੇ ਨਾ ਕਦੀ ਸਮਝੌਤਾ।
ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ
ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ ਐਲਾਨ
ਨਿਰਛਲ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦਾ;
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵੈਮਾਣ
ਹੁੰਦਾ ਸਦਾ ਨਿਆਂਕਾਰੀ।
ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ ਐਲਾਨ
ਉਸ ਜੀਵਨ ਦਾ
ਹੋਵੇ ਜੋ ਭਰਪੂਰ
ਧੜੱਲੇਦਾਰ, ਆਤਮ-ਰੱਤਾ,
ਵੀਰਭਾਵੀ ਤੇ ਦਲੇਰ।

ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ ਐਲਾਨ
ਉਸ ਜੀਵਨ ਦਾ
ਜੋ ਹੋਵੇ ਸਚਿਆਰਾ,
ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰਿਆ
ਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹੋਵੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ
ਤੇ ਇਹ ਸੱਚੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ
ਹੋਣ ਸਾਕਾਰ।
ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ ਐਲਾਨ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਸੰਖ ਯੁਵਕਾਂ ਦਾ
ਹੋਵਣਗੇ ਜੋ ਸੁੰਦਰ,
ਮਿੱਠ-ਬੋਲੇ ਤੇ ਮਹਾਨ।
ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ ਐਲਾਨ
ਉਸ ਜਾਤੀ ਦਾ
ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਭਿਮਾਨ-ਮਤੇ ਬਿਰਧ ਵੀ
ਹੋਵਣ ਸ਼ਾਨਦਾਰ,
ਹੋਵੇ ਜੋ ਜਾਤੀ ਅਨੁਭਵੀਆਂ
ਤੇ ਜੇਤੂਆਂ ਵਾਲੀ,
ਹੋਵੇ ਜੋ ਜਾਤੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਮੂਹ ਵਾਲੀ
ਸੰਗਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ
ਰਹੇ ਜੋ ਤਤਪਰ ;
ਜਿੱਤਾਂ ਜਿਤਦੀ ਅਗੇ ਵਧਦੀ,
ਹੋਵੇ ਜੋ ਜਾਤੀ ਕਿਸੇ ਦੇ
ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਨਾ ਬਧੀ,
ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਹੀ
ਘੜੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲੀ,
ਜਾਤੀ ਜੋ ਹੋਵੇ ਵੇਗਵਾਨ
ਵਾਂਗ ਤੂਫ਼ਾਨ।

(ਇਸ ਦੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੁਲਨਾ ਕਰੋ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਰਣਜੀਤ ਨਗਾਰੇ ਦੀ ਘਣਘੋਰ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤਕ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਸੀ।)

ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਗੀਤ ਹੀ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਗਾਵਾਂ
ਅਮਨ ਦੇ ਗੀਤ,
ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਂ
ਯੁਧ ਦਾ ਬਿਗਲ ਵਜਾ
ਨਗਾਰੇ ਉਤੇ ਚੋਟ ਲਗਾਵਾਂ,
ਜਿਥੇ ਬਲਵਾਨ ਸਰੀਰ ਦੀ
ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਲੋੜ ।
ਅਰੋਗਤਾ ਹੀ ਜਿਥੇ
ਵਿਸ਼ਵ ਨਾਲ ਹੈ
ਤੁਹਾਡੀ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਪਾਉਂਦੀ ।
ਇਥੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਹੈ
ਸਿਰਜਨ ਦੀ ਲੋੜ,
ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਆਪ
ਪਿਛੇ ਲਗ ਤੁਰਦਾ ।

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਸਮੂਹਕ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਧੁਨੀ ਗੂੰਜ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਜਿਥੇ ਸੰਗਤ ਖੁਲ੍ਹੇ ਮੂੰਹਾਂ ਨਾਲ ਮਧੁਰ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਅਲਾਪ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ :

'ਕੁਦਰਤ ਜਾਤੀ ਜਿਨਸੀ ਰੰਗੀਂ
ਕੁਦਰਤ ਸਰਬ ਆਕਾਰ ।"

ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਰਾਗ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਅੰਕਿਤ ਹਨ :

ਅਵਲਿ ਅਲਹ ਨੂਰੁ ਉਪਾਇਆ ਕੁਦਰਤਿ ਕੇ ਸਭ ਬੰਦੇ
ਏਕ ਨੂਰ ਤੇ ਸਭੁ ਜਗੁ ਉਪਜਿਆ ਕਉਨ ਭਲੇ ਕੋ ਮੰਦੇ

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿੱਕਿਆਂ ਉਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਅੰਕਿਤ ਸਨ :
'ਅਕਾਲ ਸਹਾਇ, ਦੇਗ ਤੇਗ ਫਤਹਿ, ਨੁਸਰਤ ਬੇਦਰੰਗ ਯਾਫ਼ਤ ਅਜ਼ ਨਾਨਕ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।'

XIII

ਸੱਚੇ ਸਿਖੀ ਮਾਰਗ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤਿਆਂ ਵਾਲਟ ਵਿਟਮੈਨ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਗਾਇਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗੀਤਕ ਪਾਸਾਰ ਵੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਸੀਮਤਾ ਜਾਂ ਅਨੰਤਤਾ ਤਕ ਪੁਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਸੀਮ ਵਿਚੋਂ ਅਸੀਮ ਨੂੰ ਭਾਲ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਪਿਘਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੀ ਰਸਨਾ ਸੁਆਦ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਨੈਣ ਬੁਧਮਤ ਦੇ ਨਿਰਵਾਣ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਤਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਚਮਕ ਉਠਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਾ

ਸਦੀਵਤਾ ਦੀ ਲੰਮੀ ਨਦਰਿ ਵਿਚ ਦਮਕ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਮੁਚਾ ਆਪਾ ਕੰਵਲ ਫੁੱਲ ਉਤੇ ਡਲ੍ਹਕਦੀ ਤ੍ਰੇਲ-ਮਣੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਬੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਾਲਟ ਵਿਟਮੈਨ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਉਤੇ ਟੈਨੀਸਨ ਸ਼ੇਕਸਪੀਅਰ, ਮਿਲਟਨ, ਯੀਟਸ ਅਤੇ ਟੈਗੋਰ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਡਬਿਆਂ ਵਿਚ ਰਖੇ ਮੋਮ ਦੇ ਖਿਡੌਣੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਸਭ ਕਵੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਮਿਲਦੇ ਜੁਲਦੇ ਸਾਰੇ ਬੁਧੀ ਦੇ ਕਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਆਤਮਾ ਦੇ। ਇਹ ਬੋਧਿਕ ਗੀਤੀਆਂ ਦੇ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਵਿਚ ਡੂੰਘੇ ਖੁਭੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਿਟਮੈਨ ਸਾਗਰਾ ਸਮਾਨ ਖਲ੍ਹਾ ਲੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਰਬਤਾਂ ਵਾਂਗ ਉਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਾਂਗ ਵਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਵਾਲਟ ਵਿਟਮੈਨ ਵਰਗੇ ਕਵੀਆਂ ਦਾ ਕਾਵਿਮਈ ਕੌਸ਼ਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਅਕੱਥ ਕਥਾ ਦੇ ਵਰਣਨ ਦਾ ਯੋਗ ਭਾਂਤ ਬੋਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਅਕੱਥ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਟਮੈਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਡੇ ਵਡੇ ਮਹੱਲ ਰਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਾਵਿ-ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਉਤੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਤੇ ਬੋਸਟਨ ਵਰਗੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਮਹਾਂ-ਨਗਰਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਵਡੇ ਵਡੇ ਮਹਾਂ-ਦੀਪਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪ ਹੀ ਸਿਰਜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਲਖਣ ਨਾਂ ਧਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਾਲਟ ਵਿਟਮੈਨ ਹੀ ਇਕ ਮਾਤਰ ਕਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਹ ਸੰਗੀਤ ਗੂੰਜਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਅਮਿਤਤਾ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮਹਾਨ ਅੱਧਿਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੋਣ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹਿਮਾਲਾ ਪਰਬਤ ਦੀ ਅਮਿਤਤਾ ਵੀ ਦੈਵੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਇਕੋ ਥਾਂ ਵਡੇ ਵਡੇ ਢੇਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣੀ ਅਮਿਤਤਾ ਦੇ ਸਦਕੇ ਹੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਟਮੈਨ ਦਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦ ਢੇਰਾਂ ਨੂੰ ਉਸਾਰਨਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਵਾਂ ਥਾਂਵਾਂ ਦੇ ਵਡੇ ਸੂਚੀਕਰਣ ਦਾ ਕਾਵਿਕ ਨਿਰਮਾਣ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਤਰੀਵ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਟਮੈਨ ਵਿਚਲੀ-ਪੁਨਰ ਆਵਿਰਤੀ, ਜਾਂ ਦੁਹਰਾਓ ਅਚੇਤ ਰੂਪ ਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਆਪ ਮੁਹਾਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਯੁਕਤ ਵਰਣਨ ਸਮਾਨ ਹੈ।

ਲੋਕਤੰਤਰ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਲੰਮੀ ਨਦਰਿ ਤੋਂ ਵੇਖਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਨਿਮਨ ਲਿਖਤ ਵਰਣਨ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਪੱਖ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰ ਕੇ ਕਿੰਨਾ ਉਦਾਸ ਹੈ। ਕਿਉਂਜੋ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਡੂੰਘਾਈ ਜਾਂ ਗਹਿਰ-ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੇ ਵੱਡ-ਆਕਾਰੀ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਪਾਸਾਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਆਤਮਾ ਵਿਦਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਆਪਣੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਦਰਸ਼ਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਰਨ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਸੋਚਣ ਤੋਂ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ

ਸਮੇਂ ਇਕ ਵਾਰ ਧਰਤ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਤਣਿਆ ਹੋਇਆ ਪਰਦਾ ਪਰੇ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਿ ਵਿਟਮੈਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ :

"ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗ਼ੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਪਿਛੋਂ ਸਤੰਬਰ, 1870 ਨੂੰ ਮੈਂ ਫਿਰ ਕੁਝ ਹਫਤਿਆਂ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਤੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਬਰੁਕਲਿਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਵਲੀ, ਸਾਗਰਾਂ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਨਗਰਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਭਾੜ, ਅਪੂਰਵ ਰੂਪ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ, ਨਦੀਆਂ ਤੇ ਖਾੜੀਆਂ, ਚਮਕਦੀਆਂ ਸਾਗਰ ਤਰੰਗਾਂ, ਕੀਮਤੀ ਤੇ ਉਚੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਹੇ ਤੇ ਸੰਗਮਰਮਰ ਦੇ ਮੱਥੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਦੀ ਮੌਲਿਕ ਸ਼ਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਬੜੇ ਮਨੋਹਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚਿਟੇ ਤੇ ਨੀਲੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾ ਉਤੇ ਝੰਡੇ ਝੂਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਸ਼ੋਰ ਵਾਲੀਆਂ ਗਲੀਆਂ, ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਚੌੜੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗੀਤਕ ਧੁਨੀਆਂ ਜੋ ਰਾਤ੍ਰੀ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਰਲਗਢ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਘਰ, ਭਰੀਆਂ ਭੁਕੰਨੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ, ਮਾਲ ਗੁਦਾਮ, ਵੱਡਾ ਸੈਂਟਰਲ ਵਪਾਰਕ ਤੇ ਬਰੁਕਲਿਨ ਦਾ ਪਰਬਤੀ ਪਾਰਕ ਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਝਾਲਾਂ, ਵਖ ਵਖ ਟੋਲਿਆਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਡਲੀਆਂ ਦਾ ਜੁੜਨਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲਬਾਤ ਵਣਜ-ਵਪਾਰ, ਇਕਲਵਾਜੇ ਸਥਾਨਾਂ ਉਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਮਨ ਪਰਚਾਵੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਰਪੂਰਤਾ, ਗਤੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਭੁੱਖ ਮਿਟਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸੁਹਜਵਾਦੀ ਚੇਤਨਾ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਵਡੱਤਣ ਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਆਭਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਤਰ ਤੇ ਪੂਰਬ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆ ਵਿਚ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਆਰ ਪਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਜਿਥੇ ਚਾਲਕ ਵੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਜਦੋਂ 'ਵਾਲ ਸਟਰੀਟ' ਜਾਂ 'ਗੋਲਡ ਐਕਸਚੇਂਜ਼ ਪੁਜ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਕੁਦਰਤ ਹੀ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀਆ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ, ਝੁਲਦੇ ਝੱਖੜਾਂ, ਰਾਤ ਦਿਨ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ, ਪਰਬਤਾਂ, ਬਣਾਂ ਅਤੇ ਸਾਗਰਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਹਾਨ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਲੋ ਬਨਾਉਟੀ ਵਸਤੂਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਸ ਕੰਮੀ ਰੁਝੀ ਬਹੁਭਾਂਤੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਭਰਪੂਰਤਾ ਵੀ ਬੜੀ ਮਹਾਨ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾ ਸੁੰਦਰ ਗਲੀਆਂ, ਵਸਤੂਆਂ, ਦੁਕਾਨਾਂ, ਘਰਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇਜਿਤ ਜੋਸ਼ੀਲੀਆਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਭੀੜਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਵਣਜ-ਵਪਾਰ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀਵਰ ਬਹੁ ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ ਵਾਲੀ ਧਨ ਸੰਪਤੀ ਦਾ ਇਹ ਸਾਰਾ ਆਡੰਬਰ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗ ਆਦਿ ਸਭ ਇਥੇ ਆ ਜੁੜੇ ਹਨ।"

"ਪਰ ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਦਾ ਸਮੁਚਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਗਣ ਯੋਗ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਅਨੂਠੀ ਚਮਕ ਵਲੋਂ ਅੱਖਾਂ ਮੁੰਦ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਹੋ ਹੀ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਨੂੰ ਬਾਰੀਕਬੀਨੀ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਘੋਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਵਡਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚਿੰਨ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਪੁਛਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ

ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਮਨੁੱਖ ਅਖਵਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ ? ਕੀ ਇਹ ਸਭ ਖਿਡਾਰੀ ਤੇ ਰਿਸ਼ਟ ਪੁਸ਼ਟ ਇਸਤਰੀ-ਪੁਰਸ਼ ਐਸ਼ਵਰਜ਼ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹਨ ? ਕੀ ਇਥੋਂ ਦੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤ ਕਿਸੇ ਸੁੰਦਰ ਰਹੁਰੀਤ ਜਾਂ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ? ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲਾ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਮਾਣ ਰਹੇ ਰਜੇ ਪੁਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਤੁਲਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ? ਕੀ ਇਹ ਨੈਤਿਕ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੀ ਮਹਾਨ ਸਭਿਅਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵਡੀ ਪਦਾਰਥਕ ਸਭਿਅਤਾ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਨਿਆਰੇ ਉਚਿਤ ਚਿੰਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ?''

''ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਨੈਣਾਂ ਲਈ ਜੋ ਕਿ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਖ਼ੁਰਦਬੀਨ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਤੱਕਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਖ਼ੁਸ਼ਕ, ਚਪਟਾ ਸਹਾਰਾ ਦਾ ਮਾਰੂਥਲ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਹਾਂਨਗਰ ਨਿਗੂਣੀ, ਕੋਝੀ ਕਰੂਪਤਾ ਨਾਲ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ, ਇਥੇ ਭੂਤ ਮੰਡਰਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੰਨਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਹਰ ਥਾਂ ਦੁਕਾਨਾਂ, ਗਲੀਆਂ, ਗਿਰਜਾ-ਘਰਾਂ, ਨਾਟ-ਭਵਨਾਂ, ਨ੍ਰਿਤ-ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਚਪਲਤਾ, ਉਜੱਡ-ਪੁਣਾ, ਕਮੀਨੀ ਤੇ ਸ਼ੋਧਿਆਂ ਵਾਲੀ ਚਾਲਾਕੀ ਅਤੇ ਨਾਸਤਿਕਤਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਹਰ ਥਾਂ ਨੌਜੁਆਨ ਹਡ-ਹਰਾਮ, ਨਿਰਲੱਜ, ਮੂੜ੍ਹ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਏ ਪਕਰੋੜ, ਵਿਕ੍ਰਿਤ, ਵਿਸ਼ਈ, ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਰੋਗੀ ਤੇ ਅਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਰੂਪ, ਲਿਪਿਆ ਪੋਚਿਆ, ਰੰਗਿਆ-ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਫਿਕੇ ਤੇ ਮਿਟੈਲੇ, ਘਰ ਘਰਾਣੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਗੰਦੇ ਖ਼ੂਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਚੰਗੀ ਮਾਂ ਬਣਨ ਦੇ ਗੁਣ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮਰ ਚੁਕੇ ਹਨ ਜਾਂ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰਤਾ ਬਾਰੇ ਘਟੀਆ ਵਿਚਾਰ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੀਤੀ-ਮਰਿਆਦਾ ਦੀਆਂ ਕੜੀਆਂ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅਭਿਜ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਕਮੀਨੇ ਲੋਕ ਹਨ।''

ਵਾਲਟ ਵਿਟਮੈਨ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਦੇ ਲੋਕਤੰਤਰਕ ਰਾਜ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੇ ਇਸਤਰੀ-ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਆਚਰਨਕ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣੂ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਅਮਰੀਕਨ ਕਵੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਵਲੀ ਦਾ ਉਤਰ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਆਧੁਨਿਕ ਯੁਗ ਦੇ ਵੋਟਾਂ ਵਾਲ ਲੋਕਤੰਤਰਕ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਾਣਕਾਰ ਲੋਕ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਨੇ ਉਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਉਚੇ ਆਚਰਣ ਵਾਲੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਾਲੀ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਮਾਨਵੀ ਆਚਰਣ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖ਼ਾਲਸਈ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਮਰੀਕਨ ਕਵੀ ਵਾਲਟ ਵਿਟਮੈਨ ਲੋਕਤੰਤਰਕ ਰਾਜ ਤੋਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੜੀ ਦੁਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਚਿੰਤਕ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਸ ਕਲਾਧਾਰੀ ਰਹੱਸ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦਾ ਯਤਨ

ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਕੋਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇਹ ਨਵ-ਸਿਰਜਨਾ ਤੇ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕਰਮਸ਼ੀਲ ਜੁਗਤ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਤਿਲਕ ਵਰਗੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਧਿਆਨ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਖੋਜਣ ਵਲ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਆਰੀਆ ਜਾਤੀ ਦਾ ਮੁਢਲਾ ਨਿਵਾਸ ਉਤਰੀ ਧਰੂਵ ਵਿਚ ਸੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਭਾਗਵਤ ਗੀਤਾ ਬਾਰੇ ਵਿਦਵਤਾ ਪੂਰਵਕ ਟੀਕਾ ਲਿਖਣ ਉਤੇ ਲਗਾ ਰਿਹਾ। ਵਾਲਟ ਵਿਟਮੈਨ ਜਿਥੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪਦਾਰਥਕ ਉਨਤੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਣਮਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾ ਦੀ ਨਿਰਾਰਥਕਤਾ ਤੇ ਝੂਠੇ ਅਭਿਮਾਨ ਉਤੇ ਕੰਪਵਾਨ ਤੇ ਦੁਖੀ ਹੈ। ਉਹ ਅਮਰੀਕਨ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਫਲਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਭਾਵੇਂ ਅਮਰੀਕਨ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਧਿਆਏ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਹਾਨ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਬੜਾ ਹੀਣਾ ਤੇ ਸੋਕੇ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਖ਼ਾਲਸਾ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖ਼ਾਲਸਾ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿਚ ਠੀਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਗੋਂ ਲਈ ਇਹ ਸਿਰਜਨਾ ਤੇ ਕਰਮਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਗਤੀਮਾਨ ਰਹਿ ਸਕੇਗੀ। ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਵਾਲਟ ਵਿਟਮੈਨ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉਤਰ ਹੀ ਦੇਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਰ ਦੇ ਹੀ ਛਡਿਆ ਹੈ।

ਭਾਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਬੱਲ ਇਕ ਕਲਾਧਾਰੀ ਨਾਇਕ ਵਾਂਗ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਉਤੇ ਵਧੇਰੇ ਕੇਂਦਰਤ ਸੀ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੀਰ ਨਾਇਕ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਜੇ ਸਿਖ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਾਗ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਸਤੱਈ ਸਾਰਹੀਣਤਾ ਤੇ ਨਿਰਾਰਥਿਕਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੋੜਨਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭਟਕ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਗੱਦਾਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ। ਸਾਰੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਤਾਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਜੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਭਾਵਨਾ ਨਿਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਹੀ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਖ਼ਾਲਸਾ ਤਾਂ ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਥਾਂ ਦੇਵੀ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਮਨੋਇਛਤ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਅੰਤਰੀਵ ਅੰਗ ਜਾਂ ਸੁਭਾਅ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਖਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘੀ ਸੱਚਾਈ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਆਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਡੂੰਘੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰਵਾਈ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਤਰੀ-ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਫੋਕੀ ਸ਼ੌਕੀਨੀ ਤੇ ਬਸਤਰਾਂ ਦੀ ਫ਼ੈਸ਼ਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਂਟਛਾਂਟ ਅਤੇ ਚੋਣ ਅਰਥਾਤ ਨਾਈਆਂ ਤੇ ਦਰਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਬਨਾਉਟੀ ਸਭਿਅਤਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਅਜ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੇਸ ਫਾਲਤੂ ਜਾਪਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ

ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕੇਸ ਪੁਰਾਤਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਵੱਛਤਾ ਤੇ ਉਚਤਾ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਅਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਰਖਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੇਸ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਨੈਤਿਕ ਸਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਗੁਣਕਾਰੀ ਤੇ ਉਪਯੋਗੀ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਲ ਸੂਰਤ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਨ, ਨਦੀਆਂ ਅਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਰੱਬੀ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨਾ ਦੇਣ ਸਮਾਨ ਸੀ। ਇਹ ਸਰੂਪ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਗਨ ਹੱਡ ਚੰਮ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਮਿਠਾਸ ਭਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦੈਵੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰੰਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਘਟੋ ਘਟ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੇ ਨਿਰਜਿੰਦ ਸਮੂਹ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਸਜਿੰਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਤੇ ਮਨੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਉਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਸੱਜਣ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਾਲਾਂ ਉਤੇ ਉਸਤਰੇ ਤੇ ਕੈਂਚੀ ਵਰਤਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਦੇ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਭਾਰਤ ਸਿਖ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਬੇਵਕੂਫ਼ਾਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਇੱਜੜ ਦੀ ਖਾਤਰ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਦੁਖਿਆਰੇ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਹੈ ਤਾਂ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਭੰਡਾਰ ਵਿਚੋਂ ਹਿੱਸਾ ਵੰਡਾ ਸਕੇ। ਚੰਦਰਮਾ ਚਮਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਮੂਰਖਾਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਕੇਵਲ ਚੰਨ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਮੁਖੜੇ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਕਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਗ ਪਈਏ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਮੂਰਖਤਾ ਭਰਪੂਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ ਸਰੂਪ ਸਚਮੁਚ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ ਹੈ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਰਕ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ ਨਿਰਾ ਘਾਹ ਹਨ ਤਾਂ ਹੱਡੀਆਂ ਵੀ ਤਾਂ ਚੂਨਾ ਹੀ ਹਨ। ਘੋਨ ਮੋਨ ਹਿੰਦੂ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਸਾਡੀ ਜਾਤੀ ਵਿਚੋਂ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇ ਸੁਟ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਲਿੱਦਰ ਮਾਰੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ, ਝਾੜੂ ਬਰਦਾਰਾਂ, ਕਿਰਤੀਆਂ, ਤਰਖਾਣਾਂ, ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਹਲਵਾਹਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਵਿਚੋਂ ਨਵੇਂਪਣ ਨੂੰ ਲਭ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਨਵੀਂ ਵਡੱਤਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿਚੋਂ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਢੂੰਡ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਵੈਮਾਣ ਵਿਚ ਜਾਗ ਉਠੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਛੁਹ ਪਾ ਕੇ ਉਹ ਮਹਾਨ, ਭਲੇ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਭ ਲਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਮੁਕਤੀ-ਦਾਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕਸਾਈ ਦੇ ਛੁਰੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸੋਨੇ ਵਿਚ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਈ ਨਿਜੀ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸਮਰਪਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਖਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ

ਬ੍ਰਿਛ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੱਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਬਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿਚ ਅਜ ਨਾ ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਸੰਗੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਇਹ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਮੁਰਦਾ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਨਿਰਜਿੰਦ ਪ੍ਰਾਣ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੋਂ ਤੋੜ ਦੇਣ ਦੇ ਤੁਲ ਹੋਣਾ ਸੀ ਜੋ ਹੁਣ ਤਕ ਸਾਰੀ ਹਿੰਦੂ ਜਨਤਾ ਲਈ ਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਬੱਲ ਦਾ ਸੋਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸਰੂਪ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਵੀ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਪਤੀ ਤੋਂ ਸਖਣੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਜੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿਖ ਕੇਵਲ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਿ ਵਾਲਟ ਵਿਟਮੈਨ ਨੇ ਅਮਰੀਕਨਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਜੋ ਜੀਅ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕਰ ਲੈਣ, ਪਰ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਬਣੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉਹ ਸਹਿਜਧਾਰੀ ਸਿਖ ਅਜ ਕਿਥੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਲਹਿਰ ਤੇ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਫਿਰਕਿਆਂ ਨੇ ਨਿਘਾਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਕੱਚੀ ਬਾਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪਵਿੱਤਰ ਸਿਖ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਨਕਲ ਵਿਚ ਕੁਝ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਲਗ ਪਈ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਕਰਣ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ, ਮਹੱਤਤਾ, ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਉਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਏਕਾਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟੀਆ ਅਨੁਕਰਣਾਂ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਕਿਉਂ ਰਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਉਤਰ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਭਾਗਵਤ ਗੀਤਾ ਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਵੇਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕੁਝ ਲਭਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਸਿਖਾਂ ਲਈ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇਸ ਸਦਾ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਸ੍ਰੋਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਨਿਰਪੇਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀ ਮੂਲ ਤੇ ਮਹੱਤਵ ਸੀ ? ਪਰ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਪੇਖਕ ਮਹੱਤਤਾ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਇਤਿਹਾਸ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਜਗਾਊ ਪਰੰਪਰਾ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਗਈ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਚਰਣ ਵਿਚ ਫੌਲਾਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਭਰ ਦਿਤੀ। ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਤੇ ਸਨੇਹ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਘਟੋ ਘਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੀ ਇਕ ਸੱਚੀ ਚਿਣਗ ਜ਼ਰੂਰ ਮੱਘ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੇਸ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ

ਵਲੋਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੌਨ ਰੂਪ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਤੀਤ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਿਜੀ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਰਖਤਵ ਤੇ ਇਸਤਰੀਤਵ ਦੇ ਗੁਣ ਬਖਸ਼ੇ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਦਾਸਤਾ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਵਾਰ ਦਿਤਾ।

ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਇਕ ਪੰਕਤੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ। ਜੋ ਬਚਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤੇ, ਉਹ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਜੀਵਨ ਨਿਰੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗਾਏ ਗਏ ਦਸ ਗੀਤ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰਜੇ ਉਹ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਤਰੀਵ ਦਸ਼ਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਦੀ ਅਮਿਤਤਾ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਮਹਾਂਕਾਵਿਕ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਚਰਿਤਰ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ, ਉਹੋ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਜਾਂ ਹਸਤਾਖ਼ਰ ਹਨ। ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਤਾ ਜੋ ਅੱਖਾਂ ਮੁੰਦ ਕੇ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਕੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਧਿਆਨ-ਮਗਨ ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਮੂਰਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਯਥਾਰਥ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਲੋਹਾਰ ਨੂੰ ਲੋਹਾ ਕੁਟਦੇ, ਤਰਖਾਣ ਨੂੰ ਕਿਲੇ ਘੜਦੇ, ਕਿਰਸਾਨ ਨੂੰ ਕਣਕ ਤੇ ਮੱਕੀ ਬੀਜਦੇ ਅਤੇ ਵਢਦੇ ਨਿਹਾਰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਜੈਨ ਮੁਨੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੱਠ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਇਕ ਭਿਖਸ਼ਣੀ ਕੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅੰਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਉਤੇ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਸੇ ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ ਇਕ ਭੀਖੂ ਯੁਵਕ ਨਾਲ ਚੋਰੀ ਗੱਲ-ਕੱਥ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਮੁਨੀਸ਼ਵਰ ਨੇ ਉਸ ਨੌਜੁਆਨ ਨੂੰ ਵੀ ਆਯੂ-ਪਰਯੰਤ ਪ੍ਰਾਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵੀ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇਤਰਹੀਣ ਕੰਨਿਆਂ ਤੇ ਉਸ ਨੌਜੁਆਨ ਭਿਖਸ਼ੂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਸ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਰਚਾਇਆ। ਫਿਰ ਜੈਨ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੀ ਖਿਮਾਂ ਦਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦੰਪਤੀ ਨੂੰ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਦੋ ਹੰਸਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੌਲਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਅਤਿ-ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਵੱਡੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਨ ਕਵੀ ਵਾਲਟ ਵਿਟਮੈਨ ਵੀ ਆ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਚਿੱਟੇ ਕੇਸਾਂ ਤੇ ਖੁਲ੍ਹੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਹੀ ਗਾਇਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਆਪਣੇ ਇਕ ਚਿਤਰ ਵਿਚ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਬਿਰਧ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਇਹ ਨਿਹਚਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਸਿਖ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਦੁਬਾਰਾ ਜਨਮ ਧਾਰਿਆ

ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਅਮਰੀਕਨਾਂ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਮਨ ਵਿਚ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜ ਸਕ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਮੂਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਢਾਲਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਆਤਮਾ ਦਾ ਵਾਲਟ ਵਿਟਮੈਨ ਪਛਮੀ ਧਰਮਦੂਤ ਹੈ। ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਉਠਣਗੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੱਜਣ ਰਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰਨਗੇ। ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਸਾਰ ਆਪਣੀ ਜੰਮਣ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੈ। ਨਵੀਨ ਬੇਚੈਨੀ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਦੂਰ ਦਾ ਅਤੀਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿਗਿਆਸਾ ਦਾ ਉਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਖ਼ਾਲਸਈ ਆਦਰਸ਼ ਉਸ ਡੂੰਘੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਭਰਪੂਰ ਚਸ਼ਮੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਭਾਲ ਹੈ।

ਅਧਿਆਏ ਦੂਜਾ

ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੰਗੀਤ

I

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਗਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਬਖ਼ਸ਼ਣ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਉਸ ਤਾਲਗਤੀ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਕਾਨੀਬੰਧ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਦਾ ਨਿਮ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਆਭਾਸ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਬੀਤੇ 45 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਨਿਮਨ ਚੇਤਨਾ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੰਚਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ ਗਤੀ ਨਾਲ ਪਿਛਲੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਚਰਖ਼ੀ ਉਤੇ ਘੁੰਮਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਚਨਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਿਚ ਅੰਡੇ ਦੇ ਖ਼ੋਲ ਵਿਚੋਂ ਸੁਤੇ-ਸਿਧ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਉਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਭਾਗ ਦਾ ਇਹ ਸੰਖੇਪ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਾਗ ਦੇ ਫੁੱਲ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਇਕ ਨੂੰ ਹੀ ਚੁਣ ਕੇ ਰਾਂਗਲੇ ਗੁਲਦਸਤੇ ਵਿਚ ਧਰ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਲਗਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਅਵਰਣਨੀਯ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਉਸ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਹਸ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਬੋਧ ਕੇਵਲ ਗਾਇਨ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਤਦੋਂ ਜਦੋਂ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਆਪ ਆ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਭਿਜ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਪ ਇਸ ਅੰਬਰੀ ਕਾਂਗ ਦੇ ਆਵੇਸ਼ਗਤ ਸੰਗੀਤ ਤੋਂ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਕਦੇ ਤੇ ਸਦਾ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ 'ਦੇਵ ਲੋਕ ਵਿਚੋਂ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਅਵਤਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।' ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਬਾਰੇ ਪੁਛਦਾ ਤਾਂ ਆਪ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਹਾਰ ਸੰਗੀਤ ਹੈ ਤੇ ਵਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਰੰਗ ਉਸਦੇ ਬਸਤਰ ਹਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੋਠਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੁਣੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਦਰਿਆ ਕੰਢੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ

ਦੇ ਕੰਠ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਝੱਖੜ ਝੁਲਿਆ ਕਿ ਤਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਮ ਨਾਲ ਇਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਜਾਗ ਪਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਉਹ ਇਤਨਾ ਗੁਆਚ ਗਏ ਕਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਹੋਈ ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਪਾਪੀਆਂ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਇਕ ਸਮਾਨ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੋਕ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਰੋਗਤਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਸਨਾਤਨੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ, ਕੇਵਲ ਸੰਤ-ਜਣਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਬਾਣੀ ਇਕ ਪਾਪੀ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁੱਝੀ ਮਿਤਰ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਪਾਕ ਦਾਮਨ ਇਸਤਰੀ ਦੀ । ਸਾਰੇ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਦੁਖ ਦਰਦਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਸੁਖ ਆਰਾਮ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਦੀ ਆਤਮਾ ਲਈ ਡੂੰਘੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਖ਼ਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਖਣਿਆ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸ਼ੁਧ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸਰੋਤ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਤਾਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਰਤੀ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਫੜੇ ਗਗਨ ਰੂਪੀ ਥਾਲ ਵਿਚ ਪਏ ਮੋਤੀ ਹਨ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਨ ਇਸ ਵਿਚ ਬਾਲੇ ਗਏ ਦੀਪਕ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਕਾਸ਼ ਰੂਪੀ ਛੱਤਰ ਵਾਲੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਖੜੇ ਹਨ । ਇਹ ਸਭ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮਹਿਲ ਹੈ । ਪਵਨ ਤੇ ਪਾਣੀ ਉਸ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਗਾਇਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਈ ਤਾਂ ਬਣ ਦੇ ਪੱਤੇ ਆਤਮਾ ਦਾ ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਥਾਈ ਅਨੰਦ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ । ਸਾਰਾ ਆਕਾਸ਼ ਸੁੰਦਰ ਚਾਂਦੀ ਰੰਗੇ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਨ੍ਰਿਤਕੀਆਂ ਭਾਗ ਰਤਨ ਪਰਵਾਰ ਪਰੀਆ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਦੀਆਂ ਪਰਮ-ਡੂੰਘਾਈਆਂ ਵਿਚ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਹ ਅਣਸੁਣੇ ਨੂੰ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਮਨ, ਧਰਤੀ, ਸਾਗਰ, ਚਟਾਨਾਂ ਸਭ ਉਸ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਵਿਭੋਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਸ ਦਾ ਮਨੋਵੇਗ ਬਹੁਮੁਲਾ, ਡੂੰਘਾ ਤੇ ਅਨੰਤ ਹੈ । ਉਸ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਮਨੋਵੇਗ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਇਕ ਜਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦੂਈ-ਦਵੈਤ ਦੇ ਅੰਤਰ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਲਹਿਰ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਅਨੰਤ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਉਹ ਮੌਨ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਅਬੋਲ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਦੀ ਅਨੰਤ ਪੀੜਾ ਵਿਚੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਇਹ ਹੈ ਗੁਰੂ, ਪਰਮ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ, ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਅਵਤਾਰ, ਉਪਮਾ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਅਦੁੱਤੀ । ਮਹਾਨ ਸਿਖ ਕਵੀ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵਿਚ ਭਾਵਾਵੇਸ਼ ਵਿਚ ਰੱਤਾ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਲੜੀ ਪਰੋਂਦਾ ਹੋਇਆ ਬ੍ਰਜ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਮੁਕਾ

ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਲਈ ਇਕ ਅਸਹਾਈ ਬਾਲ ਹਾਰ ਕੂਕ ਪੁਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਉਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਭ ਨਾਥਾਂ ਦਾ ਨਾਥ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਡੇ ਲਈ ਪਿਤਾ ਬਣ ਕੇ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਪਿਤਾ ਵਾਲਾ ਉਹ ਮਿੱਠਾ ਤੇ ਸਿਧਾ-ਸਾਦਾ ਪਿਆਰ ਦਿਤਾ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਕ ਅਧਿਆਪਕ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਕੂਲ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਮਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੋਡਿਆਂ 'ਤੇ ਸਿਰ ਰਖ ਕੇ ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਆਪ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਹੱਸ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਘੋਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਡਾਕੂਆਂ ਤੇ ਠੱਗਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸਦੀਵੀ ਸੱਚ ਅਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਦੀ ਛੁਹ ਮਾਤਰ ਨਾਲ ਪਾਪੀਆਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਜਾਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਮਾਨਵਤਾ ਤੇ ਰੱਬਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਜਗਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਨਿਕੀ ਮਿੱਠੜੀ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਆਪ ਵੱਡੀ ਰੱਬਤਾ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀਆਂ ਆਰੰਭਕ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਈ ਤਾਂ ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸੀ। ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਲਈ ਦੀਵਾਨਾ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਕਾਂਗ ਉਛਾਲ਼ਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਝਲ-ਮਸਤਾਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਮਨੁੱਖ, ਪਰਬਤੀ-ਚੱਟਾਨਾਂ ਤੇ ਨਦੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮਾਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮੌਤ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਲਗਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਆਤਮ-ਬਲੀਦਾਨ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਨਾ ਮੁਕਣ ਵਾਲੀ ਅਨੰਤ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਅਗੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਰਪਣ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਤਮ ਬਲੀਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਉਸ ਮਹਾਨ ਸਮੇਂ ਤੇ ਹਰ ਛਿਣ ਉਸ ਨਦੀ ਸਮਾਨ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਸੁਕਦੀ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਜਿਗਿਆਸੂ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਜੀਵਨ ਨਿਰੰਤਰ ਤੇ ਸਦੈਵ ਸਹਿਜ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਰੱਤਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਸਦਾ ਆਤਮ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਮਖ਼ਮੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਾਹਰੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਪਿਆਲਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੱਡ ਮਾਸ, ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਐਸ਼ਵਰਜ ਤੇ ਭੋਗ ਵਿਲਾਸ ਦੀ ਰੁਚੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਚਾ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਵਲੋਂ ਬੇਧਿਆਨ ਹੋ ਕੇ ਨਿਰੰਤਰ ਐਸ਼ਵਰਜ ਦੀਆਂ ਨਾ ਮੁਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਅਨੰਤ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਤੇ ਡੂੰਘੀਆਂ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਸਰੀਰਕ ਚੇਤਨਾ ਨਾਲ ਹੀ ਚਿੰਬੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ,

ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਓਹ ਅਜਿਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤਕ ਪੁਜਣ ਦੇ ਵੀ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ ਜੋ ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਸੰਬੰਧ ਤੇ ਸੰਜੋਗ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਬਦਲ ਸਕੇ। ਇਹ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਪੁਰਾਤਨ ਯੁਗ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਧਰਮ, ਨੇਮ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਹੀ ਸੀ ਜੋ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਧੁਰ ਗੀਤ ਸਮਾਨ ਸੀ। ਮੈਂ ਹਾਲੀ ਵੀ ਆਸ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਚਿੰਗਿਆੜੀਆਂ ਇਸ ਜਲਣਸ਼ੀਲ ਸਮੱਗਰੀ ਉਤੇ ਡਿਗ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਂਬੜਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦੇਣਗੀਆਂ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨੈਣ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਲ ਤੱਕਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਦੀ ਉਸ ਦੈਵੀ ਅਵਸਥਾ ਤਕ ਪੁਜ ਸਕੀਏ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਸਪਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸਮਰਪਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਨਿਰਸੁਆਰਥ ਭਲਿਆਈ ਤਕ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸੂਲੀ ਨੂੰ ਉਠਾ ਕੇ ਵੀ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਵੀ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਸਕੀਏ ਕਿ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਕਿਸੇ ਉਚੇਰੇ ਲੋਕ ਦੇ ਟਿਮਟਿਮਾਂਦੇ ਪ੍ਰਛਾਂਵੇਂ ਮਾਤਰ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪ੍ਰੇਮ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਸੰਜੋਗੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਪਿਛੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਨੰਦ ਹੀ ਸੱਚਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਆਤਮ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰੰਗੀਜ ਕੇ ਪੂਰਨਤਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਸਦਾ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਤੇ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਹੀ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਜਮਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਉਤਪੰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਵਖ ਵਖ ਯਤਨ ਵਿਅਰਥ ਸਿਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਦਾ ਭੁਲ-ਭੁਲਈਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਖਣੇਪਣ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਦੁਰਬਲਤਾ ਵਲ ਹੀ ਖੜਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਹੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਤੱਵ ਜਾਂ ਸੁਭਾਅ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਆਤਮਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਮਾਨ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਤਮਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨੇਕ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਧਾਰਣੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਉਹੋ ਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਤਾਂ ਸਿਧਾ ਸਾਦਾ ਸੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਜੀਉਣਾ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਿਧਾ ਸਾਦਾ, ਚੰਗਾ ਜੀਵਨ ਜੀਊਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ। ਅੰਦਰਲੀ ਪਸ਼ੂ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਤੇ ਸ਼ੁਧ ਕਰਕੇ ਅੰਤਰੀਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਖੇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ, ਹਵਾ, ਧੁੱਪ ਅਤੇ ਬਰਖਾ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਰੱਬੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਿਤ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਡੀਕ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਸਮਾਨ ਨਿਰਭੈ ਅਤੇ ਤੀਖਣ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਮਸਤੀ

ਜਾਂ ਨਸ਼ਾ ਹੀ ਸੱਚੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਖੀਵਾ ਰਖਣ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸੁੰਦਰ ਵਸਤੂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੁਆਰਥੀ ਭਾਵ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੇਵਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਭੰਡਾਰਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਚੁਕ ਸਕਣਾ ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਡੀ ਸਮਰਥਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਸਿਧਾ ਸਾਦਾ ਅਨੰਦ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਥਕਣ ਟੁੱਟਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਮੰਦਰ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਸਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸੱਚੀਂ-ਮੁਚੀਂ ਅਸੀਂ ਦੇਵ-ਲੋਕ ਦੀ ਛੁਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਇਹੋ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦੁਰਲਭ ਹੈ। ਸਚਮੁੱਚ ਹੀ ਇਹ ਦੁਰਲਭ ਤੇ ਅਮੋਲਕ ਹੈ।

ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇਸ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਸਾਹੋ ਸਾਹੀ ਹੋਈ ਖੜੋਤੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਵਿਚ ਹਮਜੋਲੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚ ਰਖਿਅਕ ਹੈ।

ਇਸ ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਵੀ ਈਰਖਾ ਦਾ ਧਾਰਣੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਵੀ ਸਦਾ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਬੀਜਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਸਦਾ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜੀਉ। ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਸੱਚੀ ਪਵਿਤਰਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਮੰਡਲ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਏਕਤਾ ਤੇ ਇਕਸੁਰਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰ ਵੀ ਕਈ ਉਚੇਰੇ ਮੰਡਲ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਨਿਤ ਬਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਆਪਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਭ ਅੰਧਕਾਰ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਉਸ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਲੇ ਉਹ ਨਿਤ ਚਕਰ ਕਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਊਰਜਾ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕੇਂਦਰ-ਬਿੰਦੂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਘਣਾਤਮਿਕ ਤੇ ਰਿਣਾਤਮਿਕ ਸੰਤੁਲਨ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਕਲਪਿਤ ਬਿੰਦੂ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵਨ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਨਿਕੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ-ਵਸਤਾਂ ਬਾਰੇ ਨਿਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੋਚਣਾ ਵੀ ਇਕ ਵਾਸ਼ਪ ਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੀ

ਅਸਲੀ ਲੋੜ ਤਾਂ ਉਚੇਰੇ ਛਿਣਾਂ ਵਿਚ ਉਪਜੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਢਾਲਣ ਦੀ ਹੈ।

ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿ ਦੇ ਨੈਣ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਭ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਆਤਮਾਵ ਸਿਖ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਰੋ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਲਈ ਜੀਉਣਾ ਹੀ ਅਸਲੀ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਲਈ ਜੀਉਣਾ ਤ ਸਰੀਰ ਦੇ ਜਲਨ ਸਮਾਨ ਹੈ।

ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਇਸ ਸੁੰਦਰ ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਮਹਾਂ-ਪ੍ਰੇਮ ਦ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸਰਬ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਏਕਤਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਬਿਲਕੁਲ ਫੋਕਟ ਹਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਇਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਤੱਕਣਾ ਪਾਪ ਹੈ।

ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨੈਣ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰਤੇ ਹਨ, ਜੇ ਤੁਹਾਡਾ ਹਿਰਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰ ਤੇਰ ਦੀਆਂ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਵਿਅਰਥ ਹਨ ਜਦੋਂ ਪਰਦਾ ਪ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਨਾ 'ਮੈਂ' ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ 'ਤੂੰ' ਅਤੇ 'ਨਾ ਏਕ ਨਾ ਅਨੇਕ'।

ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਨਾ ਆਖੋ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ 'ਏਕ' ਹੈ ਜਾਂ 'ਅਨੇਕ'। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੀ-ਮੁਚ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਲ ਤੱਕੋ। ਜ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਪੱਲੇ ਦੀ ਛੂਹ ਮਾਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੀ-ਮੁਚੀ ਉਸ ਵਲੋਂ ਵਿਰੋਸਾਏ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੁਆਰਾ ਵਿਰੋਸਾਏ ਗਏ ਹੋ।

ਜੋ ਬੁਧ ਅਤੇ ਈਸਾ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਉਹ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚ ਤੇ ਚਿਤਵ ਤਾਂ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਬੁਧ ਤੇ ਈਸਾ ਕੀ ਸਨ ? ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਲਈ ਕਲਪ (ਯੁਗ) ਲੋੜੀਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਈ ਕਲਪਾ (ਯੁਗਾਂ) ਦਾ ਸਮਾਂ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੋਗੇ।

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲਾਲਸਾ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ ਅਤੇ ਸਭ ਨਿਰਣੇ ਕਰ ਸਕਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਅਥਵਾ ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰੋ। ਹਰ ਉਚਿਤ ਸਾਧਨ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਵਰਤ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰੋ। ਜੇ ਤੁਹਾਡਾ ਮੁਖ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਲ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਦਿਸ਼ਾ ਠੀਕ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਧੇਰੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਬੁਰਾ ਤੇ ਭਲਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਤੁਹਾਡੀ ਨਿੱਕੀ ਹਉਮੈ ਦੇ ਤਾਪ ਸੰਤਾਪ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਤੇਜਿਤ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਦਾ ਨਰਕ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ। ਕੌੜਾ, ਕੁਸੈਲਾ ਤੇ ਵਿਹੁ ਭਰਿਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰੋ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਰੋਗੀ ਆਪੇ ਨੂੰ ਅਰੋਗ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਇਸ ਸਤਿਸੰਗਤ ਦੀ ਅਨੰਦ-ਮਗਨ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ

ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਨਿਪਟ ਭਰਮ ਤੇ ਅਹਿਸਾਸ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਿਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਕਿ ਗੁਰੂ ਇਕ ਵਡੇ ਹੱਟ ਦਾ ਸੁਆਮੀ ਹੈ, ਸਿਖ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮਾਤਰ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਦਾਤਾਰ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਉਤੇ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਵੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਭੰਡਾਰੇ ਵਿਚੋਂ ਤੋਲ ਤੋਲ ਕੇ ਦਾਤਾਂ ਵੰਡਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਤਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਉਹ ਦਾਤਾਂ ਵੰਡ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਹਾਂ-ਅਨੰਦ ਹੀ ਪੱਕੇਰੇ ਤੇ ਰਸਿਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ।

ਸਿਖ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਮਹਾਂ-ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ 'ਤੇਰਾ-ਤੇਰਾ-ਤੇਰਾ' (ਤੂੰ ਹੀ-ਤੂੰ ਹੀ-ਤੂੰ ਹੀ)।

ਭੰਡਾਰੇ ਨੂੰ ਤੋਲਣ ਅਤੇ ਵੰਡਣ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪੇ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਕੁਝ 'ਤੇਰਾ-ਤੇਰਾ-ਤੇਰਾ' (ਤੂੰ ਹੀ-ਤੂੰ ਹੀ-ਤੂੰ ਹੀ) ਦੇ ਮਹਾਂ ਗਾਇਨ ਵਿਚ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

'ਮੈਂ' ਦੀ ਭਾਵਨਾ 'ਤੂੰ ਹੀ-ਤੂੰ ਹੀ' ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਭ 'ਤੇਰਾ-ਤੇਰਾ-ਤੇਰਾ' ਹੀ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਤੀਬਰ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਰੱਬਤਾ।

ਔਹ! ਪਰੇ ਵੇਖੋ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਰੂਪ! ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹਨ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਕਿਰਪਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮਹਾਂ-ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਵਿਚਰੇ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਆਪ ਪਰਮ-ਅਨੰਦ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਰੂਪ 10ਵੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਵੰਡਿਆ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਸਮੱਗਤ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਵੰਡ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਦਾਤਾਰ ਕਰਮ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਸਿਖ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਲੜਨ ਲਈ ਬਣਿਆ ਹੈ।

ਉਹ ਇਸ ਪਾਵਨ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਸਦਾ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੇ ਨਿਤ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਹ ਉਪਰੋਕਿਤ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਪ੍ਰਗੀਤਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਵੈ-ਤਿਆਗ ਕਰੇ ਜਾਂ ਬੀਰ ਭਾਵੀ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਲਈ ਯੁਧ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਤਮ ਬਲੀਦਾਨ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਅਰਥਾਤ ਅਮਨ ਤੇ ਯੁਧ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹ 'ਤੇਰਾ-ਤੇਰਾ-ਤੇਰਾ' ਅਰਥਾਤ 'ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਹਾਂ-ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਹਾਂ' ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹੇ ਅਨੰਤ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਪਰਮ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਹੀ ਆਤਮ ਬਲੀਦਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ

ਤਾਂ ਸਰਵੁਚ ਪ੍ਰਭੂ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਰੰਤਰ ਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਬਲੀਦਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕਰਮ ਪਾਵਨ ਪੁਨੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ 'ਤੇਰਾ-ਤੇਰਾ' 'ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਜੀ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਹਾਂ' ਦੇ ਮਹਾਂ-ਸੰਗੀਤ ਭੰਡਾਰੇ ਨੂੰ ਤੋਲਣਾ ਤੇ ਵੰਡਣਾ ਜਾਂ ਯੁਧ ਵਿਚ ਜੂਝਣਾ ਤੇ ਮਰਨਾ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੈ।

ਸਿਖ ਦਾ ਕੋਈ ਕਰਮ ਵੀ ਨਿਜੀ ਸੁਆਰਥ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿਉਂਜੋ ਸਿਖ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਹਾਂ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਵਾਹਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਗਿਆਤ ਹੀ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ 'ਤੇਰਾ-ਤੇਰਾ' ਦੇ ਮਹਾਂ-ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਰੱਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭੌਤਿਕ ਸਤਾ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠਣ ਲਈ ਇਕੋ ਇਕ ਰਾਹ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਦੀ ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਰਤ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਅੰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਰਤ ਹੀ ਸੱਚਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਰਤ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਰਤ ਹੀ ਪੂਜਾ ਹੈ। ਸਰੀਰਕ ਸਤਾ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਆਰਾਮ, ਨਿਦਰਾ, ਮਸਤੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਨੰਤਤਾ ਦੇ ਪਰਮ-ਅਨੰਦ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਤਕ ਪੁਜਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੇਵਲ ਲਗਾਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਿਸ਼ਰਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀ, ਮਨੁੱਖ, ਬਨਸਪਤੀ ਆਦਿ ਸਭ ਕਿਰਤ ਦੀ ਘਾਲ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਸੁਸਤੀ ਤੇ ਆਲਸ ਨੂੰ ਨਿੰਦਦੇ ਹਨ। ਸਰੀਰ ਦਾ ਆਲਸ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਦਾ ਆਲਸ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕੇਵਲ ਸੰਕਲਪਾਂ-ਵਿਕਲਪਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸ਼ੁਧ ਰੂਪ ਦੇ ਸੱਚੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਕੰਮ ਦੁਆਰਾ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸਰਵੁਚ ਵਿਚਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਨਿਜੀਕਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਅਨਿਜੀ ਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਕਿਰਤ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੈ। ਕਿਰਤ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਕਿਰਤ ਹੀ ਸੱਚਾ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਅਨੰਦ ਸਾਨੂੰ ਕਿਰਤ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਹ ਨਿਰਾ ਭਰਮ ਹੈ। ਕਿਰਤ ਦੁਆਰਾ ਮੁੜ੍ਹਕਾ ਡੋਲ੍ਹਣਾ ਹੀ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ। ਨਿਰਾ ਘੰਟੀਆਂ ਖੜਕਾਉਣਾ ਤੇ ਮਾਲਾ ਫੇਰਨਾ ਅੰਤਰੀਵ ਸੱਚ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਣਾ ਹੈ।

ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖਣ ਅਤੇ ਇਸ ਵਲ ਅਰੋਕ ਭਾਵਕ ਵੇਗ ਵਿਚ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਉਤਨਾ ਬੌਧਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਆਤਮਿਕ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੀ ਸੱਚ ਤੇ ਗਿਆਨ ਹੈ।

ਸੁੰਦਰਤਾ ਤਾਂ ਆਤਮ ਬਲੀਦਾਨ ਦਾ ਹੀ ਸੰਗੀਤ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਵਿਚ

ਪ੍ਰਫੁਲਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਵਿਸਮਾਦੀ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰੱਤ ਤੇ ਹੱਡੀਆਂ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਹੋ ਕੇ ਅਥਵਾ ਉਸ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ 'ਤੇਰਾ-ਤੇਰਾ' ਅਰਥਾਤ 'ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਹਾਂ'—'ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਹਾਂ' ਦਾ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ 'ਤੇਰਾ ਤੇਰਾ' ਦੇ ਬੋਲ ਤਾਂ ਅਨੰਤ ਦੀ ਸੰਗੀਤਕ ਧੁਨੀ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਮਰਪਣ ਦੀ ਕੂਕ ਹੈ। ਇਹ ਆਪ ਮੁਹਾਰਾ ਤੇ ਭਰਪੂਰ ਰੂਪ ਦਾ ਆਤਮ ਬਲੀਦਾਨ ਹੀ ਤਾਂ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਗਿਆ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਨੂੰ 'ਸ਼ਬਦ' ਤੇ 'ਨਾਮ' ਦੁਆਰਾ ਮਿੱਠੜਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਨੂੰ ਅਰੋਕ, ਆਪ, ਮੁਹਾਰੇ, ਅਣਸਿਖੇ ਅਤੇ ਅਣਸਿਧਾਏ ਸਿਧੇ-ਸਾਦੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣ ਦੁਆਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਜਾਂ ਆਤਮਗਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਜਿਹੜਾ ਅਨੰਦ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਾ ਅਸੀਂ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਹੀ ਸੱਚਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੱਚੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਤੇ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮ ਇਕੋ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਜਾਂ ਯਾਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਭਰਪੂਰ ਆਵੇਸ਼ਗਤ ਉਚੇਰਾ ਆਤਮਿਕ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ 'ਚਉਥਾ-ਪਦ' ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਚੇਰਾ ਉਠ ਕੇ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਰੂਹਾਨੀ ਸੰਸਾਰ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਜਗਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਵੀ ਅਣਗਿਣਤ ਲੋਕ ਹਨ, ਅਨੰਤ ਆਤਮਾਵਾਂ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਆਤਮਾਵਾਂ (Ghosts) ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਫਿਰ ਸੰਤ ਪੁਰਸ਼, ਸਿਧਸਾਧ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਰੱਖਿਅਕ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖਾਂ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਜਾਤੀਆਂ ਤੇ ਨਸਲਾਂ ਹਨ। ਉਸ ਲੋਕ ਦੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਦਸੇ ਮਾਰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਨੀਵੇਂ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਕਸ਼ਟਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਾ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਅੰਧਿਆਰੇ ਥਾਂਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕਲ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ, "ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਾ-ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਸਿਰ ਉਪਰ ਅਤਿ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਅਤੇ ਕਹਿਰਾਂ ਦੀ ਗਰਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਮਹਾਂ ਭਿਆਨਕ ਦੁਖ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਥੇ 'ਨਾਮ' ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਸਿਰ ਉਪਰ ਠੰਢੀ ਛਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। 'ਨਾਮ' ਹੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਨਾਮ ਹੀ ਸਰਵੁਚ ਆਤਮਿਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਹੈ। ਨਾਮ ਹੀ ਸਰਵੁਚ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ। ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਉਚਤਮ

ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹ ਭਗਤ ਜੋਧ ਮਹਾਂਬਲ ਸੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਜਿਸ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਅਖੁੱਟ ਭੰਡਾਰ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮਹਾਂ-ਸਾਗਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਕਿਰਪਾਲੂ, ਦਿਆਲੂ, ਕਰੁਣਾ ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲ ਸਦਾਚਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਅਖਰੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਾਮ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਜੋੜ ਮਾਤਰ ਅਥਵਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਾਡਾ ਸਭ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ। ਇਸੇ ਨਾਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਲੋਕ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਜਿਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਦੋਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਤੇ ਸਾਡਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਭਿੰਨ ਨਾਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਮਿੱਠੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਰੀਰਕ ਮਿਲਾਪ ਜਾਂ ਸੰਜੋਗ ਤਾਂ ਕੁਝ ਛਿਣਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਮਿੱਠੜੀ ਯਾਦ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕਾਲ ਤੋਂ ਪਰੇ ਤਕ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਤੇ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਘੋਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ ਅਨੰਦ-ਸਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਉਥਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਡਿਆਈ ਦਸਦੇ ਹਨ, ਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸਰੀਰਕ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਆਕਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਪੱਧਰ ਦੀ ਕੋਈ ਦੇਣ। ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਕਿਸੇ ਸੰਸਾਰਕ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਨਭਵ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਕੁਲੀਨ ਸੁਹਜਾਤਮਕ ਕਲਾ ਜਾਂ ਸੂਖਮਭਾਵੀ ਸੌਂਦਰਯਬੋਧ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਰੰਗੀ ਕਲਾ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਰੀਰਕ ਹੱਦਾਂ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਨਪੋਲੀਅਨ ਤੇ ਸਿਕੰਦਰ ਵਰਗੇ ਜਰਨੈਲਾਂ ਦੇ ਸੈਨਿਕ ਕੌਸ਼ਲ ਦਾ ਹੀ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਮਰ ਚੁਕੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਜਾਂ ਭੂਤਾਂ-ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਦੂ ਖੇਡ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਨੀਵੇਂ ਪੱਧਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜਾਦੂ ਭਰੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਕਲਾ ਬਹੁਤ ਨੀਵੇਂ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ।

ਇਹ ਮਹਾਨਤਾ ਜਾਂ ਵਡਿਆਈ ਵਾਲਾ ਪਦ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਧਿਆਨੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਇਆ ਸੰਕਲਪ ਹੈ, ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨੀਰਸ ਹਉਮੈ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਸ਼ੁਧ ਗੀਤ, ਸ਼ੁਧ ਅਨੰਦ, ਸ਼ੁਧ ਚੰਗਿਆਈ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਵਾਹੁ-ਵਾਹੁ ਦੇ ਗੀਤ ਦਾ ਅਲਾਪ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ੁਭ, ਸ਼ੁਧ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਅਰਥਾਤ (ਸਤਅੰ ਸ਼ਿਵਅੰ ਸੁੰਦਰੰ) ਦੇ ਗੀਤ ਦਾ

ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰੰਗੀਜ਼ ਕੇ 'ਤੇਰਾ-ਤੇਰਾ' ਅਰਥਾਤ 'ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਹਾਂ-ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਹਾਂ' ਦਾ ਮਹਾਨ ਗਾਇਨ ਹੈ।"

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਤਰੰਗਾਂ ਝੁਣਕਾਰ ਬਣ ਕੇ ਗੂੰਜ ਉਠਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਤੋਂ ਉਚਾ ਉਠ ਖਲੋਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਮੋੜ ਉਤੇ ਉਸ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿ ਉਠਦਾ ਹੈ, 'ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇ' ਇਹ ਹੈ ਨੈਤਿਕ ਪੂਰਨਤਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪਰਮ-ਪਵਿੱਤਰ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਆਰਥ-ਹੀਣਤਾ ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਖ਼ੂਨ ਨਾਲ ਲਥ-ਪਥ ਪੰਜਿਆਂ ਤੇ ਦੰਦਾਂ ਦੀ ਪਸ਼ੂਤਵ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਆਤਮਿਕ ਜਿਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਾਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਥਾਹ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਇਸ ਸਾਰੇ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਦੁਆਰਾ ਸੱਚ ਦੇ ਕਰਮ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਰ ਨਾਰੀ ਰਲ ਕੇ ਤੀਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ 'ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ' ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਸੁਹਾਗ ਗੀਤ ਗਾ ਰਹੇ ਹੋਣ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਇਕ ਛੱਤਰ ਰਾਜ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਲਈ ਜੁਤਦੇ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੀ ਸਰਵ-ਸੰਗੀਤ, ਸਰਬ ਸੱਚ ਤੇ ਸਤਬਾਂਗੀ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਹੀ ਸੱਚੀ ਸੇਵਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸਮਾਦੀ ਅਨੰਦ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਮਦਿਰਾ ਦੇ ਜਾਮ ਪੀਤੇ ਹੋਣ, ਇਹ ਇਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਹੁਲਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਭਾਸ ਕਿਸੇ ਕੰਜ-ਕੁਵਾਰੀ ਸੁੰਦਰੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰੀਤ ਮਿਲਣੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਆਪਣੇ ਗ਼ੁਲਾਬੀ ਖੇੜੇ ਵਿਚ ਖਿੜਨ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਦਮਨ ਚਕਰ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਮਜਬੂਰੀ ਜਿਥੇ ਹਰ ਕੋਈ ਅਸੀਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਦਾ ਸੁਆਮੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸਤਾ ਸਦਾ ਸਦੀਵੀ ਤੇ ਅਟੱਲ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸਾਡੇ ਇਸ ਅਰਸ਼ੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਕ ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪੁਜ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਇਸ ਅਰਸ਼ੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਤਕ ਪੁਜਣ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਇਕ ਰਾਹ ਨਾਮ ਦਾ ਹੈ।' ਨਾਮ ਉਸ ਹਉਮੈ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਕਟਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇਪਣ ਦਾ ਬੰਦੀ ਬਣਾ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਨਾਮ ਸਾਨੂੰ ਬੰਧਨ-ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਇਕਾਂਤ ਵਾਸ ਵਿਚ ਵੀ ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਭਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਮਾਜਕ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਧੜਕਦੀ

ਇਕਾਂਤ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਅਰਥਾਤ ਮੁਕਤੀ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਸ ਮਹਾਂ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਥੇ ਦੈਵੀ ਸਤਿਸੰਗ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਰੱਬੀ ਕੌਤਕ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਭ ਯਤਨ ਇਸ ਆਤਮਿਕ ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਹੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਾਮ ਹੀ ਮਿਲਾਪ ਅਥਵਾ ਸੰਜੋਗ ਹੈ।

ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡਾ ਇਹ ਹੱਡ-ਮਾਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਮਨ ਅਤੇ ਚੇਤੰਨਤਾ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਹੱਡ ਤੇ ਮਾਸ ਸੂੰਨ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਛੁਹ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਸਰੀਰ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਰੂਪਾਂਤ੍ਰਿਤ ਹੋ ਕੇ 'ਸ਼ੁਧ ਆਤਮਾ' (ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ) ਦੇ ਅੰਕ ਜਾ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਮ ਤਾਂ ਆਤਮਾ ਦਾ ਉਹ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਜੋਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿਖ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰੀਵ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਘਟਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਤਵ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਾਰਸ ਦੀ ਛੁਹ ਮਾਤਰ ਕਾਂਇਆਂ ਕਲਪ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਤਰੀਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਚ ਸਭ ਗੁਣ ਅਤੇ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਕੇਵਲ ਸਰੀਰਕ ਜਾਂ ਭੌਤਿਕ ਰੂਪ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਅਵਗੁਣ ਵੀ। ਪਰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੇ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਉਪਰੰਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ ਅਤੇ ਪੁਨਰ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਦਿਸ਼ਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਰੁਖ ਪ੍ਰਭੂ ਵਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਮੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਨਿਰਵਿਘਨ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕਤਾ ਸੰਸਾਰ ਲਈ ਸਰਾਪ ਬਣੀ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਲਈ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜਾ ਬੰਧਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਕਰਨ, ਜੰਗਲ ਕਟਣ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨ, ਵਣਜ-ਵਾਪਾਰ ਦੇ ਨਵੇਂ ਕੇਂਦਰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਆਦਿ ਵਲ ਰੁਚਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਦਿਸ਼ਟ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਧਾਰਮਿਕ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਗੱਲ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਸਾਗਰ ਉਤੇ ਰੁਝੇ ਕਿਰਤੀ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁਰੋਹਤਾਂ ਅਥਵਾ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਸਮਾਨ ਪਵਿੱਤਰ ਆਚਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਗਿਆਨ-ਬੋਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਆਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰੋ, ਇਹ ਨਾ ਕਰੋ। ਆਪ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨੈਣਾਂ ਨੂੰ ਉਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਲ ਉਠਾ ਕੇ ਤੱਕਣ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, "ਮੇਰੇ ਨੰਨ੍ਹੇ ਫੁੱਲ! ਵੱਧ ਫੁੱਲ! ਤੇ ਸਦਾ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਰਹੋ। ਮੈਂ ਆਪ ਤੇਰੀਆਂ ਰਗਾਂ ਤੇ ਨਸਾਂ ਵਿਚ ਗੇੜੇ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਕਰਮਸ਼ੀਲ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਉਹੋ ਕੁਝ ਬਣ ਜਾਉਗੇ ਜਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਧਿਆਨੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਬਣਾ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇਵਤਾ ਬਣਾਉਣ

ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।" ਇਹ ਵਿਰੱਸਾਇਆ ਮਨੁੱਖ, ਪ੍ਰਵਰਤਿਤ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮੁਖੀ (ਗੁਰਮੁਖ) ਬਣ ਚੁਕਾ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ ਦਾ ਸਾਖਿਆਤ ਸਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਚੇਤੇ ਰਖੋ ! ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਰਖੋ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਦਰਿਆ ਕੰਢੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਛੋੜਿਆਂ ਉਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਖੜਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਉਦਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਚਿਤ ਟਿਕਾਣੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੁਹਾਡੀ ਧੀਰ ਬਨਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਖ ਚੈਨ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਖ਼ੂਨ ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਗੁਜ਼ਰਾਨ ਕਰੋ। ਖਟੀ ਕਮਾਈ ਕਰੋ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੰਡ ਕੇ ਛਕੋ। ਇਕ ਚੰਗੇ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਇਹੋ ਹੀ ਜੀਵਨ ਕਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਬਣਾਉ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸਭ ਲਈ ਦਇਆ ਨੂੰ ਵਸਾਉ। ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਦਰਦ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਹੱਦ ਬੰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜਿੰਨਾ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਦਰਦ, ਕਰੁਣਾ ਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਤਨੇ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਹੋ ਸਕੋਗੇ। ਤੁਹਾਡੇ ਧਰਮ ਦਾ ਨੇਮ ਦਇਆ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨੇਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ੋ ! ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰੋ। ਕਣਕ ਅਤੇ ਦਾਣੇ ਉਗਾਉ, ਭੋਜਨ (ਖਾਣਾ) ਦਿਉ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਖ ਆਰਾਮ ਦਿਉ।

ਇਹੋ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੁਖ ਤੇ ਭਰਪੂਰ ਮਹਿਕ। ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦਾ ਜਸ ਗਾਉ। ਇਹੋ ਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਕਿੱਤਾ ਅਰਥਾਤ ਰਹਿਰਾਸ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਮਹਾਂ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਖੜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੰਗਰ ਤੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਦੋਹੀਂ ਹੱਥੀਂ ਵੰਡੋ। ਜੋੜਨ ਦੀ ਖੇਚਲ ਨਾ ਕਰੋ। ਗੁਰੂ ਉਪਰ ਭਰੋਸਾ ਰਖੋ। ਬਿਪਤਾ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ, ਜੋ ਸੈਲ-ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਤਰੇੜਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੀੜੇ ਮਕੌੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰਿਜ਼ਕ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡਾ ਹਿੱਸਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਚਿਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤੌਖਲਾ ਨਾ ਰਖੋ। ਆਪਣੇ ਨਿਜ ਲਈ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਨਾ ਹੋਵੋ। ਤੁਹਾਡੀ ਸੰਭਾਲ ਗੁਰੂ ਆਪ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਬਣਾਉ ਕਿ ਸੁਆਰਥ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁਹ ਨਾ ਸਕੇ ਅਰਥਾਤ ਹਉਮੈ (ਮੈਂ-ਮਮਤਾ) ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰੋ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ, "ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਲੋੜ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਉ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੋਵਾਂਗਾ ਅਜਿਹੇ ਸੰਕਟ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੰਡਲਾਂ ਵਲੋਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਆਸ ਤੇ ਕਿਆਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰੇ ਸਨ। ਮੌਤ, ਭੁੱਖ ਤੇ ਨੰਗੇਪਣ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਝਲੋ ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲਏ ਹਨ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਆਧਾਰ ਅਰਥਾਤ ਰੋਟੀ ਭੋਜਨ ਵਖਰੀ ਭਾਂਤ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।"

ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹੋ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਆਰਾਮ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਭੌਤਿਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਹੋ ਹੀ ਜੜ੍ਹਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਦੁਖ ਝਲਦੇ ਹੋ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਜਾਂ ਕਸ਼ਟ ਦੇਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਵਹਾਰ ਉਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀ ਹੈ ਪਵਿੱਤਰ ਅਥਵਾ ਮਹਾਂ-ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਝਲਣ ਦੇ ਅਰਥ ਛੋਟਾ ਨਿਹਚਾ ਰਖਣ ਵਾਲੀ ਲੁਕਾਈ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵਖਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਵਿੱਤਰ ਆਤਮਾਵਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਕਸ਼ਟ ਝਲਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਆਦੇਸ਼ ਹੁਦਾ ਹੈ।

ਜੀਉਂਦੇ ਸੰਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਤਾਂ ਉਦਾਸੀ ਜੀਵਨ ਰਾਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਜਨ' (ਸੰਤ) ਅਤੇ 'ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ' ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸਾਗਰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਤਰੰਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿਚ ਦੈਵੀ ਕੜੀ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਆਦਿ ਅਤੇ ਅੰਤ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਉਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰਖ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰੋ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਲੋਕ ਅਜਿਹੀ ਜੀਵਨਧਾਰਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਕੋਈ ਤਿਆਗ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਉਹ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਆਧਾਰ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਜੀਉਂਦੇ ਹੋ। ਉਸ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਬੀਤਦਾ ਘਟਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਹੁਕਮ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਦਾ ਹੀ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਜੀਵਨ ਜੀਉਂਦੇ ਹੋ।

ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੀ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਇਹ ਵਡੀ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਣਾ ਲੈਣ।

ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਸਦਾ ਨਿਹਾਰੋ। ਸਭ ਕੁਝ ਜੋ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਅੱਛਾ ਹੈ। ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਤਾ ਦਾ ਸ਼ਾਖ਼ਸਾਤ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਈ ਤੁਹਾਡੀ ਤੀਬਰ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਅਨੰਦਮਈ ਤੇ ਸੁਖਦਾਈ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਦਾ ਬਣੀ ਰਹੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਤੱਕ ਤੇ ਮਾਣ ਸਕਣ ਤੇ ਅੰਤਰੀਵ ਪਰਮਾਨੰਦ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਸਕੇ। ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਨੂੰ ਪੀ ਸਕਣ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਭਾਵ ਸਮਲਿਤ ਹਨ।

ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਛਿਣ-ਭੰਗਰ ਅਥਵਾ ਬੀਤ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸਦੀਵੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੀਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ

ਅੰਦਰਲਾ ਪ੍ਰੇਮ ਵੀ ਸਦੀਵੀ ਹੈ।

ਜੀਵਨ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਅਥਵਾ ਚਲ ਰਹੇ ਘਟਨਾ ਚਕਰ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਡੀਕ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਪਤਨੀ ਆਪਣੇ ਉਸ ਪਤੀ ਦੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਡੀਕ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸਫਰ ਉਤੇ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸੇ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਪੀੜਾ ਤੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਜਾਗਦੀ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਬਾਹਰੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਚਿਤ ਟਿਕਾਉ ਤੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਸੰਜਮ ਤੇ ਸ਼ੀਲਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਦੀ ਧੜਕਣ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਉਸ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹੋਠ ਮੋਨ ਰਹਿਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਤਾਂਘ ਦੀ ਜੋਤ ਤਾਰੇ ਹਾਰ ਚਮਕਦੀ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਕੁਦਰਤ ਸਮਾਨ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨੋਭਾਵ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹਿਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿਚੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੇਮ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਕਿਰਤ ਕਰੋ। ਉਸੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਮਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਰਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸਭ ਧੰਦੇ ਸਰਾਪ ਹਨ।

ਇਸ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਤੇ ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਦੇ ਭਾਵ ਛੁਪੇ ਰਹਿਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੁਪਾ ਕੇ ਰਖਣਾ ਹੀ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕ ਵੀ ਤਾਂ ਛਿਣ ਭੰਗਰ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਲੁਕਾ ਕੇ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਇਸ ਪਰਮਾਨੰਦ ਨੂੰ ਛੁਪਾ ਕੇ ਰਖੋ ਕਿਉਂਜੋ ਆਤਮਾ ਦਾ ਇਹ ਸੰਗੀਤ ਵਰਣਨ, ਵਿਆਖਿਆ ਤੇ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦਸਣ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਿਚਲਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਗਈ ਵਾਫਰ ਉਤਸੁਕਤਾ ਵੀ ਇਸ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

II

ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਚਰਚਾ ਨਾ ਕਰੋ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਰੂਪੀ ਸਰਵੁਚ ਪ੍ਰੇਮ ਗਲ-ਕਥ ਅਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਵਸਤਾਂ ਬਾਰੇ ਹੀ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁੱਥੀ ਸੁਲਝਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬੁਧੀਮਤਾ ਅਤੇ ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣੋ ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉਤੇ ਵੀ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹੋ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਾਫਰ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣ ਦਾ ਕ
ਲਾਭ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਰਥ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਉਤਰ ਹੀ ਦੇ ਸਕਦ
ਹੈ ?

ਅਕੱਥ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਕਥਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਅਕਹਿ
ਸੁਣਨ ਲਈ ਨਾ ਤਾਂ ਕੰਨ ਹਨ, ਨਾ ਹੀ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਯੋਗ ਨੈਣ ਹਨ, ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍
ਕੋਲ ਨੇਤਰਹੀਣ ਮਾਤਾ ਵਾਲੀ ਉਹ ਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਹੋਂਦ
ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਲੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਲੱਖ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

ਨਾ ਹੀ ਜੌਹਰੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵਾਲਾ ਸਰਾਫ਼ਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਪਾਰਖ
ਜੌਹਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਟ ਉਤੇ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਉਸ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਉ
ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੋਤੀ ਮਾਣਕਾਂ ਦਾ ਵਿਖਾਲਾ ਪਾ ਦਿਉ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਚਮਕ ਦਮਕ
ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਜਗਮਗ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਗੱਲ-ਕੱਥ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਉਹ ਸ਼ਕਤ
ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਅ-ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਯਥਾਰਥ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਅ-ਯਥਾਰਥ
ਯਥਾਰਥ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ਅਥਵਾ ਤੁਛ ਵਸਤ
ਸਦਕਾ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਭਰਮਾਂ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਨਿਰਾਰਥਕ ਗਲਬਾਤ ਸਦਕਾ ਆਤਮਾ ਦੇ
ਯਥਾਰਥ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੋਂ ਵੀ ਵਿਛ
ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਸੋ, ਚੁਪ ਸਾਧ ਲਉ, ਮੋਨ ਹੋ ਜਾਉ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਨਾਮ
ਜਪੋ। ਉਸ ਮਹਾਂ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਇੰਝ ਬੁਲਾਉ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਚਾ ਮ
ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਖਸਮ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਉਹ ਵਸਤੂ ਨਦਰਿ ਕਰਮ ਦੁਆਰਾ ਹ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਹਰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਵਸਤੂ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਗਿਆਨ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ
ਦੇ ਕੋਲ ਹੈ, ਸਭ ਅਜਿਹੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤ
ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਉਪਰ ਵਲ ਨੂੰ ਤੱਕੋ ਅਤੇ ਆਪ ਅਕਰਮਕ ਹੋ ਜਾਉ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹ
ਅਕਰਮਕ।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਹਉਮੈ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤੋੜਦੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤ
ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਨਿਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ
ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਬੰਦ ਨਾ ਕਰੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਭ ਦਰ
ਬੰਦ ਕਰ ਲੈਣ ਨਾਲ ਗੁਣ ਵੀ ਔਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਕੇਵਲ ਉਹੋ
ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਸਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਰਮ-ਪਿਆਲੇ ਨੂੰ ਚੱਖਿਆ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਵੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ

ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਸ਼ਬਦ-ਧੁਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ। ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪਿਰਮ-ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਮਸਤੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਅਭੈ-ਪਦ ਵਾਲੀ ਹੈ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਮਰਤਾ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਇਹ ਮਦਿਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਦਕਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸੁਆਦ ਉਹੋ ਹੀ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਸਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਰਮ-ਪਿਆਲੇ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਚੱਖਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਜਾਣ ਲਉ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਯਥਾਰਥ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਵਾਸਤਵਿਕ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਸੰਜੋਗ ਦਾ ਮੈਂ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵਖਰੀ ਭਾਂਤ ਦਾ ਹੈ। ਬੜਾ ਵਿਰਲਾ ਸੰਜੋਗੀ ਮੇਲ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਹਉਮੈ ਦੀਆਂ ਬੱਜਰ-ਕੰਧਾਂ ਚੂਰ ਚੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਆਤਮਾ ਦੇ ਅਡਰੇਪਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਸਭ ਬੰਧਨ ਪਰੇ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਨਦਰਿ ਕਰਮ ਦੁਆਰਾ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਦੋਂ ਹੀ ਅਜਿਹੀ ਸੰਜੋਗੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਵਿਚ ਤੇ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਜੋਗੀ ਮੇਲ ਤਾਂ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਤੇ ਬੜਾ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੰਜੋਗੀ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ (ਕਦੀ ਕਦਾਈਂ) ਹੀ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਇਸਤਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਪੁਰਸ਼ ਵਿਚ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਵਿਚ ਘੋਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੀ ਸੰਜੋਗੀ ਅਵਸਥਾ ਭੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਤਰਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸਿਖ ਇਸ ਸੰਜੋਗੀ ਮੇਲ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਈ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰੱਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਸੰਜੋਗ-ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਅੰਤਰਾਲਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪੁਨਰ-ਮਿਲਣ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦੋਵੇਂ ਨਰ ਤੇ ਮਾਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਜਰਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਫੜਫੜਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਜਰੇ ਹੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਂਦੇ ਖੜਖੜਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪਿੰਜਰੇ ਤਾਂ ਟੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਆਤਮਾ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਿਖ ਜਾਂ ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਹ ਉਸ ਸੰਜੋਗ ਦੇ ਪਰਮਾਨੰਦ ਅਗੇ ਪੂਰਨ ਸਮਰਪਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸਿਖ ਜਾਂ ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉਸ ਕੰਜ-ਕੰਵਾਰੀ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹੁ ਪਤੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਤਾਂਘਦੀ ਹੈ ਤਦੋਂ ਸਿਖ ਜਾਂ ਜਿਗਿਆਸੂ ਇਕ ਭਾਵਨਾ ਯੁਕਤ ਗੀਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਗੀਤ ਤੇ ਸੰਜੋਗ ਦੀ

ਇੱਛਾ (ਕਾਮਨਾ) ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਨੂਠੀ ਤਾਲਗਤੀ ਵਿਚ ਧੜਕਣ ਲਗਦੀ ਹੈ।

ਤਕੋ ! ਉਹ ਸੁਲੱਖਣੀ ਘੜੀ ਆ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਲਈ ਇਤਨੀ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਸਮਾਂ ਆ ਪੁਜਾ ਹੈ ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਪਤੀ ਆਪ ਤੁਹਾਡੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪਿਰਮ-ਪਿਆਲਾ ਛੁਹਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ! ਇਸ ਪਿਆਲੇ ਨੂੰ ਘੁਟ ਕੇ ਫੜ ਲੈ ਤੇ ਉਸ ਸੂਰਜ ਵਲ ਤੱਕ। ਇਹ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸੂਰਜੀ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਨੂੰ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਗੇ ਤੋਂ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸੁਆਸ ਅਕਾਰਥ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜੇ ਤੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਯਤਨ ਵੀ ਕਰੇਂਗਾ ਤਾਂ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕੇਂਗਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤੂੰ ਉਸ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਢਕ ਦੇਵੇਂਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਤੇਰੇ ਲਈ ਹੀ ਇਹ ਸੂਰਜ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਦੈ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਕੋਈ ਵੀ ਕਦਮ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਖੁੰਝਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਾਰੇ ਕਦਮ ਉਸੇ ਮਾਰਗ ਵਲ ਵਧਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਲ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਚੰਗੀ ਨੀਂਦ ਲਵੋ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਸੰਦੇਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਭੇਜ ਸਕਦੇ, ਨਾ ਹੀ ਜਿਸ ਵਲੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਨੇਹਾ ਪੁਜ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਚੰਗੀ ਨੀਂਦ ਲਵੋ, ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨੀਂਦ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਸੁਪਨੇ ਆਉਣ।

ਯਾਦ ਰਖੋ ! ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਤਹੀ ਅਰਥਾਤ ਬਾਹਰੀ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹ ਹਾਂ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਮਧੁਰਤਾ ਦਾ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਮਧੁਰਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੈਵੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਮਧੂ ਰਸ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ''ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਕਰੋ'' ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਗਿਆਨੀ ਨਾ ਬਣੋ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਬਾਹਰੀ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮਣਕੇ ਹੀ ਨਾ ਫੇਰਦੇ ਰਹੋ।

ਮੇਰੇ ਮੁਰੀਦ ! ਤੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣ ਲੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾ ਕਿ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਂ ਕਿ ਤੂੰ ਇਕ ਜੀਉਂਦਾ ਜਾਗਦਾ, ਵਹਿੰਦਾ ਉਹ ਚਸ਼ਮਾ ਬਣ ਜਾਵੇਂ ਜਿਥੇ ਆ ਕੇ ਸਭ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲ ਨੂੰ ਪੀ ਸਕਣ।

ਤੇਰੀ ਆਤਮਾ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਤਹਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੈ। ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਇਸ ਲੋਕ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਮਈ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਰੱਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ

ਜਿਉਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਗੀਤ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕਾਮਨਾ ਦੇ ਨੀਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਆਤਮਿਕ ਇਕਰੂਪਤਾ ਤੋਂ ਅਗਿਆਤ ਹਨ, ਨਾਮ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਹਨ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਚਮਕ ਤੋਂ ਜੋ ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਪਸਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਉਹ ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਲੱਖ-ਪੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ. ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਬੀਤੇ ਦੇ ਇਕ ਧੁੰਦਲੇ ਪਰਛਾਂਵੇਂ ਮਾਤਰ ਹੀ ਹਾਂ, ਉਹ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਕੇਵਲ ਤੇਰੇ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਚਿੰਤਕ ਲਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਇਕ ਜਲਕਣ ਹੀ ਹਾਂ।

ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਮੁਰੀਦ! ਇਸ ਧਰਮ ਉਤੇ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਤੇ ਤੂੰ ਇਕ ਜਾਨ ਹੋਈਏ ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹੋਈਏ। ਤੇਰਾ ਤੇ ਮੇਰਾ ਇਹ ਮੇਲ ਨਾਮ ਦਾ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਹਾਲੀ ਇਸ ਘਾਟੀ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਾਣਾਂ ਵਿਚ ਖੜੇ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਝਲਕ ਪਰਬਤ ਦੀਆਂ ਟੀਸੀਆਂ ਉਪਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਬਰਫ ਦੇ ਧੌਲਾਧਾਰ ਸਮਾਨ ਹੈ।

ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਸਦਾ ਤੇਰੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੋਣ ਦਾ ਵਚਨ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੇਵਲ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਤੂੰ ਹੀ ਇਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਹੋਠਾਂ ਤੋਂ ਸਰਵਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਇਸ ਦੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਇਹੀ ਇਸ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ. ਇਹੀ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਇਹੀ ਇਸਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੇਰੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਗੀਤ ਰੂਪ ਹਾਂ।

ਮੇਰਾ ਗੀਤ ਹੀ ਮੈਂ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਹੋਰ ਸਭ ਗੀਤ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਭ ਨਾਮ ਵਿਅਰਥ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਹ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਜੋ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਛੁਹ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਪਿਰਮ-ਪਿਆਲੇ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਨੂੰ ਚੱਖ ਕੇ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪਿਰਮ-ਪਿਆਲੇ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਨੂੰ ਚੱਖਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਮੇਰੇ ਇਸ ਗੀਤ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਬੋਧ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੀਤ ਨੂੰ ਨੀਂਵੇਂ ਪੱਧਰ ਦਾ ਵਹਿਮ ਭਰਮ ਬਣਾ ਦਿਉਂਗੇ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਸਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿਉਂਗੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਤਨਾ ਹੀ ਭਾਵਕ ਹਾਂ ਜਿੰਨੇ ਭਾਵਕ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਇਸਤਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੋ ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਪ੍ਰੇਮਕਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਭਾਵਕ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਦਾ ਅਨੰਦ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਜਿਹੜਾ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਮਿਲਾਪ ਵਿਚੋਂ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸਦਾ ਸੁਰਜੀਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਮੁੜ ਮੁੜ ਮਾਣਦੇ

ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ। ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਬ
ਦੀ ਜੋ ਸਦੀਵੀ ਹੈ। ਆਤਮਿਕ ਮੇਲ ਜਿਥੇ 'ਤੂੰ' ਤੇ 'ਮੈਂ' ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਉ
ਖਲੋਂਦੇ ਹਾਂ—ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸੱਚਾ ਗੀਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਮੁਰੀਦ ! ਤੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਭਲ
ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣ ਲੈ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਕਿਰਤ ਰਾਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਮੁਖ ਤੋ
ਉਚਾਰੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਉਚਾਰੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ
ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ।

ਮੇਰੇ ਤਕ ਆਉਣ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਲਗਾ ਹੈ। ਯਾਦ ਕਰ ! ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪ
ਕਰਨ ਲਈ ਤੂੰ ਕਿੰਨੀ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕਿੰਨਾ ਸਿਕਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿੰਨਾ ਢੂੰਡਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਕਿੰਨੀ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਤੇ ਘਾਲ ਘਾਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿੰਨਾ ਲੁਛਦਾ-ਤੜਫਦਾ ਤੇ ਪੁਕਾਰਦਾ ਰਿਹ
ਹੈਂ। ਤੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿ ਤੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਬਿਰਹਾ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਤੜਪਿਆ ਹੈਂ, ਉਹ ਇਸੇ ਪ੍ਰੇ
ਦੇ ਬਿਰਹਾ ਦੇ ਦਰਦ ਤੇ ਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਸੁਖਾਲ
ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਅਰਥਾਤ ਤੈਨੂੰ ਉਹ ਮਾਰਗ ਮਿਲ
ਗਿਆ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਉਹ ਉਸ ਅਨੰਤ ਅਨੰਦ ਦੁਆਰਾ ਵੇਖ ਸਕਣਗੇ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਤੈਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਕੋਲੋਂ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਛੁਪਾ ਕੇ ਰਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਾਲੀ ਤਕ ਮੈਨੂੰ
ਜਾਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੇਵਲ ਮੇਰੀ ਅਨਾਮ-ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੋ ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਪ੍ਰੇਮ
ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਵਿਚਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਦੈਵੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ
ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਸਾਕਾਰ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮਾਂ ਵਿਚ ਸੀਮਤ ਨਾ ਕਰੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ
ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਮਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵਲਗਣਾਂ ਵਿਚ
ਬੰਦ ਨਾ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ ਰੂਪ-ਰੰਗ ਤੇ ਚਕਰ-ਚਿਹਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ।

ਜਿਹੜੇ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸਮੂਹਾਂ ਮਤਾਂ-ਮਤਾਂਤਰ
ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਵੰਡ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ
ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜਾ ਸਰਾਪ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਬੰਧਨ
ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਨਫ਼ਰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਉਪਜੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਉਸ ਮਹਾਨ ਨਾਮ
ਅਖੋਂ-ਪਰੋਖੇ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਭਗਤ ਜਨੋ ! ਇਸ ਗਲੋਂ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹੋ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸਥ
ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਵੋਂਗੇ। ਜੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਕਰੋ, ਪਰ ਪ੍ਰ
ਨਾਲ ਪਈ ਸਾਂਝ ਅਥਵਾ ਸੰਜੋਗ ਤਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਅਨੁਭਵ

ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ। ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਜੋ ਸਦੀਵੀ ਹੈ। ਆਤਮਿਕ ਮੇਲ ਜਿਥੇ 'ਤੂੰ' ਤੇ 'ਮੈਂ' ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਉਠ ਖਲੋਂਦੇ ਹਾਂ—ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸੱਚਾ ਗੀਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਮੁਰੀਦ! ਤੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣ ਲੈ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਕਿਰਤ ਰਾਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਉਚਾਰੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਉਚਾਰੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ।

ਮੇਰੇ ਤਕ ਆਉਣ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਲਗਾ ਹੈ। ਯਾਦ ਕਰ! ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤੂੰ ਕਿੰਨੀ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕਿੰਨਾ ਸਿਕਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿੰਨਾ ਢੂੰਡਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿੰਨੀ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਤੇ ਘਾਲ ਘਾਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿੰਨਾ ਲੁਛਦਾ-ਤੜਫਦਾ ਤੇ ਪੁਕਾਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਤੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿ ਤੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਬਿਹਾ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਤੜਪਿਆ ਹੈਂ, ਉਹ ਇਸੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਬਿਰਹਾ ਦੇ ਦਰਦ ਤੇ ਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਸੁਖਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਅਰਥਾਤ ਤੈਨੂੰ ਉਹ ਮਾਰਗ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਉਹ ਉਸ ਅਨੰਤ ਅਨੰਦ ਦੁਆਰਾ ਵੇਖ ਸਕਣਗੇ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਤੈਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਕੋਲੋਂ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਛੁਪਾ ਕੇ ਰਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਾਲੀ ਤਕ ਮੈਨੂੰ ਜਾਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੇਵਲ ਮੇਰੀ ਅਨਾਮ-ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੋ ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਵਿਚਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਦੈਵੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਸਾਕਾਰ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮਾਂ ਵਿਚ ਸੀਮਤ ਨਾ ਕਰੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਮਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵਲਗਣਾਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਨਾ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ ਰੂਪ-ਰੰਗ ਤੇ ਚਕਰ-ਚਿਹਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ।

ਜਿਹੜੇ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸਮੂਹਾਂ ਮਤਾਂ-ਮਤਾਂਤਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਵੰਡ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜਾ ਸਰਾਪ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਬੰਧਨ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਨਫ਼ਰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਉਪਜੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਉਸ ਮਹਾਨ ਨਾਮ ਨੂੰ ਅਖੋਂ-ਪਰੋਖੇ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਭਗਤ ਜਨੋ! ਇਸ ਗਲੋਂ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹੋ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸਖਣੇ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਵੋਗੇ। ਜੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਕਰੋ, ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਪਈ ਸਾਂਝ ਅਥਵਾ ਸੰਜੋਗ ਤਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਅਨੁਭਵ ਦਾ

ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਸ ਦਾ ਸਾਖਿਆਤ ਸਰੂਪ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਤੁਹਾਡਾ ਪ੍ਰੇਮ, ਪ੍ਰੀਸ਼ਰਮ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਅਬੋਲ ਸਿਕ ਦਾ ਬੋਲ ਹੀ ਤਾਰਿਆਂ ਸਮਾਨ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਚਮਕਦੇ ਤਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਮੌਨ ਹਨ।

ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤੱਕਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਗੁਣ-ਅਵਗੁਣ ਬੜੇ ਤੁਛ ਮੁਲ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੇਸ਼ਮੀ ਪਿਤੰਬਰੀ ਬਾਣਾ ਪਾ ਕੇ ਨਦੀ ਕਢੇ ਧਰਮ ਪੋਥੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ, ਨਾਟ-ਭਵਨਾਂ ਵਿਚ ਨ੍ਰਿਤਕੀਆਂ ਦੇ ਨਾਚ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨ ਵੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਮੌਤ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਜੂਏ ਖ਼ਾਨੇ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਵਤਾਵਾਦੀ ਉਪਕਾਰੀ ਭਾਵਨਾ ਵੀ ਉਸੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਬਦਚਲਨ ਬਾਜ਼ਾਰੀ ਇਸਤਰੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਡੀਲ ਡੌਲ ਵਿਦਵਾਨ ਪੰਡਤਾਂ ਤੇ ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਊਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰ-ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸੂਰਜ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਕਰਤੂਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇੰਝ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸੂਰਜ ਤਾਂ ਹਨੇਰੇ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਕਦੀ ਖ਼ਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਹੀ ਗਿਆਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਫੁੱਲ ਖਿੜ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਤ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚੋਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਕੌਣ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਇਕ ਇਸਤਰੀ ਜਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਉਸ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਚਮਕ ਪਵੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਪਾਪਾਂ ਸਰਾਪਾਂ ਦਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਹਨੇਰਾ ਦਸਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਪੱਕੀ ਧਾਰਨਾ ਨਾ ਬਣਾਉ ਕਿਉਂਜੋ ਕਈ ਵਾਰ ਸਰਵੁਚ ਸ਼ਕਤੀ ਦੂਸ਼ਿਤ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਉਸ ਰੁਖ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਵਧਦੀ ਫੁਲਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਗੰਦਗੀ ਭਰੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਉਗ ਕੇ ਫੁਲਦਾ ਫਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਏਦਾਰ ਛੱਤਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮੰਦਰ ਉਤੇ ਵੀ ਫੈਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੱਚ ਦਾ ਰਹੱਸ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ। ਇਹ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹੀ ਗਿਆਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਕੀ ਆਸ ਰਖਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਤੇ ਲਾਈ ਆਸ ਉਤੇ।

ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੇਸਵਾ ਦੀ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਮਰ ਰਹੀ ਹਿਰਨੀ ਦੀ ਦਰਦ ਭਰੀ ਕੂਕ ਪੁਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਪਸੀਜ ਕੇ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਚੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੰਦਰਾਂ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਾਏ ਗਏ ਫੁੱਲ ਤੇ ਧੂਪ ਦੀਪ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦੇ।

ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਦੁਖਿਆਰੀ ਨੀਲ ਗਾ ਅਤੇ ਪੀੜਾ ਗਰੱਸਿਆ ਸਰਪ ਮੈਨੂੰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ

ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਜੋ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤਿ ਦੇ ਤ੍ਰਿਖਾਵੰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਨੰਨ੍ਹੀ ਚਿੜੀ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਨਿੱਕੀ ਚੁੰਜ ਨਾਲ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ ਨੀਰ ਪੀ ਕੇ ਨੀਝ ਲਾ ਆਕਾਸ਼ ਵਲ ਤੱਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਨਾ ਕਰੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਡ ਰਹੇ ਪੰਛੀਆਂ, ਬਨਾਂ ਦੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੇ ਹੋ।

ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਕਾਸ਼ ਵਲ ਉਡ ਰਹੇ ਪੰਛੀ ਤੁਹਾਡੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਕਲਸਾਂ ਦੀਆਂ ਚਮਕਦਾਰ ਨੋਕਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਵਧੇਰੇ ਛੇਤੀ ਪੁਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਿਸੇ ਦਰਖਤ ਦੀ ਛਾਂ-ਦਾਰ ਛੱਤਰੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿ ਬਲ ਰਹੀਆਂ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੀ ਅਗਨੀ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਰਾਖ ਦੀ ਢੇਰੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਮੋਨ ਖਿਚ ਚੁੱਪ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਮੈਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਰਬਾਬਾਂ, ਸਾਰੰਗੀਆਂ ਤੇ ਸਿਤਾਰਾਂ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਕਈ ਵਾਰ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਬੋਝਲ ਲਗਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਚੀਲਾਂ ਦੇ ਬਨਾਂ ਵਲ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਪਵਨਾਂ ਦੀ ਸਰਸਰਾਹਟ ਰੱਬੀ ਸੰਗੀਤ ਬਣ ਲਹਿਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਤਾਜ਼ਾ ਦਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਨਿੱਕੀ ਕੀੜੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਝਾਂਜਰਾਂ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਨਗਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਸੁਣ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ।

ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਜਿਗਿਆਸੂਓ! ਆਪਣੀ ਪਾਰਸਾਈ ਤੇ ਭਗਤੀ 'ਤੇ ਫੋਕਾ ਮਾਣ ਨਾ ਕਰੋ। ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਕਰੋ ਕਿ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਉਚੇਰੇ ਹੋ। ਪਰਮ ਤੱਤ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਸਭ ਬਾਰੇ ਨਿਰਣਾ ਨਾ ਕਰ ਲਵੋ। ਪਰਮ ਤੱਤ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਰਗ ਹਨ। ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਾਦਸੇ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਸੁਗਮ ਹੀ ਬੋਧ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹਾਦਸੇ ਮੇਰੇ ਤਕ ਪੁਜਣ ਲਈ ਸ਼ਾਹੀ ਮਾਰਗਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਬੁਤ ਪੂਜਾ ਨੂੰ ਤੱਕੋ! ਮੈਂ ਉਸ ਕੁਮਾਰੀ ਨੂੰ ਚੁੰਮ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਕੱਚੀ ਲੱਸੀ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਉਣ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਅਭੋਲ ਹੀ ਆਈ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਅਚੇਤ ਹੀ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ, ਨਾ ਤੁਸਾਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚਾਰੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵੀ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਚੁਕਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅਕਹਿ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਖੀਵੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਕਹਿ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੇ ਛਿਣ ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ,

ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਦੇ ਗਦਤਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਬੱਦਲਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਅਗਨੀ-ਚਿਣਗ ਛਿਪੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜਦੀ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਵਾ ਨਾਲ ਉਡਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਹਿਮਾਂ ਵਿਚ, ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਅੱਧ-ਮੁੰਦੇ ਨੈਣਾਂ, ਕਿਸੇ ਭਗਤ ਦੇ ਲੜਖੜਾਂਦੇ ਕਦਮਾਂ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਵਾਨੇ ਦੀ ਘੋਲ ਘੁਮਾਈ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਕਿਸੇ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਵਿਚਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਤਕ ਮੈਨੂੰ ਲਭ ਨਹੀਂ ਸਕੇ।

ਜੇ ਕੋਈ ਇੰਝ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਉਚੇ ਪਰਬਤਾਂ ਉਤੇ ਆ ਮਿਲੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਗ਼ਲਤੀ 'ਤੇ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੇਠਾਂ ਦੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਿਕੇ ਝੌਂਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਅਕਾਰਥ ਹੀ ਪਰਬਤਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ 'ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਵਾਹਣ ਬੀਜਣ ਵਾਲਾ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਹਾਂ ਜੋ ਉਪਰ ਸੂਰਜ, ਤਾਰਿਆਂ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਲ ਤੱਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁੰਮਦਾ ਹੈ। ਤਦੋਂ ਆਪ ਉਹ ਨੰਗਾ ਤੇ ਭੁੱਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਉਹ ਹੀਰੇ ਪੰਨੇ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਐਸ਼ਵਰਜ਼ ਵਿਚ ਗ਼ਲਤਾਨ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਐਸ਼ਵਰਜ਼ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਦੁਖਾਂ ਕਸ਼ਟਾਂ ਥਲੇ ਦੱਬੇ ਹੋਏ ਹੋ, ਵੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਪਰ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਐਸ਼ਵਰਜ਼ ਵਿਚੋਂ ਢੂੰਡਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹ ਤਿਆਗੀ ਹਾਂ, ਜੋ ਹੱਡ ਮਾਸ ਦੀ ਉਸ ਗਲੀ ਸੜੀ ਦੁਰਗੰਧ ਨੂੰ ਘਿਰਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਚੁੰਮਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਇਸੇ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਤਕ ਲਭਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਦਿਆਲਤਾ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਨਾ ਰਖੋ। ਇਹ ਕਦੀ ਨਾ ਪੁਛੋ ਕਿ ਕੌਣ ਤੁਹਾਡੀ ਦਇਆ ਤੇ ਖਿਮਾਂ ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਦਿੰਦੇ ਜਾਉ ਦਿੰਦੇ ਜਾਉ। ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਦੇਵਣਹਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਸਮਾਨ ਹੋਣ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇਣਾ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾ ਚਿਰ ਤਕ 'ਆਪ' ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਲਈ ਅਰਪਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਕੋਈ ਵੀ ਆਤਮਾ ਤਿਆਗ ਤੇ ਆਤਮ ਬਲੀਦਾਨ ਮੇਰੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਚਮੁੱਚ ਮੈਨੂੰ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਮੇਘ ਸਮਾਨ ਬਣਾ ਲਉ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਇਆ ਭਰੀ ਪਈ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਵਰਖਾ ਰਹਿਤ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਡ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਮਾਂ ਆਉਣ 'ਤੇ ਦਇਆ ਦਾ ਮੀਂਹ ਬਣ ਵਰ੍ਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰੋ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮਨੋ।

ਬ੍ਰਿਛ ਵਾਂਗ ਹੋ ਜਾਉ, ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹਸਤੀ ਵਿਚ ਗੱਡ ਦਿਉ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅੰਧਕਾਰ ਮਈ ਅਗਿਆਤ ਤੇ ਅਨੰਤ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਮ-ਤਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਰਚਾਉ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੁਗਾਂ ਤਕ ਬਿਨਾਂ ਅਕਣ-ਥਕਣ ਦੇ ਮੇਰੇ ਮਿਲਾਪ ਅਨੰਦ ਦੇ ਰੱਸ ਨੂੰ ਮਾਣਦੇ ਰਹੋ ਕਿਉਂਜੋ ਮੇਰੇ ਕਾਰਨ ਤੁਹਾਡੇ ਹਰ ਸਵਾਸ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸਿੰਚਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਅਨੰਤਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਚੱਖਿਆ, ਕੇਵਲ ਉਹੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਥੱਕੇ ਟੁੱਟੇ ਤੇ ਹਾਰੇ ਹੁਟੇ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਚੇਤੇ ਰਖੋ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਭ ਮਿਠਾਸਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਹਾਂ।

ਆਪਣੇ ਪੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਉ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਚਾਨਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਸੁਆਸ ਲੈ ਰਹੇ ਹੋਵੋ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਦੈਵ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਸੰਤ ਬਹਾਰ ਦੇ ਪੂਰਨ ਖੇੜੇ ਵਿਚ ਖਿੜ ਜਾਉ ਤੇ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰੋ ਕਿ ਮੇਰੀ ਸਦੀਵੀ ਬਸੰਤ ਦਾ ਨਿਘ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਨਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਗੇੜੇ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਵਧੋ ਫੁਲੋ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਰਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਛਾਂ, ਖੇੜਾ ਤੇ ਮਹਿਕ ਵੰਡੋ ਜੋ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰਾਹਾਂ ਉਤੇ ਚਲਦੇ ਚਲਦੇ ਥੱਕ ਟੁੱਟ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਹਰ ਪੱਤੀ ਤੇ ਪੰਖੜੀ ਦੀ ਮੁਸਕਾਨ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰੋ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਸੁਖ ਆਰਾਮ ਦਿਉ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੋਂ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਲਭ ਸਕਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਉਹ ਸੁਖ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਿਉ ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ। ਤੁਹਾਡੀ ਗੂੜ੍ਹੀ ਛਾਂ ਥਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪਰਮ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਸੁਖ ਮਿਲੇ ਜੋ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਤੇਜਨਾ ਭਰਪੂਰ ਖਿਚਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ। ਜਿਸ ਦਾ ਜੋਸ਼, ਬਹਾਰ ਦੇ ਖੇੜੇ ਦੇ ਅੰਤ ਨਾਲ ਠੰਢਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਪਰਮਾਨੰਦ ਨਾ ਤਾਂ ਬੁਧੀ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਲਾ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਮਾਣਨ ਦੁਆਰਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇੰਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਪਰਮ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣਨ ਦਿਉ, ਜਿਹੜਾ ਪਤਝੜਾਂ ਤੇ ਉਦਾਸ ਸਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਸਭ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ, ਰਾਹ ਜਾਂਦੇ ਪਿਆਰ ਸਭ ਸੁਆਰਥੀ ਖੇਡ ਸਨ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਦੂਰ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਧੁੰਦਲੇ ਛਿਣ ਭੰਗਰ ਪ੍ਰਛਾਂਵੇਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰਾ ਦਿਉ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਉਹ ਇਛੁੱਕ ਸਨ, ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੁਫਾਨਾਂ ਤੇ ਝੱਖੜਾਂ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਝੁਲਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਨਿਘ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਔਗੁਣਾਂ ਤੇ ਅਪੂਰਨਤਾਈਆਂ ਦੇ

ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਓੜਕ ਤਕ ਸਾਥ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਰਮ ਦਾ ਬੋਧ ਹੋਵੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ ਮਾਤਰ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾ ਦੀ ਪਸੰਦ ਤੇ ਨਾ-ਪਸੰਦ ਸੁਆਰਥ ਅਧੀਨ ਛਿਣ-ਭੰਗਰ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹ ਚਿਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਉਹ ਵੀ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਬਣਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਚਲ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਛੁਹ ਨੂੰ ਮਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਪ੍ਰੇਮ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭਟਕ ਕੇ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਪੁਨਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਅਸਮਰਥ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਉਸ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਦਿਉ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਚਾਹੁਣ ਲਗ ਪਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਪਤੀ ਨੂੰ ਦਿਉ ਜੋ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਵਲੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਸਗਾਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਥੱਕੇ ਹਾਰੇ ਜੀਵਨ ਪਾਂਧੀਆਂ ਨੂੰ ਰਸ ਸਵਾਦਨ ਕਰਵਾਉ ਜਿਹੜਾ ਸੂਰਜ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਗਲਵਕੜੀ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਪੁਛਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਚਿਤਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਚਾਰੀ ਰੀਤੀਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਅੰਗ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਸਰਵੁਚ ਦਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹੋਣ ਲਈ ਤਾਂਘਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ ਗ਼ਲਤ ਚੋਣਾਂ ਸਦਕਾ ਬੇਵਫ਼ਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਯੁਗਾਂ ਤਕ ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਮੁਖ ਮੋੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਪਿਛਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਐਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਆਜੜੀ ਆਪਣੇ ਇੱਜੜ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਕੋਈ ਭੇਡ ਲਾਂਭੇ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹ ਭਾਲ ਕੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਇੱਜੜ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਘਰ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਮਾਂ ਵੀ ਉਸ ਜਿੰਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ ਹਾਥੀ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਜਬਾੜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਉਠ ਨਠਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਮਕਦੇ ਤੇਜ਼ਧਾਰ ਹਥਿਆਰ ਨੂੰ ਸੁਟ ਕੇ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਦੇ ਭਾਲੇ ਦੀਆਂ ਤਿਖੀਆਂ ਚਮਕੀਲੀਆਂ ਨੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮੌਤ ਵਰਗੇ ਅੰਧਕਾਰ ਦੇ ਭਰਮਜਾਲ ਕਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਸਤਕ ਤੋਂ ਜਿਹੜਾ ਊਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅਗੇ ਅਗੇ ਰਾਤ ਦੌੜਨ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਮੌਤ ਨੂੰ ਜਿਤ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ! ਜਾਉ, ਅਨੰਦ ਕਰੋ!

III

ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਨਾ ਸੋਚੋ ਕਿਉਂਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਥਾਹ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੋਗੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਕੀ ਹੈ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਆਪ ਤੁਹਾਡੀ ਚੋਣ ਨਾ ਕਰੇ (ਅਥਵਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਾ ਅਪਣਾਏ) ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਰਾਮਾਤ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕੋਗੇ।

ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮਾਨੋ ਤੁਸਾਂ ਸਭ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਨੂੰ ਅਖੀਂ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵਰਤਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਡੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਦੇਖ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੁੰਦਾ।

ਜੇ ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਸੂਰਜ ਦਾ ਉਦੇ ਹੋਣਾ, ਚੰਨ ਦਾ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਨਾ ਤੇ ਕਾਲੀ ਰਾਤ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਜਗਮਗ ਕਰਕੇ ਚਮਕਣਾ ਵੱਡੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਵਿਸਮਾਦ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਰ ਕੀ ਹਨ ? ਜੇ ਇੰਞ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਵੇਕ ਉਤੇ ਲਾਹਨਤ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਅਨੰਤ ਦੀ ਧੜਕਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਗਾਉਂਦਾ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਮਹਾਨ ਵਿਸਮਾਦ ਦੇ ਸੱਚੇ ਰਹੱਸ ਜਾਂ ਗਿਆਨ ਦਾ ਬੋਧ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਂਦਾ।

ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਲੀ ਜਾਨਣ ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਤਾਂ ਇਕ ਸਿਧ ਪਧਰੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਭਾਸਦੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਹਰ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਹਾਰ ਕੇ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣ ਲਉ ਕਿ ਰੋਗੀ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਜੀਵਾ ਦੇਣਾ, ਪਾਣੀਆਂ ਉਤੇ ਤੁਰਨਾ, ਹਵਾ ਵਿਚ ਉਡਣਾ, ਮਨੁੱਖਾਂ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੇ ਕੀੜਿਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣਾ ਤੇ ਜਾਦੂ ਦੀ ਛੜੀ ਨਾਲ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰ ਲੈਣਾ ਆਦਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਗੁਪਤ ਵਸਤਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸ ਗੁਝੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਉਤਪੰਨ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਵਿਸਮਾਦ ਨੂੰ ਜਗਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹੋਣ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਮ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਕੌਤਕਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਕਿਉਂਜੋ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਨਿਗੂਣੀ ਜਿਹੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵਿਸਮਾਦ ਨੂੰ ਹਾਲੀ ਜਾਨਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੋ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਦੀ ਛੁਹ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਤਕ ਜਾਣਿਆਂ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸੱਚੀ ਕਰਾਮਾਤ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਦੇਵ ਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਉਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਭੇਜਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ। ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਇਕ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ। ਉਹ ਸਭ ਯੁਗਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਡੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੇਖਿਆ, ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਰਨੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣਿਆਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਉਹ

ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗਾ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ ਉਚਰਦਾ ਹੈ, ਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨੇਤਰਫੋਰ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਛੂਹ ਮਾਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ। ਯਾਦ ਕਰੋ ਉਸ ਦੇ ਵਿਸਮਾਦ ਨੂੰ, ਜੋ ਮਨੁੱਖਤਾ ਵਿਚ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਵਾਪਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ! ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ ਸੀ। ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉਹ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚੋਂ ਢੂੰਡੋ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੀ ਮੁੱਚੀ ਇਸ ਨੂੰ ਤੱਕਦੇ ਹੋ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਅਗਿਆਤ ਹੋਣੀ ਦੇ ਵਿਸਮਾਦ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਿਹੜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ। ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਹੋ ਜਿਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਉਚਾਰਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਅੰਦਰ ਉਹ ਵਜਦ ਹੁਲਾਰਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੀ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪੇ, ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਨਵੇਂ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੋਧ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਬੋਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛ ਸਕਣ ਦੀ ਲੋੜ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।

ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹੋ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸਦਾ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਅੰਨ੍ਹਾਪਣ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸਵਰਗ ਦੀ ਛੂਹ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਗਲੇਰੇ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤਾਂ ਟਟੋਲ ਟਟੋਲ ਕੇ ਇਕ ਇਕ ਕਦਮ ਅਗੇ ਵਧਦਾ ਲਖਾਂ ਤਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਜਾਂਦੇ ਮਾਰਗ ਤਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਵਿਅਰਥ ਇੱਛਾ, ਜੋ ਮਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਟੁਟੇ ਫੁੱਟੇ ਦੀਵੇ ਜਾਂ ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਉਥੇ ਪੁਜਣਾ ਲੋਚਦੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਇਹ ਮਾਰਗ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ।

ਇਹ ਵਾਟ ਬੜੀ ਲੰਮੇਰੀ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਮਹਿਲ ਬੜੀ ਦੂਰ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਂ ਲੰਗੜੇ, ਇਸਤਰੀ ਹੋ ਜਾਂ ਪੁਰਸ਼, ਉਠੋ! ਕਿਉਂਜੋ ਇਸ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲਣਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਹਨੇਰੀ ਯਾਤਰਾ ਵਿਚ ਰੌਸ਼ਨੀ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਚਾਨਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਮਾਰਗ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਜਿਗਿਆਸੂਓ! ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰੋ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਵੀ ਇਕ ਸੰਸਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਪਰੇ

ਵੀ ਇਕ ਸੂਰਜ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਵੀ ਇਕ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਯਥਾਰਥ ਰੂਪੀ ਖਿਡੌਣੇ ਉਥੇ ਬੜੇ ਧੁੰਦਲੇ ਧੁੰਦਲੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣਗੇ, ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਵੀ ਨਾ ਕਰ ਸਕੋ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਨਬੀ ਅਵਤਾਰਾਂ ਤੇ ਸਿਦਕਵਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਦਸੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਝਾਉਲੇ, ਵਹਿਮ ਤੇ ਕਪੋਲ ਕਲਪਨਾ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪੁਜ ਕੇ ਵੱਡੇ ਯਥਾਰਥ ਸਿਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਜੋ ਇਥੇ ਦਿਨ ਹੈ, ਉਹ ਉਥੇ ਰਾਤ ਹੈ, ਜੋ ਇਥੇ ਰਾਤ ਹੈ, ਉਹ ਉਥੇ ਦਿਨ ਹੈ।

ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਤੇ ਚਮਤਕਾਰ ਬੜੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਕਠਿਨ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਪਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਸਿਧ ਕਰ ਸਕਣ। ਪਰ ਉਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਹੱਥ ਦੇ ਹਿਲਣ ਨਾਲ ਮਿਹਰ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੋਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਤੱਕਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਵਿਸਮਾਦੀ ਅਨੰਦ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਸੰਜੋਗੀ-ਮੇਲ ਦੀ ਅਨੰਦਮਈ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੋਚਣ ਦੀ ਵਿਹਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਉਸ ਸੁਖਮਈ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੋਚ ਸਕੇ। ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਉਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਮਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ? ਅਨੰਦ ਤੇ ਖੇੜੇ ਦੀ ਇਸ ਵਿਸਮਾਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰਾਉ ਰੰਕ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹਨ।

ਇਥੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਸਭ ਪ੍ਰਸੰਨ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਹਨ। ਇਥੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦਾ ਨਾਂ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦੀ ਇਸ ਲਈ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਇਹ ਇਕ ਸਦਗੁਣ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਵਿਚ ਅਮੀਰਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੁੱਖਾਂ ਭਰੀ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਲਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਗ਼ਰੀਬੀ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਖ਼ੁਸ਼ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਇਥੇ ਅਮੀਰ ਸਦਾ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਹੀਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਢੇਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ। ਇਹ ਮਾਲ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਵੀ ਉਹ ਸਦਾ ਅਭਾਗੇ ਗ਼ਰੀਬ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਤਮ-ਛਲਾਵੇ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਉਚੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਗ਼ਰੀਬ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੇਵ ਮੰਡਲ ਦਾ ਪਰਮਾਨੰਦ ਸਭ ਨੂੰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਥੋਂ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਵਾਸੀ ਨੂੰ ਅਨੰਤਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਤਾਕਤ ਦੀ ਹਿੰਸਾ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਖੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਉਥੇ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਨਿਰੰਕੁਸ਼ ਸਮਰਾਟ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਨਿਰੰਕੁਸ਼ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਵਿਚ ਉਹ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਰਗੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦਾ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੀ ਕੰਗਲੀ ਤੇ ਨੀਵੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਨੀਵੇਂ, ਦੁਖੀ ਤੇ ਰੀਂਗਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪਤਿਤਾਂ ਤੇ ਨਰਕ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਵਰਗਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਚੇਰੇ ਤੇ ਉਤਮ ਹੋਣ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਫਾਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਜੋ ਗਰੀਬ ਬਣ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤਕ ਪੁਜਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਅਮੀਰ ਏਣ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਲੁਟ ਖਸੁਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਰੱਬ ਤਕ ਪੁਜਣਾ ਲੋਚਦੇ ਹਨ, ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਤੋਂ ਕੋਰੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਅਮੀਰ ਤਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੁਰਦੇ ਹਾਰ ਹਨ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਹਾਲੀਂ ਉਥੋਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੇ । ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਪੁਛ ਤੇ ਭਾਲ ਹਾਲੀਂ ਬੜੀ ਨਿਮਾਣੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹੋ, ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਯਥਾਰਥ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵਖਰਾ ਹੈ ।

ਕੇਵਲ ਜੀਵਨ ਤੇ ਮਰਨ ਦੇ ਕੁਝ ਵੀ ਸਿਟੇ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ ਤੇ ਧਨ-ਸੰਪਤੀ ਨੂੰ ਜੋੜਨਾ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਮੁੜ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਵੀ ਵਿਅਰਥ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਹੈ ।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗ਼ਰੀਬ ਸਮਝਣ ਤੇ ਅਮੀਰ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਪਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਮਨ ਨਾ ਕਰੋ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਨਾ ਪੁਚਾਉ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਟ ਨਾ ਮਾਰੋ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾ ਤੋੜੋ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਸਤਰੀ-ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਭੰਗ ਨਾ ਕਰੋ ਕਿਉਂਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਉਹ ਜਿਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਦਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਪਹਿਲਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਿਉ ਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੇ ਆਪ ਸਾਝੀਵਾਲ ਬਣੋ, ਇਹੋ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਹੋਣ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ । ਸਭ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸਦਗੁਣ ਤਾਂ ਆਤਮਿਕ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ । ਪ੍ਰੇਮ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਗੁਣ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਸਭ ਗੁਣ ਇਸ ਵਿਚ ਪਿਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਸਮਲਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਦੇਵ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਦਇਆ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ । ਖਿਮਾਂ ਹੀ ਨਿਆਂ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਨੇਮ ਹੀ ਪੂਰਨ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸੰਨਚਿਤ ਹੋਣਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਸੇਵਾ ਹੈ । ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸਿਧ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਨਿਹਚਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਭਰੋਸੇ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ ਕਿ ਇਹ ਕੁਝ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਆਦਿ ਸਭ ਫੋਕਟ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ।

ਜੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸੰਕਲਪ, ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਤੇ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿ ਕੇ

ਹੀ ਕਾਇਮ ਰਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਬੇਲੋੜੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਸਹਿਜ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ।

ਉਸ ਧਰਮ ਦਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਖਰੀਦਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵੱਡਾ ਮੁਲ ਤਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕਿਉਂਜੋ ਜੋ ਮੇਰੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਮੇਰਾ ਹੋ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਤੱਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਦੇ ਸਭ ਡਰ ਭਉ ਉਡ ਪੁਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤਾਂ ਸਿਧਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਦਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਇਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਬੋਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰ, ਮੁਹੱਲੇ, ਘਰ ਅਤੇ ਸਨੇਹੀ-ਮਿਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋ।

ਇਹ ਕੋਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਜੀ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਸਫ਼ਰ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਨਾ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਸਿਮਰਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਸ਼ ਜਾਂ ਭਾਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਤਮਿਕ ਯਥਾਰਥ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਅੰਤਰੀਵ ਸਿਮਰਤੀ ਜਾਂ ਯਾਦ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਤੱਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਤੁਸੀਂ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦਰਮਾ ਨੂੰ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਤੱਕਦੇ ਹੋ, ਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਫਿਰ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰਖ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਹਾਂ 'ਮੈਂ' ਜੋ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖ ਰਿਹਾਂ ਹਾਂ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ, ਅਗੇ ਅਤੇ ਪਿਛੇ, ਸਜੇ ਅਤੇ ਖਬੇ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਖੜਾ ਹੈ।

ਜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸਿਮਰਨ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਆਭਾਸ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਚ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤਾਂ ਇਕ ਮੋਮ ਦਾ ਖਿਡੌਣਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਹਾਲੀ ਉਸ ਨੰਨ੍ਹੇ ਬੱਚੇ ਜਿਨਾ ਵੀ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਵੀ ਸੁਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਆਉਣ ਤਕ ਮਿਹਨਤ ਕਰੋ ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰੋ ਕਿ ਸੜਕ ਦੇ ਉਸ ਮੋੜ ਉਤੇ ਪੁਜਣ ਤਕ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਚੰਭਿਤ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ।

ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨੈਣ ਮੇਰੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਤੱਕ ਸਕਣਗੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਜੋਤੀ ਜਗ ਪਵੇਗੀ ਤਾਂ ਤਹਾਡੇ ਦਿਲ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਦੀਪਕ ਬਲ ਉਠੇਗਾ।

ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਜਾਗਦੇ ਹੋਵੋ ਜਾਂ ਸੁਤੇ, ਧੂੜ ਵਿਚ ਅੱਟੇ ਹੋਵੋ ਜਾਂ ਸੁਖ ਨੀਂਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੋਵੋ, ਗ਼ਰੀਬ ਹੋਵੋ ਜਾਂ ਅਮੀਰ, ਰਾਜਾ ਹੋਵੋ ਜਾਂ ਕਿਰਸਾਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਰਗ ਰਾਹੀਂ 'ਮੈਨੂੰ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਫਿਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਅਮੀਰੀ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਤਾਂ

ਤੁਹਾਡੀ ਮਨ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਨੇ ਗਏ ਕਪੜੇ ਤੇ ਗਹਿਣੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਅਮੀਰ ਹੋਣਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਗ਼ਰੀਬ ਹੋਣਾ ਚੰਗਾ ਲਗੇਗਾ।

ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਇਕੱਲੇ ਹੋਵੋਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸੰਗ ਹੋਵਾਂਗਾ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿਘ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਵੋ ਜਾਂ ਧੂੜ ਵਿਚ ਲਿਬੜੇ ਹੋਵੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰਪੂਰ ਮਿੱਠੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੀ ਵਰਤਾਉ ਕਰਾਂਗਾ।

ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਰੋਮ ਰੋਮ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਜਪੇਗਾ। ਤੁਹਾਡੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਨੂੰ ਜੀਭਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਉਸਤਤ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਿਕਲਣਗੇ। ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਰੋਮ ਨੂੰ ਵੀ ਕਟ ਦਿਓਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਕਿਸ ਜੀਭਾ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਇਕੋ ਫੁੱਲ ਦੀ ਪੱਤੀ ਦੇ ਖੇੜੇ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਵੇ। ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਦਰਖ਼ਤ ਦੇ ਅਨੇਕ ਪੱਤੇ ਹਨ, ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਖੰਭ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੰਝ ਅਨੁਭਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸੁਆਸ ਧੜਕ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਘੰਟੀਆਂ ਦੀ ਗੁੰਜਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਤੁਸੀਂ ਭੈਅ ਕਾਰਨ ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹੋ, ਦੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਛਿਥੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਇੰਨਾ ਹਾਰ ਹੁਟ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਚਿਤ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਤੁਹਾਡੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੁਖ, ਉਦਾਸੀ ਤੇ ਥਕਾਵਟ ਸਰੀਰਕ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਬੇਧਿਆਨੀ ਵਿਚ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਰੋਮ ਨੂੰ ਕਟ ਦਿੰਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸ਼ੁਭ ਅਵਸਰ ਸੀ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਇਸ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੀ ਇਹ ਅਚੰਭਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਗਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ? ਤਾਂ ਫਿਰ ਵਿਅਰਥ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਪਿਛੇ ਲਗ ਕੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਗਵਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਕਈ ਵਾਰ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੁਭਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ। ਇਹ ਸਰੀਰ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਰੀਰ ਹੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦਾ ਵਾਹਨ ਮਾਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਰੀਰਕ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਵਿਅਰਥ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਜੋ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਬਾਹਰ ਵਲ ਖਿਚਾਂ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਇਲਾਜ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਝੱਖੜ ਤੇ ਤੂਫ਼ਾਨ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਖਾੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਰਬਤਾ ਦੀ ਸ਼ਾਨ, ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ ਇਸ

ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਸਭ ਦੇ ਦਰਦ ਵਿਚ ਭਿਜੋ ਜੀਵਨ ਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਰਹੱਸ ਤਕ ਇਤਨਾ ਡੂੰਘਾ ਲੈ ਗਏ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸੇ ਦੀ ਸਤਾ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹੋ ?

ਇਸ ਧਰਤ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਨਾਜ ਉਪਜਾਉਣ ਲਈ ਵਾਹ-ਬੀਜੋ, ਦਿਲ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਵਾਹ ਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜੋ ਤੇ ਆਤਮਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜੋ ।

ਅਜਿਹਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ 'ਕਰਤਾਰਪੁਰ' ਅਰਥਾਤ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਦਾ ਨਗਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਹੋ ਹੀ ਉਸ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮਹਿਲ ਹਨ ।

ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰੋ । ਇਸ ਸੇਵਾ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਕਰ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਫਲ ਨਾ ਉਗਰਾਹੋ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕਾਰ-ਭੇਟ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਕੁਝ ਤਸੀਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਵੰਡੋ । ਆਪ ਜੀਉ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜੀਉਣ ਦਿਉ । ਕਿਸੇ ਪਰ-ਦਰਬ ਤੇ ਪਰ-ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾ ਰਖੋ । ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਿਕ ਪਰਮ-ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਆਭਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਤੀਖਣ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਆਪ ਮਾਣੋ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਲੋਚਦੇ ਹੋ, ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਛੱਡ ਦਿਉ ।

ਸੱਚੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਜਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰੀ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਸਭ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਹੀ ਵੱਡੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੈ । ਸੱਚੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਜਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰੀ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਰਾਸ-ਪੂੰਜੀ ਹੈ । ਹਾਲੀ ਵੀ ਸੂਖਮ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਆਰਥੀ ਭਾਵ (ਅਹੰ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਘੇਰੀ ਬੈਠੇ ਹਨ । ਹਾਲੀ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਉਚੇਰੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ ਤੋਂ ਕਿਤਨੇ ਦੁਰੇਡੇ ਹੋ ।

ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਾਲੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਬੋਧ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕਾਮਨਾ, ਲਾਲਸਾ ਤੇ ਲਭ ਲੋਭ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰੋ । ਅਜ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦਬਾ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਕਲ੍ਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਵੀ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਵਹਿਸ਼ੀਪੁਣੇ ਤੇ ਅੰਧਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਤਾਂ ਅੰਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਉਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਕਦੀ ਵੀ ਸੁਤੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੋਗੇ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਲਾਲਸਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ।

ਬਾਹਰਲੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕਿਤੇ ਵੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਸੁਖ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਜੇ ਤੁਹਾਡਾ ਅੰਦਰਲਾ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮਲਕੀਅਤ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਤੇ ਇਸਤਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਖਿਚਾਂ ਦੇ ਝੱਖੜਾਂ ਵਿਚ ਡਕੋ ਡੋਲੇ ਖਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਵੋ ਕਿ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦਵੇਖ ਭਾਵ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਅੰਦਰਲੇ ਤਾਪ ਤੇ ਰੋਗ ਕਾਰਨ ਹਨ । ਇਹ

ਮਾਲਕੀ ਦਾ ਹੀ ਰੋਗ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਜਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਅਧੀਨ ਤੇ ਹੱਥ ਵਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਇਛਾ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇਛਾਵਾਂ ਤੇ ਮਨਸਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਸਬੰਧੀ ਅਗਿਆਨ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਹਿੰਸਾ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ।

ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਨੀ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰੋ, ਉਸ ਲਈ ਕਿਰਤ ਕਰੋ ਉਸ ਦੀ ਖਾਧ-ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੋ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਾਰਾ ਦਿਓ ਸੁਖ ਪਹੁੰਚਾਉ ਜਿਵੇਂ ਵਹਿੰਦਾ ਦਰਿਆ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੰਤਾਨ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਕਰੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਾਧ-ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੋ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਵਾਜੋ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਆਪਣੇ ਚਾਨਣ ਦੁਆਰਾ ਧਰਤੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਚਿਹਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਬਾਗ ਦੇ ਫੁੱਲ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਇਸ ਬਾਗ ਵਿਚ ਉਗੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆ ਇਕੱਤਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਇੰਝ ਆ ਜੁੜੇ ਹਨ ਤੇ ਸੰਜੋਗ-ਵਸ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਮੂਹ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਵੋ ਤੇ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨਾਲ ਸਹਿਜ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿਚ ਵਿਚਰੋ। ਇਹ ਕਦੀ ਨਾ ਸੋਚੋ ਕਿ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਆਕਾਰ ਦੀ ਖਿਚ ਕਾਰਨ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਆ ਜੁੜੇ ਹਨ ਕਿਉਂਜੋ ਤੁਹਾਡਾ ਰੂਪ ਤੇ ਆਕਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਆਕਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਰਖ ਸਕਦਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉ ਅਤੇ ਬਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਮੁਸਕਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰੋ ਤੇ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੀ ਸੁਖ ਨੀਂਦ ਉਤਪੰਨ ਕਰੋ ਕਿਉਂਜੋ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੇ ਸਜਿੰਦ ਉਤਪਤੀ ਹਨ।

ਪਰ ਜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਪਤਨੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬਚੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕਹੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਚਲਦੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਰਾਹ ਚੁਣਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ੰਗ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਲੈਣ ਦਿਉ ਕਿਉਂਜੋ ਉਹ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੁਤੰਤਰ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਬਾਲ ਜਦੋਂ ਵੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਘਲਿਆ ਹੀ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਾਧਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਇਵੇਂ ਖ਼ੁਸ਼ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਨੈਤਿਕ ਵਡੱਤਣ ਕਾਰਨ ਗੌਰਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਨਾ ਰਖੋ ਕਿ

ਦੂਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿੰਨੇ ਵਫਾਦਾਰ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਇਸ਼ਟ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿੰਨੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਤੇ ਸੁਹਿਰਦ ਹੋ, ਇਹ ਗੱਲ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਬੱਚੇ ਸੁਤੰਤਰ ਹਨ, ਇਹ ਗ਼ੁਲਾਮ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਜੋ ਇਸਤਰੀ ਉਪਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਉਪਰ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਉਪਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਗ਼ਲਤ ਹਨ ਅਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਲੇ ਅਸੀਂ ਘੁੰਮਰ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਮਿੱਠੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਜੋੜ ਤੋੜ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਹਾਲੀ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਜੋ ਸਰਵੋਤਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਤਪੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਚੋਣ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਹੋ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਂਝ ਵਿਚੋਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਾਣੋ।

ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਵੀ ਇਹ ਇਛਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਸਵਰਗਧਾਮ ਦੇ ਬੈਕੁੰਠ ਬਾਗ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਬ੍ਰਿਛ ਲਗਾਏ ਗਏ ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਇਕ ਸਮੂਹ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਉਗੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਰਹਿਣ। ਸਿਵਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਆਪਣੀ ਇਛਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਵੱਗਿਆ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਖਰੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚੋਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨਾ ਭਾਲੋ ਜੋ ਗੁਲਾਮੀ ਵਿਚੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਸੌਗੰਧਾਂ, ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜਾਂ, ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨ ਵਸ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰੇਮ ਤਾਂ ਇਕ ਸਰਾਪ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗ਼ੁਲਾਮ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਜਾਬਰ ਦੀ ਇਛਾ ਮੁਤਾਬਕ ਉਸ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹੋਣ ਲਈ ਕਹਿਣਾ ਤਾਂ ਸਰੀਰਕ ਬਲ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਵਹਿਸ਼ੀਪੁਣਾ ਹੈ।

ਅਜਿਹੇ ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹੋਣਾ ਵੀ ਮੰਦਭਾਗਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ-ਆਤਮਾ ਦਾ ਚਿਰ ਪੁਰਾਣਾ ਪੱਕਾ ਰੋਗ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਮਜਬੂਰੀ ਕਾਰਨ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹੇ ਬਦਰੰਗ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਸੱਚ ਜਾਣੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹਾਲੀ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੇ ਹੋ।

ਸੱਚੇ ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਨ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਨਾ ਪਾਉ। ਉਥੇ ਵੀ ਸਦੀਵੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਹੈ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੋਰ ਉਡੀਕ ਕਰੋ। ਸਭ ਅੱਛਾ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸਾਡੇ ਸਭ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸਤਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਸਮਾਨ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਇਸਤਰੀ-ਪੁਰਸ਼ ਸਮਾਨ ਹੀ ਉਹ ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੋਰ ਸਭ ਰੂਪਾਂ ਸਮਾਨ ਉਹ ਤਾਂ ਸਭ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਅੰਦਰ ਵੀ ਵਿਆਪ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ

ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ ਜਲਾਂ-ਥਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਤੇ ਬਨ ਉਸ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਘਾਹ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਪੱਤੀ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਉਹ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗਸੰਗ ਹੈ।

ਮੈਂ ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ। ਇਸ ਧਰਤ ਉਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਨਿਰਮਾਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਗ਼ੁਲਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਹਾਸੋਹੀਣੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮਰਦ ਦੀ ਹੱਡ ਚੰਮ ਦੇ ਪਸ਼ੂਪਣ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿੰਗਾਰੇ।

ਉਸ ਸਮਾਜ ਉਤੇ ਲਾਹਨਤ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬੇਹੂਦਾ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਐਸ਼ਵਰਤਜ਼ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਚਿਰਕਾਲ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਇਸਤਰੀਤਵ ਦਾ ਨਿਖੇਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਨੀਵੀਂ ਭਾਵਨਾ ਕਦੀ ਨਾ ਰਖੋ ਅਤੇ ਉਸ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਲਕੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾ ਜਤਾਉ। ਕੇਵਲ ਉਸ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉ ਜੋ ਨਾਮ ਵਰਗੇ ਮਿੱਠੇ ਪ੍ਰਗੀਤ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਕੰਬਣੀ ਵਿਚ ਕੰਬ ਉਠਦੀ ਹੈ।

ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਿਰੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਦਿਲ ਨੂੰ ਛਿਣ ਪਲ ਲਈ ਹੀ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਹਾਰ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਹੱਡ ਚੰਮ ਵਿਚੋਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹੀ ਰੱਬ ਸਮਝ ਲੈਣ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਬਚਿਆਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਜੀਵਨ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਤਾਂ 'ਨਾਮ' ਵਿਚ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਸਭ ਵਿਅਕਤੀ ਦਇਆ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕਠੋਰ ਤੇ ਜਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਦਵੈਖ ਭਾਵ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਅਨਿਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਨਿਆਂ ਹੈ, ਉਥੇ ਖਿਮਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਖਿਮਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਆਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀ ਘੜੀ ਦਾ ਅਵਤਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਪਲ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਛਿਣ ਦੈਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਲ ਇੰਝ ਆਭਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਬੱਦਲ ਅਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਝਿਲਮਿਲਾਉਂਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਤੋਂ ਵਿਹੂਣੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਰਾਤ ਦੀ ਚੰਨ ਚਾਨਣੀ ਦੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਤੋਂ ਸਖਣੇ ਹੋਣ।

ਜੋ ਸੱਚ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਖਿਮਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਿਆਂ ਤਾਂ ਨੀਵੇਂ ਮੰਡਲਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਹੀਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਕਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੋਂ ਮਲਕੜੇ ਹੀ ਸਾਥੋਂ ਦੂਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨਾਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਨਿਆਂ ਦੂਜਿਆਂ ਉਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਥੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ ਉਥੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਮਿਹਰ ਤੇ ਦਇਆ ਦਾ ਰਾਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਖ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾਤ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬੀਬੀਓ ! ਜਾਉ, ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਮਾਣੋ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਸਵੈਮਾਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰ 'ਤੇ ਪੁਜੋ। ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਮੁਕਤ ਕਰਕੇ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਪਰਮ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਇਥੇ ਨਾ ਕੋਈ ਪਤਨੀ ਹੈ, ਨਾ ਬੱਚਾ, ਨਾ ਮਾਲਕ ਤੇ ਨਾ ਦਾਸ। ਸਭ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਦੇ ਚਾਕਰ ਹਨ। ਇਥੇ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਕੁਝ ਵੀ ਆਪਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤਾਂ ਸਰਬ ਸਾਧਾਰਨ ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਸਭ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼, ਬੱਚੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਰੁਝੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਰੋਟੀ ਲਈ ਘਾਲ ਘਾਲਦੇ ਹਨ। ਫਲਸਰੂਪ, ਜਦੋਂ ਫਸਲ ਪੱਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਤੇ ਬੱਚੇ ਵਾਢੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਫਸਲ ਨੂੰ ਰਲ ਕੇ ਸਾਂਭਦੇ ਹਨ, ਬਲਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਣਕ ਨੂੰ ਗਾਹ ਕੇ ਤੂੜੀ ਤੇ ਦਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਵਖ ਵਖ ਕਰਕੇ ਬੋਹਲ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਚੁਲ੍ਹਾ ਬਾਲ ਕੇ ਰੋਟੀ ਪਕਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਭ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਹਾਰ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਤੇ ਬੱਚੇ ਤੇ ਬਲਦ ਆਦਿ ਪਸ਼ੂ ਸਭ ਮਿਲ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਸਵੰਧ ਕਢਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਗੱਲ-ਕੱਥ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਤੇ ਮਿਲ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪਸਾਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਗਮਗਾ ਉਠਦਾ ਹੈ ਤਦ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਮਨ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੀ ਉਹ ਨੂਰਜ ਹੈ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਰੁਸ਼ਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਗਹਿਣੇ ਗੱਟੇ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਛੁਪਾਈ ਰਖਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤਾਂ ਤੇ ਫਾਰਮਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਖਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਦਲ ਦੇ ਡਬਿਆਂ ਵਿਚ ਮੋਤੀ-ਮਾਣਕਾਂ ਤੇ ਹੀਰੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਾਂਗ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਰਖਣਾ, ਝੂਠੀ ਮਾਣ ਮਰਿਆਦਾ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਲੁਕੋ ਲੁਕੋ ਸਾਂਭ ਸਾਂਭ ਰਖਣਾ, ਝੂਠੀ ਲਾਜ ਤੇ ਝੂਠੇ ਸਦਾਚਾਰ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਣਾ ਆਦਿ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਹਿਸ਼ੀਪੁਣਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਘਰੋਗੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਘੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਮੁਖ ਮੋੜਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਨਿਪਟ ਖਿਡੌਣਾ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ

ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਿਧਾ ਦਮਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਸਵੈਮਾਣ ਤੇ ਸਦਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਜਿੰਦ ਤੇ ਮੁਰਦਾ ਬਣਾ ਕੇ ਦਮ ਘੁਟ ਕੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇੱਜ਼ਤ, ਮਾਣ ਤੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਨੰਗਾ ਮਜ਼ਾਕ ਹੈ! ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਲਾਹਨਤ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਖ਼ਾਤਮਾ ਹੋਣਾ ਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਇਹ ਰਾਜ ਨਿਪਟ ਗੜਬੜ ਤੇ ਰੌਲ ਘਚੋਲਾ ਹੈ।

ਮੁਕਤਗਾਮੀ ਸੁਤੰਤਰ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰੋ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨੇਮ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਰਾਜਿਆਂ ਮਹਾਂਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਸਮਾਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗ਼ੁਲਾਮ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ-ਸਾੜ ਦਿਉ। ਉਸ ਧਰਮ ਦੇ ਕੀ ਅਰਥ ਹਨ, ਜੋ ਸਦੀਆਂ ਬਧੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਨੱਖ ਬਣਨ ਲਈ ਘਾਲ ਘਾਲਣ ਤੇ ਸੰਗਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਆਉ! ਇਸ ਨਵੇਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਦਰਦ ਦੇ ਦੁੱਧ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮਨੁੱਖ ਬਣ ਜਾਉ।

ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਭੁੱਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵੱਡਾ ਦੁੱਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੋਂ ਵਿਛੜੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਬਿਰਹਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਸੰਤਾਪ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜਿਹੜੇ ਉਚੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮੀ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਇਛਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਟਾਹਰਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਗੂਣੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਦੰਭ ਮਾਤਰ ਹਨ। ਆਪਣੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਸਾਂਭ ਰਖੋ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹਮਸਾਏ ਜਾਂ ਇਕੱਲੇ ਦੁਕੱਲੇ ਵੀ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਆਸ ਪਾਸ ਹੋਣ—ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁੱਖ ਤੇ ਤ੍ਰੇਹ ਮਿਟਾਉਣ ਤੋਂ ਕਦੀ ਸੰਕੋਚ ਨਾ ਕਰੋ। ਸਮਝ ਲਵੋ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰ ਉਤੇ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਭੁੱਖੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਕਟੋਰੇ ਤੇ ਸਿਰ ਢਕਣ ਲਈ ਛੱਤ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਯਾਦ ਰਖੋ ਕਿ ਰੋਟੀ ਵਿਚ ਖ਼ੂਨ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਹਿਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਭੇਟ ਕਰਨ ਲਈ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਕਦੀ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰੋ। ਕੰਜੂਸ ਬਣ ਜਾਉ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਤੁਸੀਂ ਮਨ ਦੀ ਨੀਵੀਂ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਉਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਉਡੀਕ ਕਰੋ ਜਿਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਜਾਗ ਪੈਂਦੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਖੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਨਿਕੀ ਤੋਂ ਨਿਕੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਨਿਕੀ ਜਿਹੀ ਭਾਵਨਾ ਹੀ ਜੋ ਅਜ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਕੇਵਲ ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ਼ ਦਾਨ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਰਾਪ ਹੈ। ਕਦੀ ਉਦੋਂ ਦਾਨ ਨਾ ਕਰੋ, ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਅਨਭ੍ਵ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਵੋ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਤੁਹਾ ਆਤਮਾ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਖੀਣ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਦੀ ਵੀ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾ ਕਰੋ ਕਿ ਜਾਂਦ ਦੁਖੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਵਾਲੇ ਕੌਣ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ? ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸੋਚੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਦੁਖੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ? ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਉਤਰਾਅ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਦਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਤਮਾ ਦੇ ਚੜ੍ਹਾਅ ਵਿ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ।

ਭਲਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਹਿਰ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁਤ੍ ਵਾਰ ਤਾਂ ਇਹ ਭਲਾ ਕਰਨ ਵਾ ਦੀ ਹੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਕਦੀ ਜਾਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤ ਹੈ ? ਮਨੁੱਖ ਭਾਵੇਂ ਜੋ ਚਾਹੁਣ ਉਹੋ ਕੁਝ ਕਰਨ, ਪਰ ਤੁਹਾਡੀ ਸਾਰੀ ਕਰਨੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਨਿਪ ਅਗਨ ਵਿਚ ਸੜਨਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਹਰ ਸੁਆਸ ਪਾਪ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਹੰ-ਬੁਧ ਦ ਅਭਿਮਾਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆਏ ਹੋ ਕਿ ਇਥੇ ਕੁਝ ਦੇ ਸਕੋ ਜਾਂ ਸਕੋ ਜਾਂ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਸਕੋ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਤਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਨਾਮ ਹੀ ਹਨ ਤੁਹਾਡੇ ਅਮਲ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਵਸਤੂਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਕੁਝ ਵੀ ਅਰਥ ਨਹ ਰਖਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਵੱਡੇ ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮਝਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਡੂੰਘੇ ਸਾਗਰ ਦੇ ਤਲ ਉਤੇ ਉਠਦੀਆਂ ਲਹਿੰਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਵ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਆਪਣੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਤੇ ਗੀਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਕਰਵਾ ਸਕੋ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਸਿਧ ਹੋਵੋ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿ ਆਤਮਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਆਏ ਹੋ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੋਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ ?

ਕਰੁਣਾ ਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵਿਹੂਣਾ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰੋਂ ਗਲੇ ਸੜੇ ਫਲ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਹੈ ਬਾਹਰੋਂ ਆਪਣੇ ਛਿਲੜਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਭ ਬਾਵ ਕਬਰਾਂ ਸਮਾਨ ਹਨ, ਸੁਰਾਹੀ ਸੂਲ ਤੇ ਮਦਿਰਾ ਪਿਆਲਾ ਖੰਜਰ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਉਸ ਬਿਨਾਂ ਤ ਸਵਰਗਧਾਮ ਵੀ ਸੱਥਰ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕੋਈ ਮੁਲ ਨਹੀਂ ਰਖਦੀਆਂ

IV

ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਯਤਨ ਦੇ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀਆ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੋਲੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕਲਾ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ ਪੈਂਦੀ

ਜੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ਼ ਦਾਨ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਰਾਪ ਹੈ। ਕਦੀ ਵੀ ਉਦੋਂ ਦਾਨ ਨਾ ਕਰੋ, ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਅਨਭ੍ਵ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਵੋ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਖੀਣ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਦੀ ਵੀ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾ ਕਰੋ ਕਿ ਜਾਚਕ ਦੁਖੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਵਾਲੇ ਕੌਣ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ? ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸੋਚੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਦੁਖੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ? ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਉਤਰਾਅ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਦਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਤਮਾ ਦੇ ਚੜ੍ਹਾਅ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ।

ਭਲਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਹਿਰ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁਤ੍ ਵਾਰ ਤਾਂ ਇਹ ਭਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਹੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਕਦੀ ਜਾਣਨ ਦਾ ਯਾਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਮਨੁੱਖ ਭਾਵੇਂ ਜੋ ਚਾਹੁਣ ਉਹੋ ਕੁਝ ਕਰਨ, ਪਰ ਤੁਹਾਡੀ ਸਾਰੀ ਕਰਨੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਨਿਪਟ ਅਗਨ ਵਿਚ ਸੜਨਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਹਰ ਸੁਆਸ ਪਾਪ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਹੰ-ਬੁਧ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆਏ ਹੋ ਕਿ ਇਥੇ ਕੁਝ ਦੇ ਸਕੋ ਜਾਂ ਲੈ ਸਕੋ ਜਾਂ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਸਕੋ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਤਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਨਾਮ ਹੀ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੇ ਅਮਲ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਵਸਤੂਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਕੁਝ ਵੀ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਵੱਡੇ ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮਝਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਰੇ ਡੂੰਘੇ ਸਾਗਰ ਦੇ ਤਲ ਉਤੇ ਉਠਦੀਆਂ ਲਹਿੰਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਆਪਣੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਤੇ ਗੀਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂੰ ਕਰਵਾ ਸਕੋ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਸਿਧ ਹੋਵੋ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਆਏ ਹੋ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ ?

ਕਰੁਣਾ ਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵਿਹੂਣਾ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰੋਂ ਗਲੇ ਸੜੇ ਫਲ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਹੈ ਜੋ ਬਾਹਰੋਂ ਆਪਣੇ ਛਿਲੜਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਕਬਰਾਂ ਸਮਾਨ ਹਨ, ਸੁਰਾਹੀ ਸੂਲ ਤੇ ਮਦਿਰਾ ਪਿਆਲਾ ਖੰਜਰ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਉਸ ਬਿਨਾਂ ਤਾਂ ਸਵਰਗਧਾਮ ਵੀ ਸੱਥਰ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕੋਡੀ ਮੁਲ ਨਹੀਂ ਰਖਦੀਆਂ।

IV

ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਯਤਨ ਦੇ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੋਲੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕਲਾ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ ਪੈਂਦੀ।

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਿਆਣਪ ਤੇ ਸੋਝੀ ਬਖ਼ਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਕਿੰਨਾ ਮੂਰਖਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਯਤਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਕੁਝ ਮਨੁੱਖ ਜੰਮਦੇ ਹੀ ਦਿਆਲੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ ਜ਼ਾਲਮ ਜਾਂ ਕਠੋਰ। ਦਿਆਲੂ ਹੋਣਾ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਵਰ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਹੋਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਰਾਪ। ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੀਆਂ ਮਾਤਾਵਾਂ ਦੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਮਨੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਹੋਣ ਦਾ ਉਹ ਕੋਈ ਹੋਰ ਫੱਲ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ।

ਪਰ, ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ! ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹਾਲੀ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਸੱਚਾ ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਅਣਜਾਣੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਿਸੇ ਯਤਨ ਦੁਆਰਾ ਉਤਪੰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਯਤਨ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਿਧਾ ਸਾਦਾ ਤੇ ਸਾਦ ਮੁਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੋ ਸਿਧਾ ਸਾਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਤਿਆਗ, ਤਪ ਸਾਧਨਾ, ਧਿਆਨ ਜਾਂ ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਯੋਗ ਅਭਿਆਸ, ਮੌਨ ਧਾਰਨਾ, ਕੁਆਰੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਆਦਿ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਉਚੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਅਤੇ ਬਨਾਂ ਦੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਇਮਾਨਦਾਰ ਤੇ ਸੁੱਚੀ ਕਿਰਤ ਤਾਂ ਇਕ ਮਕਾਨਕੀ ਪੂਰਨਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਗੁਣ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੱਚੀ ਉਨਤੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੁਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਕੰਨ ਵਿਚ ਪਾਏ ਜਾਂ ਮੱਥੇ ਤੇ ਚਮਕ ਰਹੇ ਮੋਤੀ-ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਜਿਸਤ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਹੀ ਬੰਦ ਰਹਿਣਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰੇਮ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ, ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ, ਉਸ ਦੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੁਨਰੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਤਾਰੇ ਚਮਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਘਾਹ ਦੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਵਗਦੀ ਪਵਨ ਵਿਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਝੂਮਣ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰੇਮ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਇਹ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਜੋਗ ਵਜੋਂ ਹੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਸੰਜੋਗਵਸ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਰਮ ਮਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪੂਰਨਤਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਣਿਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਮੁਢੀਆਂ ਵਿਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਅਗਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਵੈ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਘਟਨਾ ਵੀ ਉਧੜ ਗੁਧੜੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਅਨੰਤ ਪਸਾਰੇ ਵਿਚ ਦੇਵ ਨੇਤ ਨਾਲ ਹੀ ਕਦੀ ਕਦਾਈਂ ਘਟਦੀ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵੀ ਅਸੀਂ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ ਤੇ ਵਿਛੜਨ ਨਾਲ ਵਿਛੜ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ। ਉਹ ਅਨੰਦਮਈ ਘੜੀ ਕਦੀ ਕਦੀ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਆਤਮਾ ਦੇ ਤਲ ਉਤੇ ਸਾਡਾ ਮਿਲਾਪ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਲ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਿਛੜੇ ਹੋਏ ਵੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਤਨ ਤੇ ਮਨ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਵੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵਿਛੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਨੁਕਤੇ ਉਤੇ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਯਾਦ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨਛਤਰੀ ਘੜੀ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਦੀ ਯਾਦ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਭਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਦੀਪ ਕਦੇ ਇਕ ਥਾਂ 'ਤੇ ਬਲਦਾ ਹੈ ਕਦੇ ਦੂਜੀ ਥਾਂ 'ਤੇ। ਕਦੇ ਇਥੇ ਕਦੇ ਉਥੇ। ਸਦੀਆਂ ਪਿਛੋਂ ਕੋਈ ਪੈਗੰਬਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਅੰਧਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਕਦੀ ਰੱਬ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਜਨਮ ਧਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਫਿਰ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਛਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਨਗਰ ਜਿਥੇ ਇਹ ਰੱਬੀ ਪੁਰਖ ਪੈਦਾ ਹੋਏ, ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਖਿੰਡਰੇ ਪੁੰਡਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਘਰ ਵੀ ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਖਿੰਡਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਿਆਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਭਗਤ-ਜਨ, ਮੁਰੀਦ ਜਾਂ ਸਿਖ ਜਿਸ ਦਾ ਮੁਖ ਗੁਰੂ ਵਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਅਜਿਹਾ ਗੁਰਮੁਖ ਵੀ ਲੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਹੀਰੇ ਵੀ ਬੜੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹਨ, ਅਜਿਹੇ ਅਮੋਲਕ ਵਸਤੂ ਵੀ ਦੁਰਲਭ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਰੱਬੀ-ਪੁਰਖ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਵਿਰਲੇ ਤੇ ਟਾਂਵੇਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਾਲਾਤੀਤ ਤੇ ਦੇਸਾਤੀਤ ਛਿਣਾਂ ਵਿਚ ਘਟਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਯੁਗਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਪਿਛੋਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਯੁਗਾਂ ਯੁਗਾਂਤਰਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਜਿਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰੱਤਾ ਇਕ ਰਾਤ ਦਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਯੁਗਾਂ ਦੀ ਘਾਲਣਾ ਨੂੰ ਸਫ਼ਲ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਘੜੀ ਉਹ ਜਿਗਿਆਸੂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਸੰਜੋਗੀ ਮੇਲ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਬਿਲਕੁਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਆਰਾ ਨਿਆਰਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੇਮ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਜੀਵਤ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਗੀਤ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਤਾਂ ਬਸ ਸਿਮਰਨ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਉਹ ਸੰਜੋਗੀ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਜਿਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ

ਯਾਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਸ ਯਾਦ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹੋ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਤਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਤਮਾ ਦੀ ਗਲਵਕੜੀ ਵਿਚ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਵਾਰ ਇਹ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ ਤਿਵੇਂ ਸਦੀਆਂ ਤਕ ਇਸ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਹੈ।

ਇਹ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕਾਲ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਵੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਭਰਪੂਰ ਨਦੀ ਦੀ ਉਸ ਅੰਤਰੀ ਕਾਂਗ ਵਾਂਗ ਆਵੇਸ਼-ਉਛਾਲਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੈ ਜੋ ਲਗਾਤਾਰ ਸਾਡੀ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਧੜਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗੀਜ ਕੇ ਉਸ ਆਵੇਸ਼ਗਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਸਿਰ ਰਖ ਕੇ ਲੇਟੇ ਹੋਣ। ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੰਝ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਕਰ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਛੁਹ ਨੂੰ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਬਚਿਆਂ ਵਰਗੀ ਉਹ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਉਤੇ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਉਤੇ ਪੂਰੀ ਟੇਕ ਰਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿਆਗ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਸਦਾ ਇੰਝ ਮਿਸਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਬਹਿੰਦਿਆਂ, ਉਠਦਿਆਂ, ਚਲੰਦਿਆਂ ਤੇ ਸੌਂਵਦਿਆਂ ਅਰਥਾਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਰ ਕਰਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੁਖਦਾਈ ਧਰਵਾਸ ਹੋਵੇ।

ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਇਹ ਨਿਰੰਤਰ ਮਿਲਾਪ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਧਰਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰਤਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੱਕੀ 'ਮੈਂ' ਵਿਚ ਆ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਦਾ ਆਤਮ ਸਨਮਾਨ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮੌਤ ਦਾ ਕੋਈ ਭੈਅ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਤੇ ਡਰ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਵਿਚਰਦੇ ਤੇ ਸਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਛਾਂਵੇਂ ਹਾਰ ਚੁਕੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹਿਤ ਆਤਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਛਾਂਵੇਂ ਨੂੰ ਚੁਕੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ।

ਸਦੀਵੀ ਇਕੱਲ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸੁੰਨਤਾ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਆ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਕੁਝ ਅਨੰਦਮਈ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੁੰਨ ਮੰਡਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਗਮਨ ਨਾਲ ਭਰਪੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਰੂਹਾਨੀ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਆ ਜੁੜਦੇ

ਹਨ। ਹਰ ਬੰਨੇ ਤੇ ਹਰ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਆਤਮਿਕ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸਾਥ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਇਕੱਲਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਉਦੋਂ ਹੀ ਇਕੱਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਸ ਅਨੰਤ ਅਨੰਦਮਈ ਰਸ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਸਾਂ ਇਕ ਨਿਮਾਣੀ ਮੰਗਤੀ
ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰੇ ਨੇ ਆ ਕੇ
ਫੜ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ
ਤੇ ਨੇਤਰਫੋਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ
ਬਣਾ ਲਿਆ ਆਪਣੀ ਰਾਣੀ।
ਉਸ ਪਲ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇੰਝ
ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਤੀਤ;
ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਬਣ ਗਈ ਹੋਵਾਂ
ਉਸ ਦੀ ਰਾਣੀ
ਤੇ ਉਸ ਛਿਣ
ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਤਾ।
ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਂ ਇਕ ਨਿਰਾਸ਼ ਮੰਗਤੀ
ਜਿਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁਣ
ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ
ਵਿਛੀ ਪਈ ਸੀ।
ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਇਕ ਤੱਕਣੀ ਨੇ
ਇਕ ਪਲ ਅੰਦਰ ਮੈਨੂੰ
ਪੂਰਨ ਸੀ ਕਰ ਦਿਤਾ,
ਆਪਣੀ ਬ੍ਰਹਮੰਡੀ ਪੂਰਨਤਾ ਨੂੰ
ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸੀ ਭਰ ਦਿਤਾ।
ਮੈਂ ਤਾਂ ਦੂਜੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ
ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਸੋਹਣੀ,
ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ
ਉਸ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰੇ ਨੇ
ਕਿਹੜਾ ਗੁਣ ਮੇਰੇ ਵਿਚ
ਸੀ ਤੱਕਿਆ ?

ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ
ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਖ਼ਸਮ
ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਜਾਣੇ ।
ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ
ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।
ਉਸ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਦੇ ਅਨੰਤ ਨੂੰ
ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ
ਦਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।
ਇਕ ਛਿਣ ਵਿਚ
ਮੈਂ ਕੀ ਕੁਝ ਹੋ ਗਈ !
ਆਪਣੇ ਆਪ ਜੋ ਮੈਂ
ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਬਣ ਸਕਦੀ।
ਮੈਂ ਸਾਂ ਇਕ ਨਿਮਾਣੀ ਮੰਗਤੀ,
ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰੇ ਨੇ ਆ ਕੇ
ਕੀਤੀ ਮਿਹਰ ਤੇ
ਮੈਨੂੰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਆਪਣੀ ਰਾਣੀ ।

ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਇਸ ਸੰਜੋਗੀ ਮੇਲ ਵਿਚ
ਚਾਣਚੱਕ, ਇਕ ਛਿਣ ਦੇ ਅੰਦਰ
ਮੈਂ ਹੋਈ ਭਰ ਜੋਬਨ ਭਰਪੂਰ
ਜੋ ਮੈਂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਚਾਲੇ
ਤੁਰਦੀ ਤੁਰਦੀ
ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ।
ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਹੈ ਤੱਕਿਆ
ਸੁੰਦਰ ਹੋਣ ਲਈ
ਜੋ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਘਾਲ
ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅਜਿਹੀਆਂ
ਰੂਪਮਤੀਆਂ ਨਾਰਾਂ
ਜੋ ਸਦਾ
ਇਸ ਗੁਮਾਨ ਵਿਚ ਰਹੀਆਂ
ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਸੁੰਦਰ

ਹੈ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ।
ਸਨ ਉਹ ਬੜੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ,
ਸੁਨੱਖੀਆਂ ਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ।
ਪਰ ਮੇਰੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੀਰਾਂ ਅੰਦਰ
ਉਸ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੇ ਕਰ ਕੇ
ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ
ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ
ਸਭ ਤੋਂ ਸੋਹਣੀ, ਸਭ ਤੋਂ ਮੋਹਣੀ ।

ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦ-ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ
ਚਮਕ ਸੀ ਆਈ,
ਮੇਰੇ ਬਿਥੁੰਨ-ਪੱਥਰ ਵਿਚ
ਉਘੜੇ ਸੁੰਦਰ ਨੈਣ ਤੇ ਨਕਸ਼ ।
ਪਰ ਮੇਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਬਾਰੇ
ਕੁਝ ਵੀ ਦਸ ਨਾ ਸਕਦੀ,
ਮੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ
ਹੈ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਮਿਹਰ,
ਨਦਰਿ-ਕਰਮ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ '
ਉਸ ਦੀ ਛੁਹ ਮਾਤਰ ਨੇ
ਮੈਨੂੰ ਗੀਤ ਬਣਾਇਆ ।
ਅਪਾਰ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਅਨੰਤਾਂ ਵਾਲੀ
ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੈ ਭਰ ਦਿਤੀ
ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸੁਹਾਗ ਅਨੰਦ ਦੀ
ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਅਥਾਹ ।
ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਹੈਰਾਨ,
ਦਸ ਨਾ ਸਕਦੀ
ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ
ਕਿੰਝ ਹੈ ਹੋਇਆ ?
ਮੈਂ ਤਾਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਚ
ਖੀਵੀ ਹਾਂ ਹੋਈ
ਤੱਕ ਤੱਕ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈਰਾਨ,

ਇਹ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਲੀਲਾ !
ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਨਿਗੂਣੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਵੀ
ਬਣ ਜਾਵਣ ਮੁਲਵਾਨ
ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤੇ
ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ
ਹੈ ਪੈਂਦੀ।
ਵਾਪਰੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਏਦਾਂ
ਜਿਦਾਂ ਪੰਛੀ ਆ ਕੇ
ਇਸ ਇਕ ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ
ਵਖਰੀ ਟਾਹਣੀ ਦੇ ਫੁੱਲ ਉਤੇ
ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਹੈ ਜਾਂਦਾ।

ਜਤ ਮੈਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰੇ ਵਲ ਹਾਂ ਤੱਕਦੀ
ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਪਿਘਲ ਹਾਂ ਜਾਂਦੀ
ਤੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਉਤੇ
ਰਹਿਮਤਾਂ ਵਾਲੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ।
ਫਿਰ ਜਦ ਮੈਂ
ਉਸ ਵਲ ਹਾਂ ਤੱਕਦੀ
ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ
ਕਰੇ ਮੈਨੂੰ ਭਰਪੂਰ।
ਇੰਝ ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ-ਵਿਹਾਰ
ਹੈ ਬਣਿਆ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦਾ
ਅੰਤ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਵਾਹ।
ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਉਮਾਹ
ਬਾਰ ਬਾਰ ਮੈਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤਾਂਈਂ
ਕਰਦੀ ਪਿਆਰ
ਤੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਦੇਵੇ ਹੁੰਗਾਰਾ
ਦੂਣ-ਸਵਾਇਆ ਕਰ ਕਰ ਮੋੜੇ
ਕੈਸਾ ਇਹ ਵਿਸਮਾਦ !
ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਬਾਰ ਬਾਰ, ਅਨੰਤ ਵਾਰ
ਪਈ ਮਾਣਾਂ !

ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉ ਵਿਚ
ਕੋਈ ਵੀ ਫੇਰ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਹੈ
ਨਾ ਹੀ ਐਸੀ ਮਿਹਰ
ਹੋਵੇ ਕਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਫੇਰ ਬਦਲ ਨਾਲ ॥
ਇਹ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਤਾਂ
ਹੈ ਸਤਹੀ ਖੇਡ
ਉਧੜ-ਗੁਧੜੀ ॥
ਪਰ ਇਸ ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਸਮਤਾ ਤੇ ਸਮਰੂਪਤਾ
ਹੈ ਪਰਿਵਰਤਨ ਰਹਿਤ,
ਜੋ ਅਨੰਤ ਸਾਗਰ ਦੀ
ਹੈ ਡੂੰਘਾਈ ਸਮਾਨ ।
ਜਿਸ ਦੇ ਤਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤੱਕਿਆ
ਉਸ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰੇ ਦੀ
ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ,
ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ
ਵਿਚਰ ਰਹੀ ਹਾਂ,
ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਨਿਤ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ॥
ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਉਤੇ
ਏਡੀ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਹੈ ਕੀਤੀ ।
ਜੋ ਸਾਂ ਇਕ ਕੰਗਲੀ ਮੰਗਤੀ
ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ
ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ।
ਫਿਰ ਵੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੇ
ਕਰਕੇ ਮਿਹਰ ਮੈਨੂੰ ਹੈ ਅਪਨਾਇਆ
ਰਾਣੀ ਆਪਣੀ ਬਣਾਇਆ ।

ਸਿਖ ਤਾਂ ਵਿਆਹੁਤਾ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੈ ।

ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਜੀਵਨ ਦਾ ਬ੍ਰਿਛ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਟੀਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖ਼ਾਵਾਂ ਉਪਰ ਫੁੱਲ ਖਿੜਦੇ ਹਨ । ਪੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਚੈਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਉਹ ਆਪੇ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਬੇਚੈਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਜੋ ਪਵਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਲਈ

ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਉਸ ਬੇਚੈਨੀ ਤੇ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਾਣਚੱਕ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਵਾਂਗ ਆ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਓਪਰੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਅ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਸੋਚਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਤਕ ਤੁਹਾਡੀ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਜਾਗੇਗੀ ਤਾਂ ਇਨੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਿਨ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰ ਉਤੇ ਇਕ ਮੰਗਤੇ ਵਾਂਗ ਖੜਾ ਹੋਵਾਂਗਾ ਤੇ ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਭਿਖਾਰੀਆਂ ਲਈ ਦਿਆਲੂ ਹੋਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਉਤਪੰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਤੁਹਾਡਾ ਦਰਬਾਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਦਸਣ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਠ ਕੇ ਬਾਹਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਤੇ ਆਵੋਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇਵਾਂਗਾ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਇਕ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਪਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਆ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ ਜਤਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਤਾਂ ਇਕੋ ਛਿਣ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਤਿਆਗ, ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜੀਵਨ ਭਰ ਕੀਤੇ ਹਨ—ਸਭ ਇਕੋ ਛਿਣ ਵਿਚ ਵਿਅਰਥ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ।

ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਹੈਰਾਨੀਆਂ ਤੇ ਅਚੰਭਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਉਡੀਕ ਕਰੋ। ਇਸ ਰਹੱਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਥੇ ਮਿਲੇ ਹੋ।

ਸੰਜੋਗ ਦੇ ਛਿਣ, ਬੜੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਤੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਿਲਰੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਆਉਣ ਸਮਾਨ, ਦੋਸਤਾਂ ਅਤੇ ਓਪਰਿਆਂ ਦਾ ਮਿਲਣਾ ਕਦੀ ਕਦਾਈਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਰਵੁਚ ਸਬੰਧ ਜਾਂ ਸੰਜੋਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹਵਾ ਵਿਚ ਪੰਛੀ ਉਡਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮਾਰੂਥਲਾਂ ਵਿਚ ਫੁੱਲ ਉਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਵੀ ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸੰਸਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੇ ਨਿਤ ਦਾ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਸਮਝਦੇ ਹੋ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਪਤਨੀ ਪਤਨੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਮਿਤਰ ਮਿਤਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਪਤੀ ਪਤੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।

ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਜਿਤਨੇ ਬੰਧਨ ਤੁਸੀਂ ਵਲ ਸਕਦੇ ਹੋ ਵਲ ਲਵੋ। ਆਤਮਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਜਰਿਆਂ ਤੇ ਬੰਦੀ-ਖ਼ਾਨਿਆਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਹੋਣ, ਲੋਹੇ, ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਸੋਨੇ ਦੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮਾਂ, ਪਤਨੀ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛਿਣਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ

ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ, ਆਤਮਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਪਾਪੀ ਪਾਪ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੁਕ ਜਾਣ, ਨਾ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੰਤ ਹੋਰ ਵਧ ਸਮੇਂ ਲਈ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹਿਣ। ਸਭ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਤੁਰੇ ਜਾਣ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਮਾਰਗਾਂ ਉਤੇ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਰਾਹ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇੰਨਾ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਛਿਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰੋ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ, ਆਤਮਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਤਖਤਾਂ ਤਾਜਾਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਦਾ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਗ਼ਰੀਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਿਦਵਾਨ ਪੰਡਤਾਂ ਦੀ ਪੰਡਤਾਈ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੁਝ ਅਰਥ ਰਖਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਧੂੜ-ਘੱਟੇ ਦਾ ਕਝ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਗੁਰੂ ਪਰਮ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਇਕੋ ਜਿਨੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਛਿਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰੋ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਰਾਜੇ ਮਹਾਂਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਭਿਖਿਆ ਦੇ ਪਾਤਰ ਫੜੇ ਦੇਖੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਭਿਖਿਆ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੂਰਜ ਉਦੈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਕਿਰਨਾਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਖਿਲਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ ਜੋ ਅਕੱਥ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੰਜੋਗੀ ਮੇਲ ਦੀਆਂ ਸੂਚਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੋ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਕਿਰਨਾਂ ਮਾਤਰ ਅਤੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ—ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਹੋ ਨਿਬੜਦੇ ਹਨ। ਉਥੇ ਇਨਸਾਨ ਸਚਮੁੱਚ ਇਨਸਾਨ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿੰਚਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕੇ। ਨਦੀ ਦਾ ਸੰਗੀਤ, ਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਟਿਮ ਟਿਮਾਣਾ, ਸੂਰਜ ਦਾ ਉਦੈ ਤੇ ਅਸਤ ਹੋਣਾ, ਪਵਨਾਂ, ਪਹਾੜੀਆਂ, ਜਨਮ ਤੇ ਮੌਤ, ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਤੇ ਗ਼ਮੀ, ਨਰ ਤੇ ਨਾਰੀ, ਸੰਜੋਗ ਤੇ ਵਿਜੋਗ—ਇਹ ਸਭ ਤਾਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨਵ ਜਨਮੇਂ ਮਨ ਲਈ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਆਪੀ ਗੁਹਜ ਲਿਪੀ ਦੇ ਅੱਖਰ ਮਾਤਰ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕੋ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਅਨੰਤ ਘਾਲ ਘਾਲਦੇ ਹੋ। ਫਿਰ ਉਸੇ ਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਵਾਚਦੇ ਹੋ। ਇਹੋ ਹਾਲ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਚ ਦਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਨੈਣਾਂ ਅੰਦਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਲੈਣ ਲਈ ਹੈ। ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਆਦਿ ਅੱਖਰ ਦੇ ਰਹੱਸ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਸਕੋ ਤੇ ਉਸ ਆਦਿ ਨਾਦ ਨੂੰ ਸੁਣ ਸਕੋ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੰਨਾਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਕਾਲ ਦੇ ਬਾਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਇਸ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਪੰਨੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਲਟਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਵਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਕਿਵੇਂ ਬਖ਼ਸ਼ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਤੁਸੀਂ ਥੱਕ ਤਾਂ ਗਏ ਹੋ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ

ਹਾਲੀ ਅਗਿਆਨੀ ਹੋ। ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਬਾਲ-ਉਪਦੇਸ਼ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਰਣਮਾਲਾ ਨੂੰ ਸਿਖਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਾਰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯੁਗ ਬਦਲ ਗਏ ਹਨ, ਹਾਲੀ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬੁਝ ਸਕੇ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਹੇ ਮਨੁੱਖ ! ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਕਾਹਲੀ ਵਿਚ ਵਿਅਰਥ ਦੌੜ ਭੱਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ?

ਤੁਸੀਂ ਹਾਲੀ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਖਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦਰਾਂ ਉਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕੁੰਡੇ-ਜੰਦਰੇ ਲਾ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ, ਉਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਇਉਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਮੁੜ ਕੁਝ ਜਾਣ ਸਕੋ।

ਤੁਸੀਂ ਹਾਲੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣ ਲਵੋ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਪਿਛਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਕੜ ਲਵਾਂਗਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਅਧਿਆਪਕ ਆਪਣੇ ਕੰਮਚੋਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਲੀਰਾਂ ਕਤੀਰਾਂ ਦੇ ਖਿਡੌਣੇ ਭਰਮਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁੱਡੇ ਗੁੱਡੀਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਗੁੱਡੇ ਗੁੱਡੀਆਂ ਦੀ ਖੇਡ ਵੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਖੇਡ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਨਾ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ ਗਲਵਕੜੀ ਤੋਂ ਨੱਠ ਕੇ ਕਿਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਹਾਲੀ ਤਕ ਬਿਲਕੁਲ ਅਨਜਾਣ ਹੋ।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਧਰਵਾਸ ਦੇਣ ਲਈ ਨਿਰਜਿੰਦ ਲਕੜਾਂ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਇਸ ਨਿਰਜਿੰਦ ਕਿਸ਼ਤੀ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਿਖ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਤਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ।

ਇਸ ਨਿੱਕੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਨੂੰ ਲਭ ਲੈਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਗੁਲਾਬ ਦੀਆਂ ਟਹਿਣੀਆਂ ਉਤੇ ਬੈਠੀ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀ ਬੁਲਬੁਲ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਕ ਮਰਦ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਦੀ ਨਿਘੀ ਗਲਵਕੜੀ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਸਦਾ ਇਸ ਧਰਤ ਉਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਇਕ ਚਮਕ, ਇਕ ਛਿਣ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਅਤੇ ਇਕ ਸੁਪਨਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਤਨਾ ਕੁਝ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ?!

V

ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਸਭ ਪੁਸਤਕਾਂ ਠੀਕ ਹਨ। ਸਭ ਪਵਿੱਤਰ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਗਿਆਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ, ਜੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਸਤੂ ਤਕ ਪੁਜਣ

ਲਈ ਕੁੰਜੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਚਣ ਲਈ ਸਮਰਥਾ ਜਾਂ ਗੁਣ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਗੁਣ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਖੁਰਾਕ ਸਾਡੇ ਸੰਘ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਡਾ ਕੀ ਸਵਾਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਠੀਕ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਇਕ ਨੁਕਤੇ ਤਕ ਠੀਕ ਹਨ ਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਉਸ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਇਕ ਇੰਚ ਵੀ ਪਰੇ ਚਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਚਮਕਦਾ ਬਿੰਦੂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਗ਼ਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ, ਹੇ ਜਿਗਿਆਸੂਓ ! ਇਹ ਗੱਲ ਜਾਣ ਲਵੋ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸਲੀ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗ ਪਈ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਆਉਣ ਦੀ ਸੇਧ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਭ ਉਸੇ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੇ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਕੁਝ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਕਿਸੇ ਵਸਤ ਬਾਰੇ ਸੱਚਾ ਗਿਆਨ ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਇਕ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਬਿੰਦੂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਚਮਕਦਾ ਬਿੰਦੂ ਕਦੀ ਏਥੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੀ ਓਥੇ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਭ ਅੰਧਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਪਾੜ ਪਾੜ ਕੇ ਤੇ ਇਧਰੋਂ ਉਧਰ ਤਕ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਹ ਉਸ ਚਮਕਦੇ ਬਿੰਦੂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਨਿਕੇ ਬਿੰਦੂ ਦਾ ਸਾਰੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਪਾਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣ ਲਉ ਕਿ ਦਿਸਹੱਦੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੇ ਵਸਤੂਆਂ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਸੰਕਲਪ ਸੱਚ ਦੀ ਸ਼ਾਅਦੀ ਨਹੀਂ ਭਰ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਰੇਤ ਵਿਚ ਹੀ ਸਦਾ ਲਈ ਗੁਆਚ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਦਰਸ਼ਨ ਸ਼ਾਸਤਰ ਗ਼ਲਤ ਹਨ ਤੇ ਸਭ ਦਰਸ਼ਨ ਸ਼ਾਸਤਰ ਠੀਕ ਹਨ—ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਢਾਲ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਆਪਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਜੀਵਨ ਜੀ ਰਹੇ ਹੋ।

ਵਿਚਾਰ ਤਾਂ ਜੁਗਨੂੰਆਂ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਸੁੰਦਰ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਧਰੂ ਤਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਉਸ ਮਲਾਹ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਜੋ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਸਮੁੰਦਰ 'ਤੇ ਤਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਰੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਖੁਲ੍ਹੇ ਬਾਦਬਾਨਾਂ ਨਾਲ ਸਮੁੰਦਰ ਉਤੇ ਤਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਬੌਧਿਕ ਚਮਤਕਾਰ ਸਾਨੂੰ ਉਤੇਜਿਤ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇਕ ਆਤਿਸ਼ਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਖੇਡ ਜਿਹੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੋਚ ਜਾਂ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਿਆ ਕੋਈ ਵੀ

ਵਿਚਾਰ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਖਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਭ ਚੰਗਿਆੜੀਆਂ ਆਤਮਾ ਦੀ ਰਗੜ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਬੜਾ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਬੌਧਿਕ ਉਤੇਜਨਾ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਬੌਧਿਕ ਸੂਤਰਾਂ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸੂਖਮ ਚਮਕਦੇ ਬਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਸੂਖਮਤਾਵਾਂ ਹਨੇਰੇ ਥਲੇ ਦਬੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੱਚੀ ਉਨਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਚਮਕ-ਦਮਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੈਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀਆਂ ਸੁਨਹਿਰੀ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸਮਾਉਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਢਾਲਣ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਜਿਗਿਆਸੂਓ ! ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਲਉ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਤਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਮਸ਼ਾਲਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਮਝਦਾਰੀ ਦੀ ਰਾਤ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਦੀ ਅੰਤਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਧੂਮਕੇਤੂਆਂ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਦੀਆਂ ਪਿਛੋਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਰਾਹ ਰੁਸ਼ਨਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਿਮਾਣੇ ਵਿਚਾਰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਲੀਆਂ ਤਰੁਟੀਆਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮਰ ਮੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਇੰਨਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਕੋਨਾਂ ਤੋਂ ਸੱਚ ਦੇ ਨਿਹਾਰੇ ਗਏ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸੱਚ ਦੇ ਕੁਝ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਬੋਧ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਜੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਅਨੰਤ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਅਨੰਤ ਦੀ ਸੋਝੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨਵੇਂ ਅਨੰਤ ਵੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਹੰਸਰ ਹੀ ਆਕਾਸ਼ ਹਨ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਤਾਰੇ ਹਨ ਤੇ ਸਹੰਸਰ ਹੀ ਨਛੱਤਰ ਮੰਡਲ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੁਸੀਂ ਤੱਕਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਉ। ਪਰ ਇਨੇ ਉਦਾਰ-ਚਿਤ ਬਣੋ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਿਮਾਂ ਕਰ ਦਿਉ ਕਿਉਂਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਕ ਵੀ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਮਾਰਗ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯੋਗ ਵਿਧਾਨ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਦੂਜੇ ਜੋ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੀ ਛੁਟਿਆ ਕੇ ਨਾ ਦਸੋ। ਸਭ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਲ ਹੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਤਮਾ ਦੀ ਸਾਰੀ ਉਨਤੀ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਹੀ ਹੈ। ਜੋ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੁਸਿਖਿਅਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਸਨਿਮਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਹਾਲੀਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਸਿਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਗਿਆਨ ਤੇ ਕਲਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸਾਂ ਹੁਣ ਤਕ ਜਾਣਿਆਂ ਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਤੇ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਕਈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਅਜਿਹੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ

ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਜੋ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਸੋਚੋ, ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਗਿਆਨ ਸਮਝ ਬੈਠੇ ਹੋ, ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਅਜਿਹੀ ਵਸਤ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਕਈ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਬਿਲਕੁਲ ਅਗਿਆਨੀ ਹਨ, ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰ ਰਹੇ ਹੋਣ, ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਕਈ ਤਾਰਿਆਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਭਰਪੂਰ ਗਿਆਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਵੋ।

ਕੋਈ ਵੀ ਅਲਪ ਬੁਧ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਦੀਵਾ ਜਗਾਉਣ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਅਗੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਵੇਂ ਚੜ੍ਹੇ ਚੰਨ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਚੰਗੇਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ? ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਆਪਣੀ ਦੂਰਬੀਨ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰੇ ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਤੇ ਫਿਰ ਇਕ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਆਖਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸੁਸਿਖਿਅਤ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭਲਾ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਕੀ ਹੈ ? ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਆਖ ਲਉ ਜਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਾਂ ਧਰ ਦਿਉ। ਪਰ ਕੀ ਇਹ ਕੋਈ ਵਡੇਰਾ ਅਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ? ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਸਮਾਦੀ ਰਹੱਸ ਦਾ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਤੇ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਵਿਸਮਾਦ ਤੋਂ ਚੰਗੇਰਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਜਿਗਿਆਸੂਓ ! ਤੁਸੀਂ ਗਿਆਨ ਦੇ ਮਸਲੇ ਵਿਚ ਸਨਿਮਰ ਹੀ ਰਹੋ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ ਅਨਪੜ੍ਹ, ਓਮੀਆਂ ਤੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਰਹੱਸ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਦਾਨਿਅ' ਤੇ ਬੁਧੀਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਲੁਕਾ ਕੇ ਰਖਦਾ ਹੈ ?

ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਵੀ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦਾਤ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਨਦਰਿ ਕਰਮ ਦੁਆਰਾ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਆਪਣੇ ਯਤਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਵਿਸਮਾਦ ਜਨਕ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਇਕ ਛੋਟੀ ਖੋਪੜੀ, ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਨਿੱਕੀ ਅੱਖ ਦੁਆਰਾ ਇਨੇ ਵੱਡੇ ਰਹੱਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਕ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਪੁਤਲਾ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਵੀ ਕਿੰਨੀ ਵਚਿਤਰ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਡਾ ਅਹੰ ਵੀ ਇਤਨਾ ਵਿਸਮਾਦਜਨਕ ਹੈ। ਵੇਖੋ, ਲੇਲੇ ਦਾ ਮਮਿਆਣਾ ਅਤੇ ਹਰਨੌਟੇ ਦਾ ਦੌੜਨਾ ਕਿੰਨੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਅਚੰਭਾ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਹਨ। ਪੁਲਾੜ ਵਿਚ ਤਾਰੇ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਸਮਾਨ ਦਰਖ਼ਤ ਤੋਂ ਪੱਤੇ ਦਾ ਡਿਗਣਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਘਟਨਾ ਹੈ।

VI

ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਧਰਮ ਦਾ ਖੇਤਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਗਿਆਨ ਦਾ ਮੰਡਲ, ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ

ਇਨਸਾਨ ਜਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਮਨੁੱਖ ਬਣੋ । ਪਸ਼ੂਆਂ ਸਮਾਨ, ਸਾਦਾ ਬਣੋ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਿਧੇ ਸਾਦੇ ਤੇ ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ।

ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਭੋਲੇਪਣ ਵਿਚ ਲੇਲੇ ਕੁਦਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਹਰਨੌਟੇ ਜੋਖੋਂ ਉਠਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਚੋਗ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ ਦੌੜਂਗੇ ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਰਛਲਤਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਹੈ । ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਾਨ ਲਈ ਹੋਰ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ? ਫਿਰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਲੇਲੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਮੌਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪ ਸਾਂਭ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਇਥੇ ਬੀਤਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਪਰ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਸਦੀਵੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ।

ਬੀਤ ਚੁਕੇ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਦੇ ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਤਾਂ ਯੁਗਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਅੱਧ-ਸੜੇ ਉਲੀ ਲਗੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹਨ । ਅਗੇ ਤੁਰਦੇ ਚਲੋ । ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਵਲ ਤੱਕੋ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੋਰ ਬਲਵਾਨ ਬਣਾਵੇਗੀ ।

ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਾਲੀ ਉਹ ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਤਸੀਂ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰ ਸਕਦੇ ਹੋ । ਆਪਣਾ ਘਰ ਬਣਾਉ ਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕੰਦ-ਮੂਲ ਤੇ ਖਾਧ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ । ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ ਵੀ ਨਿਪਟ ਸਰੀਰਕ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਜੀਉਂਦੇ । ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸੂਝ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਤਭੇਦਾਂ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਜੀਅ ਲਉ ਇਹ ਅਣਖ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਕੇ ਮਰਨ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ । ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਹਾਲੀ ਵੱਡਾ ਬਣਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਛੋਟੇ ਬਣ ਜਾਉ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਸੁਹਿਰਦ ਤੇ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਵਿਚਰੋ ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਨ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਭਾਰ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਰੰਗ-ਰੂਪ ਦੇ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਦੀ ਝੂਠੀ ਲੱਜਾ ਦੇ ਦਬਾਅ ਥਲੇ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ।

ਵੱਡੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਨਕਲ ਕਰਨਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੇ ਹੋ ਜਾਵੋਗੇ, ਸਰਾਪ ਹੈ । ਜੇ ਝੂਠੇ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਰਸਮਾਂ-ਰੀਤਾਂ ਦੇ ਦਬਾਅ ਥਲੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਲਈ ਲਾਚਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦੇਵਤੇ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰੋ ।

ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚੋਂ, ਨਮੀਂ ਲਭ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਘਾਹ ਦੀ ਪੱਤੀ ਵੀ ਕਦੀ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਕਬੂਤਰ ਜਾਂ ਚਿੜੀ ਕਦੀ ਗ਼ਲਤ ਰਾਹੇ ਗਈ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਿਆਣਪ ਭਰੀ ਸੁਘੜਤਾ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਇਕ ਨੰਨ੍ਹਾ ਬੋਟ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਦੋਂ ਉਸ਼ੇਰ ਹੋਣੀ ਹੈ । ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀ ਮੱਖੀ ਮੁਕਰੰਦ ਤਕ ਸਿਧੀ ਪੁਜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਬਾਲ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਛਾਤੀ ਨੂੰ ਆਵੱਸ਼ ਢੂੰਡ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਲਭਦਾ ਲਭਦਾ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ

ਇਸਤਰੀ ਤਕ ਪੁਜ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੋਲ ਕਿਵੇਂ ਨਹੀਂ ਪੁਜ ਸਕਦਾ ?

ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਇਤਨੇ ਨੇੜੇ ਪੁਜ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਬਾਂਹ ਪਕੜਨ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸਾਂ, ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਬੁਰਿਆਰ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਬੜਾ ਸਿਧਾ ਸਾਦਾ ਨੇਕ ਇਨਸਾਨ, ਪਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਬੜੀਆਂ ਵਚਿਤਰ ਹਨ। ਇਹ ਅਚਣਚੇਤ ਹੀ ਭਲੇ ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਇਤਨੀਆਂ ਅਨੰਤ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਠੀਕ ਠੀਕ ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਇਸ ਲਈ ਕੁਦਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲੋ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਤੇ ਗ਼ਮੀ ਦੀਆਂ ਮੂਕ ਪੀੜਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਇੰਝ ਕਰ ਦਿਓ ਜਿਵੇਂ ਪੰਛੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਉਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸੁੰਦਰ ਹੋ ਕੇ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਸਕੋ। ਇਹ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰਲੇ ਸੱਚ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਗਟਾਓ ਹੈ।

ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰੋ ਕਿ ਦੂਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਬਾਹਰਲੀ ਵਸਤੂ ਤੁਹਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਚੱਜ-ਆਚਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਦਰ ਕੀਮਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਕੰਵਲ ਚਿਕੜ ਵਿਚੋਂ ਉਗ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਸਭ ਨੂੰ ਚਕ੍ਰਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਫੁੱਲ ਕੰਡਿਆਂ ਉਤੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਨ ਦਾ ਪੁਟਾਰਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਮਿੱਟੀ-ਰੰਗਾ ਗੱਧੇ ਦਾ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਵਛੇਰੇ ਵਰਗੀ ਛੋਟੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਕੁਦਦਾ ਕਿੰਨਾ ਸੁਹਣਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਬਸੰਤੀ ਚਿੜੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਅੰਡੇ ਦੇ ਖੋਲ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਗੀਤ ਵਾਂਗ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਮਨੁੱਖ ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਚਿਕੜ, ਗਾਰੇ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਗੀਤ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰ ਆ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ, ਮਿਤਰਤਾ ਦਾ ਫੁੱਲ ਤੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਬਣ ਜਾ।

ਵਿਚਾਰ, ਐਸ਼ਵਰਜ, ਵਹਿਮ ਭਰਮ, ਜਬਰ ਢਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਆਦਤਾਂ, ਕਤਲ ਅਤੇ ਲੁਟ ਮਾਰ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਕਾਲ-ਕੋਠੜੀਆਂ ਉਨੀਆਂ ਹੀ ਅੰਧਕਾਰਮਈ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨੀਆਂ ਕਿ ਇੱਟਾਂ ਤੇ ਚੂਨੇ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ।

ਜਾਬਰ ਦੇ ਤਸੀਹੇ ਤਾਂ ਜਬਰ ਸਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਜਾਬਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਦੇ ਦਿਲ ਉਤੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਕਰਦਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਖ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ—ਦਾ ਕ੍ਰੋਧ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਦੀਆਂ ਤਕ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਆਪਣੀ ਯਾਦ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਹਿੰਸਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਸੂਖਮ ਕੈਦ ਤੋਂ ਰਿਹਾਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ। ਸਦੀਆਂ ਤਕ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਾ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹਸ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਥੇ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਉਸ ਚਾਰ-ਦੁਆਰੀ ਤੋਂ ਕਦੇ ਬਾਹਰ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਹੈ। ਇਸ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਮੌਤ ਦਾ ਇਹ ਕਿੱਡਾ ਵੱਡਾ ਦੁਖਾਂਤ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾ ਨੂੰ ਸੁੰਨ ਕਰ ਛਡਿਆ ਹੈ। ਉਠੋ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਲ ਕੋਠੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿਉ। ਸਭ ਤੋਂ ਅਰੋਗ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਸੰਤਾਪ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਪੰਛੀ ਆਪਣੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਿਚੋਂ ਉਡਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਲਈ ਨਵਾਂ ਭੂਤ ਤੇ ਨਵਾਂ ਭਵਿੱਖ ਸਿਰਜੋ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਭੋਗ ਵਿਲਾਸ ਜਦੋਂ ਉਹ ਨਵ-ਜਨਮੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਘਿਰਣਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ—ਵੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਵੀਂ ਉਭਰ ਰਹੀ ਜਵਾਨੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਲੀ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਹੈ—ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਨਵ-ਜਾਤ ਅਨੰਦ ਮੰਗਲ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ-ਹਾਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਜ਼ੰਜੀਰਾਂ ਘੜ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕੈਦ ਖ਼ਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਭੂਤਾਂ ਅਤੇ ਰੂਹਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਭੈੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕਿਵੇਂ ਚੋਰਾਂ ਵਾਂਗ ਸ਼ਿਕਾਰ ਢੂੰਡਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਵਾਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਕਰੂਪ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਲੁਟਾ ਕੇ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਚਰਿਤਰ ਨੂੰ ਨੰਗੀ ਕਠੋਰਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਉਸ ਨਰਕ ਵਿਚ ਜਾ ਪੁਜੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਨਰਕ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਬਲ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਰੂਹਾਂ ਹਾਹਾਕਾਰ ਤੇ ਪੁਕਾਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਦੁਖਾਂ ਤੇ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਫੱਲ ਸੁੰਦਰ ਹੋਣ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਜਾਂ ਮੂਲ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਚੇਤੰਨ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਕਿੰਨੀ ਦਇਆ, ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਹੋ।

ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤਾਂ ਇਕ ਰਸਮੀ ਤੇ ਨੀਰਸ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਪਰ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੂਜਾ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ ? ਕੀ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਵਹਿਮ-ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਤੇ ਅਨੰਦ-ਮੰਗਲ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਈਏ ?

ਤੁਹਾਡੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੋਗ-ਵਿਲਾਸਾਂ ਦੀ ਨਿਰਾਰਥਕਤਾ ਦਾ ਫੱਲ ਮਨੁੱਖੀ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਦੁਖਦਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਰੂਹ ਦੀ

ਮੌਤ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨਵੀਂ ਆਸ ਜਾਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਨਵ-ਘਾੜਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਉਂ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀ ਅਰੁਚੀ ਤੇ ਲਾਹਪ੍ਰਵਾਹੀ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਸਭਨਾਂ ਉਤੇ ਉਂਗਲਾਂ ਚੁਕਣਾ ਬੜਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਤੁਹਾਡੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਵਜ਼ਾਨਾ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਪਿਛੋਂ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਤੁਹਾਡੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ ? ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਨਾਸ਼ ।

ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਨਮੁਖ ਕੀਤੇ ਸੱਚ ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਐਲਾਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ । ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪ ਐਲਾਨ ਕਰੋ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਹੇੜੇ ਹੋਏ ਦੁਖਾਂ-ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਕਰੋ ।

ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਕਾਲ-ਕੋਠੜੀਆਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈਆਂ ਅਤੇ ਜੇ 'ਮੈਂ' ਵੀ ਆਪ ਆ ਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਖ਼ਾਤਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦੇਵਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਕੀ ਲਾਭ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਮੁਖ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹੀ ਹਵਾ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੁਸੀਂ ਕੀੜੇ ਕਿਰਮਾਂ ਵਾਂਗ ਫਿਰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਲ-ਕੋਠੜੀਆਂ ਬਣਾ ਲਵੋਗੇ । ਤਾਂ ਫਿਰ ਆਪ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਚੁਣੋ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਭਲਿਆਈਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਘਾਲ ਘਾਲੋ ।

ਜਿਵੇਂ 'ਮੈਂ' ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ 'ਮੈਂ' ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਉਹ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਦਵੈਤ ਮੁਖੀ ਹਾਂ । ਇਹ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹਨ । ਜੇ ਅਦਵੈਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਸੁਆਰਥ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਅਰਥਾਤ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਤਹਿਕਰਣ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਧੋਤਾ ਤਾਂ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਤਹਿਕਰਣ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੱਡ-ਮਾਸ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਲਸਰੂਪ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖ, ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀ ਸਭ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਸਾਂਝ ਉਤਪੰਨ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹਨ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀਆਂ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਕਰਮਸ਼ੀਲ ਹਨ, ਜੋ ਆਤਮਾ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਸਿਧ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਇਕ ਤਾਂ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ

ਹੈ, ਦੂਜੀ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ। ਇਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਮੌਤ। ਇਕ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਨਾਨਾ-ਪਣ ਵਿਚ ਇਕਸੁਰਤਾ ਉਤਪੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਕੁਰੂਪਤਾ ਤੇ ਬਦਸੂਰਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ। 'ਮੈਂ' ਤਾਂ ਆਤਮਾ ਦੀ ਭੌਤਿਕਤਾ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ਜੋ ਸਰੀਰ ਦੀ ਭੌਤਿਕ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਰਖਿਅਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਹੰਸਰ ਦੈਵੀ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਇਸ ਲਈ ਜਿਗਿਆਸੂਓ ! ਉਠੋ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਲਈ ਕਮਰਕੱਸੇ ਕਰ ਲਵੋ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁੰਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਤੁਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਸਤਰਬੱਧ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਲਈ ਜੰਗ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ 'ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ' ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਬਾਲ ਸਰੂਪ ਰੱਬ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ 'ਯਥਾਰਥਵਾਦ' ਨੂੰ ਉਸ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਵਾਰ ਸਕਦਾਂ ਹਾਂ ਜਿਸ ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਮਧੁਰ ਸੰਗੀਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਸਿਧਾ ਉਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਧੀ ਸਾਦੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਸ ਆਦਰਸ਼ ਪ੍ਰਭੂ ਅਰਥਾਤ ਸੁੰਦਰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਚਿਤਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਹਨੇਰੇ, ਪੁੰਨ ਤੇ ਪਾਪ ਦੀ ਦਵੈਤ-ਮੁਖੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਆਤਮਿਕ ਅਨੁਭੂਤੀ ਦਾ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਜੰਤਰ ਪਰੇ ਹਟਾ ਦਿਉ ਜਿਸ ਇਕਰੂਪਤਾ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਮੇਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਭਾਵੇਂ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਤੁਹਾਡੇ ਦਸੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸਿਧਾਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ?

ਮੇਰੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਭਲੀ ਜਾਂ ਬੁਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ ਦੀਆਂ ਰੇਖਾਵਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਸਥਿਤੀ ਗਿਆਨ ਤੇ ਢਾਂਚੇ ਉਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਲਾ ਤੇ ਬੁਰਾ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਦੀ ਮੈਂ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਵਰਦਾਨ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਸਰਾਪ। ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਲ ਲਿਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਉਹ ਪੁੰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲਿਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਪਾਪ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਠੀਕ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ ਸਿਧੇ ਸਾਦੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਸਹਿਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਧੀ ਸਾਦੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਹੀ ਇੱਛਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਇਸੇ ਦੇ ਸੁਖ ਦੁਖ ਬੜੇ ਮੁਲਵਾਨ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਭਾਵਨਾ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਹੈ। ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਜਿੰਦ ਪੱਥਰ ਵੀ ਸਜੀਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿਚ ਧੜਕਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਚੇਤੇ ਰਖੋ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਡਿਗਾ ਪੱਤਾ ਹਿਮਾਲਾ ਦੇ ਬਰਫ਼ੀਲੇ ਤੂਫ਼ਾਨ ਉਤੇ ਆਪਣੀ

ਮਰਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠੱਸ ਸਕਦਾ ਜੋ ਕਿ ਉਚੀਆਂ ਟੀਸੀਆਂ ਉਤੇ ਸਰਸਰਾਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਚ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਿਖੇ ਵੇਗ ਵਾਲਾ ਤੁਫਾਨ ਉਸ ਛੋਟੇ ਪੱਤੇ ਨੂੰ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਦਰ 'ਤੇ ਉਡਾਂਦਾ ਲਿਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

VII

ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਦੀਪਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਜਿਵੇਂ ਗੁਲਾਬ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਵਿਚ ਮਹਿਕ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇ ਪੰਛੀ ਊਸ਼ਾ ਦੀ ਛੁਹ ਦੇ ਲਗਣ ਸਾਰ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੁੰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਿਵੇਂ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ?

'ਸ਼ਬਦ' ਅਰਥਾਤ ਲੋਗੋਸ (Logos) (ਸ਼ਬਦ-ਬ੍ਰਹਮ) ਦਾ ਵੀ ਇਕ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਨਾਦ ਜਾਂ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਇਕ ਜੀਉਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਮਨੁੱਖ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਉਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹਰ ਥਾਂ ਚਲਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ, ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਲਈ ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ, ਪਰ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਵਧੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋ ਜਾਵੋਗੇ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋਵੋ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਉਡੀਕ ਕਰੋ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਡੇਰੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਦਾ ਬੋਧ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਹਾਲੀ ਤੁਸਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆਂ।

ਕੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਬਾਰੰਬਾਰ ਜਪੋ ? ਜਿਹੜੀ ਰਸਨਾ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਦੀ, ਚੰਗਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਤਿਲ ਤਿਲ ਕਰਕੇ ਕਟ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਤੇ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਭਗਵੇ ਕਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ 'ਹਰੀ ਹਰੀ' ਦਾ ਉਚਾਰਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵੇਖੋ, ਇਕ ਹੋਰ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਉਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਸੂਤ ਕੇ ਇਕ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਇਕ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਅਪਮਾਨਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ। ਪਰ ਆਪ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਚ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾ ਲਿਆ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਦੀ ਕੰਢੇ ਬੈਠ 'ਹਰੀ ਹਰੀ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਕਰਕੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕੇ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਚ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਵੀ ਇਕ ਵਚਿਤਰ ਵਿਧਾਨ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਚੋਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਤਮ ਗੁਨਾਹਾਂ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਾਹਰੀ ਨਿਰਜਿੰਦ ਦਿਆਲਤਾ ਕਾਰਨ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਬਾਰੰਬਾਰ ਦੁਹਰਾਓ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਜਾਚ ਨਹੀਂ ਸਿਖ ਲੈਂਦੇ, ਇਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਰਟਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ

ਹੀ ਇਸ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਨਿਰਜਿੰਦ ਆਚਾਰ-ਸੰਘਤਾ ਚੁਕਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਜੇ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜੀਭ ਨਾਲ ਰੱਟਣ ਤੇ ਉਚਾਰਣ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਨਿੱਕੇ ਨੰਨ੍ਹੇ ਪੰਛੀ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਕਿਵੇਂ ਲੈਂਦੇ ? ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੀ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਇਕ ਤੁੱਛ ਜਿਹਾ ਭਾਗ ਹੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਤਾਂ ਇਕ ਮੂਕ ਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਓ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸਮਰਪਣ ਦੇ ਪ੍ਰਗੀਤਾਂ ਦਾ ਆਪ ਮੁਹਾਰਾ ਫੁਟਣਾ ਹੈ।

ਸਿਮਰਨ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਵੇਦਨਾ ਭਰੀ ਖਿਚ ਹੈ। ਇਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੇਦਨਾ ਭਰੀ ਯਾਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਕੇ ਸੋਹਦਰਿਆਂ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੁੱਖ ਭਰੀ ਯਾਦ ਸਮਾਨ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਵਿਛੜ ਗਏ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੇ ਸਭ ਪ੍ਰੇਮ ਉਸ ਦੀ ਮਸਤਾਨਾ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਦੁਖਦਾਈ ਹਨ।

ਸਿਮਰਨ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਵਲ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਰ ਯਾਤਰੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਕਦਮ ਗਿਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹਰ ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਰਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਬੁਲ੍ਹ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਤੱਤੀ-ਵਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਅਨੇਕ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਹੋਂਠ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦਾ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਗੀਤ ਹੈ। ਸਭ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰੇਮ ਦੁਆਰਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਠਉਰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਮੁਕਤਗਾਮੀ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦਾ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨਾਮ ਦਾ ਬਾਰੰਬਾਰ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਮਿੱਠੜਾ ਸੰਗੀਤ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਆ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਅਰਥ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਸੱਚੀ ਮਿਠਾਸ ਭਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੇ ਆਪੇ ਦਾ ਅੰਤਮ ਸਰੂਪ ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡਾ ਆਤਮਿਕ ਸਰੂਪ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਛੀਓ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਚਾਂਦੀ ਰੰਗੇ ਖੰਭਾਂ ਨਾਲ ਅਨੰਤ ਨਿਲਾਨਾਂ ਵਿਚ ਉਚਾ ਉਡੋ ਅਤੇ ਉਸ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਖੰਭਾਂ ਨੂੰ ਫੜਫੜਾਉ।

ਸਿਮਰਨ ਤਾਂ ਉਹ ਆਤਮਿਕ ਗੀਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਮਧੁਰ ਧੁਨਾਂ ਉਚੇ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਛਿੜਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੂੰਜਾਂ ਇਥੇ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਕਰਸ਼ਣ ਵਿਚ ਬੱਝੇ ਪਏ ਹਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਸਪਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਤਮਾਵਾਂ ਦੇ ਵੀ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸਮੂਹ ਜੁੜ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਇੰਝ ਤੁਹਾਡੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ

ਦੇਵਤੇ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਾਦਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦਾ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਤਾਂ ਆਪ ਸੰਗਤ ਸਰੂਪ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮੁਖ ਕੇਂਦਰੀ ਪਾਤਰ ਵੀ ਜੋ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਮਨਸ਼ਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਦੇਵ ਮੰਡਲ ਦਾ ਆ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਅਜੀਂ ਉਸ ਵਲ ਖਿਚੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਅਰਧ-ਮੁੰਦੇ ਨੈਣਾਂ 'ਚ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪਰਮਾਨੰਦ ਦਾ ਆ ਸਮਾਉਣਾ ਹੈ ਜੋ ਦੇਵ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਭ ਥਾਨ-ਥਨੰਤਰਾਂ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਨੇ ਹੀ ਸੱਚੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਭੇਟ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰ ਦੇ ਰਾਗ ਰਤਨ-ਪਰਵਾਰ ਪਰੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਉਚੇਰੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸੁਆਸ ਸੁਆਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਮਹਾਨ ਧਿਆਨੀ ਕਲਪਨਾ ਵਲ ਤੁਹਾਡੇ ਕਦਮਾਂ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਤੇਜ਼ ਅਗੇ ਵਧਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਸਤ ਸਰੂਪ 'ਸਤਿਅਮ ਸ਼ਿਵਮ ਸੁੰਦਰਮ' ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਖੰਭਾਂ ਦੇ ਬਲ ਤੋਂ ਪਰੇ ਉਡਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ। ਮੈਂ ਆਪ ਆ ਕੇ ਸਾਰੇ ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਖੰਭਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਖੰਭਾਂ ਨੂੰ ਫੜਫੜਾਉਣ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਆਕਾਸ਼ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਆ ਸਮਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪਰਮ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਪਰਮ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਕਰ ਲਵੋ। ਇਥੇ ਸਭ ਅੱਛਾ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਹੀ ਧੜਕ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਵਾਰ ਵਾਰ ਉਸ ਬਾਲ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਘਿਰਣਾ ਦਾ ਭਾਵ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਨੰਨ੍ਹੇ ਨਿੱਕੇ ਬਨਫਸ਼ੇ ਦੇ ਫੁੱਲ ਲਈ ਤਰੇਲ ਦਾ ਇਕ ਤੁਪਕਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਪੰਛੀ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਤਿਣਕਿਆਂ ਦਾ ਆਲ੍ਹਣਾ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਸੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਉਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋ।

ਯਾਦ ਰਖੋ, ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਆਪ ਰਹੀ ਬੁਰਾਈ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਹੇ ਦੇ ਸੰਚਿਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹੋ।

ਵਕੀਲ ਜਿਥੇ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ ਸਬੰਧੀ ਆਪਣੀਆਂ ਮਿਸਲਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੱਜ ਹਰ ਥਾਂ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਅਦਾਲਤ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਧੰਦੇ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਚੁਕੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਧਾਰਣ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਚੁਕੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬਾਹਰੀ ਮੁਆਦ ਦਾ ਫਾਲਤੂ ਭਾਰ ਚੁਕੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਫਲਸਰੂਪ ਉਹ ਉਸ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸੁਨਹਿਰੀ ਧੁੱਪ ਨਾਲ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਭਿੰਨੀ ਮਹਿਕ ਘੁਲੀ ਪਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੌਨ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਭੈੜੀ ਗੱਲ ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਉਲੱਦ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੱੜ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਖੋਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਪੰਛੀਆਂ ਵਾਲੀ ਨਿਰਲੇਪਤਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਹਰ ਥਾ ਉਡ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਥੂਲ ਸਰੀਰਕ ਲੋੜ ਜਿੰਨੇ ਹੀ ਦਾਣੇ ਚੁਗਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਕਦੀ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ। ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਨ ਸੁਨਹਿਰੀ ਸਵੇਰ ਵਿਚ ਉਚੀ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

VIII

ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਬਾਲ ਸੀ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਦੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਕੌਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖੁਆਏਗਾ ? ਜੁਆਨੀ ਵੇਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸੋਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਭਾਸਦੀ। ਸਦੀਆਂ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸਤਰੀ ਜਾਏ ਮਨੁੱਖ ਹੁਣ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਰਧ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਲ। ਨਾ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕੁਝ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਥੋਂ ਲੈ ਵੀ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਇਤਨੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਧਿਆਨ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਹੁਣ ਵੀ ਤੁਹਾਡਾ ਧਿਆਨ ਰਖੇਗਾ।

ਜਿਵੇਂ ਜਨਮ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਸਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਮੌਤ ਦਾ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਤੌਖਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਵਸਤੂ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਨਿਵਾਜਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਮਨੋਰਥ ਦਾ ਅਸੀਂ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਭਾਗ ਹੀ ਹਾਂ ਕਿਉਂਜੋ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀੜੇ ਮਕੌੜੇ ਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ ਵੀ ਉਸ ਦੈਵੀ-ਗਿਆਨ ਦੇ ਭਾਈਵਾਲ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਰਚਨਾ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਸੱਚੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਜੋ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਸਚੁ' ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਛੁਹ ਮਾਤਰ ਹੀ ਰੂਪਾਂ, ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਨੈਣਾਂ-ਨਕਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਇਹ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਹੈ। ਚੱਟਾਨਾਂ, ਪੰਛੀ

ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਜਨਮ ਧਾਰਦੇ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਥਾਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਇਥੇ ਵੀ ਬ੍ਰਿਛ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਉਥੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਤ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਤਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇਕ ਵਸਤੂ ਹੀ ਹੋ।

ਉਹ ਮਨੁੱਖ, ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਮੇਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਉਣ ਤੇ ਜਾਣ ਅਰਥਾਤ ਜਨਮ ਤੇ ਮਰਨ ਦੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਵਿਚ ਪੈਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ? ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਕੁਝ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਥੇ ਤੇ ਉਥੇ ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਕੀ ਵਾਪਰੇਗਾ—ਇਹ ਸਭ ਸੋਚ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਕਿਸ ਲਈ ?

ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਨੰਦਮਈ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਭੇਦ ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਿਸ ਲਈ ? ਅਤੇ 'ਕਿਵੇਂ', 'ਕਦੋਂ' ਅਤੇ 'ਕਿਉਂ' ਦੀ ਬੇਲੋੜੀ ਚਰਚਾ ਕਿਸ ਅਰਥ ? ਕੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਅਰਥਹੀਣ ਨਹੀਂ ਹੈ ? ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਨੈਣਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹੋ ਅਤੇ ਤੱਕੋ ਕਿ ਇਹ ਸਰਬ-ਆਕਾਰ ਉਸ ਦਾ ਹੀ ਮਹੱਲ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ। ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਇਸ ਨਿਜ-ਮਹੱਲ ਦੇ ਦਰ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਭੁਲ ਜਾਣਗੇ ਕਿਉਂਜੋ ਉਸ ਦੀ ਜਮਾਲੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਬਾਰੇ ਕੌਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਅਗੇ ਸਮਰਪਣ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਵਰਗੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੇ ਪਰਮਾਨੰਦ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਪਰਮਾਨੰਦ ਵਿਚ ਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਸੋਚਾਂ ਤੇ ਤੌਖਲੇ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਲਈ ਇਸ ਸੰਜੋਗੀ ਮੇਲ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਉਚੇਰਾ ਗਿਆਨ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? ਸੰਜੋਗੀ ਮੇਲ ਹੀ ਸਰਵੁਚ ਸਿਆਣਪ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਜੋਗੀ ਮੇਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸ਼ੁਧ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਦੀ ਨਿਵਿਰਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਜਿਗਿਆਸੂਓ ! ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਵੋ। ਆਪਣੀ ਹੱਲ—ਪੰਜਾਲੀ ਤੇ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਜੋਗ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਪੁਜੋ ਅਤੇ ਪਰਾਭੌਤਿਕ ਗਿਆਨ ਤੇ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਆਦਿ ਦੇ ਸਭ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁਲ-ਭੁਲਾ ਜਾਓ। ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਕੇਵਲ ਸੂਰਜ, ਚੰਦਰਮਾ ਤੇ ਬੱਦਲਾਂ ਵਲ ਤੱਕੋ ਅਤੇ ਉਡਦੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਗਲਬਾਤ ਕਰੋ। ਵੇਖੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਉਡ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕਣਕ ਤੇ ਮੱਕੀ ਦੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਵਿਚ ਦਾਣੇ ਭਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਵੇਲਾਂ ਉਤੇ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦੇ ਗੁੱਛੇ ਲਟਕਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਰਾ ਧਰਤ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਉਤਪੰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਵੀ ਘਾੜਤ ਘੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਨਾ ਭੁੱਖੇ ਰਹੋ, ਨਾ ਵਰਤ ਰਖੋ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਉਠਣ ਦਿਉ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਿਗਿਆਸੂਓ ! ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸਾਦ ਮੁਰਾਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਢਾਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੋ ਤੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸੂਖਮ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ

ਦੀ ਭੁੱਖ ਉਤਪੰਨ ਕਰੋ। ਪਰ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਲ ਦੀ ਅਸਲੀ ਦਿਸ਼ਾ ਨੂੰ ਨਾ ਭੁਲੋ। ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਸਦਾ ਚੇਤੇ ਰਖੋ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਤੇ ਸਮੱਗਰ ਹਸਤੀ ਹੈ।

ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਮਨਾਓ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨਾਲ ਬੰਨ ਹਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਨਦੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰਦੀਆਂ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਸੰਗੀਤ ਹਾਲੀ ਕਿਉਂ ਸੁਣਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ? ਬਨ ਦੀ ਪੱਤੀ ਪੱਤੀ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਨੂੰ ਗਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਭਗਤ ਜਨੋ ! ਜਾਗੋ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਦੇ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਗਾਓ।

ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਸ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਦਾ ਛੰਦ ਹੈ। ਆਕਾਸ਼ ਦਾ ਤਾਰਾ ਮੰਡਲ ਉਸ ਦੀ ਆਰਤੀ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ਜਗ ਰਹੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਦੀਪਕ ਹਨ। ਸੂਰਜ ਉਸ ਦਾ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਵਨ ਉਸ ਦਾ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਹੰਸਰ ਰਾਗ ਰਤਨ ਪਰਵਾਰ ਪਰੀਆਂ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਨ੍ਰਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੀ ਤੁਸਾਂ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਮੌਨ ਨ੍ਰਿਤ ਦੀ ਤਾਲਗਤੀ ਦੀ ਝਣਕਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ?

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਹਾਂ ਤਾਂ 'ਮੈਂ' ਹਾਂ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਯਹੂਦੀ ਜਾਂ ਈਸਾਈ ਆਦਿ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਹਾਂ ਤਾਂ 'ਮੈਂ' ਹਾਂ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸਰਬ ਗਿਆਨ, ਸਰਬ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ, ਸਰਬ ਅਮੀਰੀਆਂ ਤੇ ਸਰਬ ਗ਼ਰੀਬੀਆਂ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਸਚੇਤ ਕਰਕੇ ਜਾਗਰੂਪ ਕਰਨ ਲਈ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਤਕ ਪੁਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੋੜ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਬਹੁਤ ਨਿਕਟ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਹਾਲੀ ਦੂਰ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੀ ਮਸ਼ਾਲ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਵੀਂ ਸਵੇਰ ਦੇ ਆਗਮਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੋ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਪਿਠ ਮੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਹਾਨ ਮ੍ਰਿਤੂ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਮੇਰੇ ਵਲ ਉਚਾ ਤੱਕ ਕੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਅਗੇ ਵਧਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਹਾਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਵੀ ਅਲਪਕਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਅੰਗਸੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਕਿਰਸਾਨ, ਇਕ ਰਾਜ ਮਿਸਤਰੀ, ਇਕ ਭਵਨ-ਨਿਰਮਾਤਾ, ਇਕ ਤਰਖਾਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿਰਤ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣ ਲਵੋ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗਿਰਜਾ-ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਮਾਲਾ ਫੇਰਨ ਦੀ ਬੇਕਾਰ ਕਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮੂਰਖਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਗ ਰਹੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਭ ਮਾਰਗਾਂ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ਸਭ ਥਾਨ-ਥਨੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਮਿਉਂਦਾ ਨਹੀਂ। ਸਾਗਰ ਤੇ ਧਰਤ ਉਤੇ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ

ਸਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀਆਂ ਬਖ਼ਸ਼ਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਨਿਕੇ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਵੱਡੇ ਦਿਲਾਂ ਨਾਲ ਧਰਤ ਨੂੰ ਵਾਹੁੰਦੇ ਤੇ ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਗਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਹ ਪੱਕਾ ਭਰੋਸਾ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਗ੍ਰਿਹ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸ ਨੇ ਦਸੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਪਵਿਤਰਤਾ ਹੈ ? ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸ ਨੇ ਦਸੀ ਹੈ ਕਿ ਤਨ ਉਤੇ ਬਿਭੂਤ ਮਲਣ ਨਾਲ ਅੰਗ ਵਧੇਰੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ? ਪਵਿਤਰਤਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਪ੍ਰੇਮ ਉਨਾ ਹੀ ਅਪਵਿਤਰ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮਣਕਿਆਂ ਨੂੰ ਠਾਹ ਠਾਹ ਠਣਕਾਉਣਾ।

ਹੇ ਮਨੁੱਖ ! ਤੈਨੂੰ ਹਾਲੀ ਉਹ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ ਜਿਸ ਲਈ ਤੂੰ ਕਰੜੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਸੋਚ ਰਾਹੀਂ ਸਹਿਕਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਖੜਾ ਹੋ ਕੇ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤਰਖਾਣ ਕਿਵੇਂ ਕਿਲੇ ਘੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਧੰਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਦਾ ਉਤਾਂਹ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਹੋਣਾ ਇਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਕ ਕਿਰਸਾਨ ਦੇ ਖਰਵੇਂ ਮੱਥ ਤੋਂ ਡਿਗੀਆਂ ਮੋਤੀ ਬੂੰਦਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਉਹ ਵਿਚਾਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਉਗਦੇ ਤੇ ਵਧਦੇ ਫੁਲਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਹੰਝੂ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਤਰਖਾਣ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਰੰਗੀਜ ਕੇ ਮਿੱਠੜੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਇਕ ਰਾਜ ਮਿਸਤਰੀ ਦਾ ਕੋਠੇ ਉਤੇ ਛੱਤ ਪਾਉਣਾ ਵੀ ਸਚਮੁਚ ਇਕ ਧਰਮ ਹੈ। ਕਿੰਨੇ ਸਿਰ ਇਸ ਛੱਤ ਹੇਠਾਂ ਮੀਂਹਾਂ ਝੱਖੜਾਂ ਤੇ ਚਿਕੜ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਸ ਰਾਜ ਮਿਸਤਰੀ ਵਲ ਵੇਖੋ ਜਿਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦਰਦ ਵਿਚ ਭਿਜੀ ਪਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਅੰਤਰੀਵ ਜੋਤ ਜਗ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਸੱਚਾ ਕਿਰਤੀ ਤੇ ਸ਼ਿਲਪੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਕਿਰਤ ਹੀ ਮੇਰੀ ਪੂਜਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਘਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੇਵਾ ਹੈ। ਹਥੌੜੇ ਦੀ ਅਹਿਰਨ ਉਤੇ ਲਾਈ ਹਰ ਸੱਟ ਉਸ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਵਿਭੋਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਕਲਾ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸਖਣਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਕਲਾ ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਦੋਂ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਉਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਹੋ ਉਠਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਿਰਤ ਵੀ ਉਦੋਂ ਹੀ ਕਲਾਮਈ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿਰਤੀ ਦੇ ਨੈਣ ਮੇਰੀ ਹੋਂਦ ਨਾਲ ਚਮਕ ਉਠਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਹਤਾਂ ਤੇ ਪਾਦਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜੋ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਤ ਦੀ ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਜਲਾਂ ਤੇ ਥਲਾਂ ਉਤੇ ਰੁਝੇ ਕਿਰਤੀਆਂ

ਕਾਮਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਹਾਂ।

IX

ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਤਾਂ ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਾਗਰ ਤਟ ਉੱਤੇ ਗਿਲੀ ਰੇਤ ਦੇ ਰੱਸੇ ਵਟਣ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਕੋਮਲ ਕੱਚ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਸਭ ਭਰਮ ਜਾਲ ਦੀ ਅਸਥਿਰਤਾ ਵਾਂਗ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਹਨ। ਕੀ ਇਹ ਸਾਰੇ ਚੀਨੀ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਟੁੱਟਣਹਾਰ ਖਿਡੌਣੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਸਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਡਿਗਣ ਸਾਰ ਹੀ ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ?

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬਿਨਸਣਹਾਰ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਜਿਗਿਆਸੂਓ ! ਜਾਗੋ ਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹਨ। ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸੁਖ ਆਰਾਮ ਮਿਲ ਸਕੇ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਉਹ ਇੱਜ਼ਤ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਸੁਖ ਆਰਾਮ ਲਈ ਉਹ ਹੋਰ ਥਾਂਵਾਂ ਭਾਲਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਦੂਜੇ ਦਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦੇ ਬੋਝ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸੋਮੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸੱਚਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਸੋਮੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਲੋਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਨੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਵਸਤੂਆਂ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਾ ਕਰੋ ਕਿਉਂਜੋ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਜਿਗਿਆਸੂਓ ! ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਵੋ, ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਸ ਉਜੱਲ ਮਸਤਕ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਉ ਜੋ ਉਸ ਦੀ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦੇ ਗੀਤ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰੋ, ਪਰ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕਾਲ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਅਜਿਹਾ ਯਤਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁੜ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਹੈ। ਬਾਹਰਲਾ ਸੰਸਾਰ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਰ੍ਛਾਂਵੇਂ ਮਾਤਰ ਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਭਾਲ ਕਰੋ ਅਤੇ ਜਿਸ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਸ ਲਈ ਜਿਗਿਆਸੂਓ ! ਜਾਗੋ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ ਤੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਉਜਲ ਮਸਤਕ ਨਾਲ ਵਿਦਾ ਹੋਵੋ ਜੋ ਉਸ ਦੇ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦੇ ਗੀਤ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਕਰੋ ਕਿ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨਹੀਂ

ਹੈ। ਸਮੱਸਤ ਜੀਵਨ ਭਰਮ ਤੋਂ ਭਰਮ ਜਾਲ ਤਕ, ਮ੍ਰਿਤੂ ਤੋਂ ਮ੍ਰਿਤੂ ਤਕ ਅਤੇ ਯਥਾਰਥ ਤੋਂ ਯਥਾਰਥ ਤਕ ਨਿਰੰਤਰ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਪਿਛੇ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਖੜੇ ਉਤੇ ਸਾਰੇ ਤਾਰੇ ਜਗਮਗਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਆਉ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸਭ ਦੀ ਨਿਤਾਣਗੀ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਦਇਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਈਏ। ਆਉ, ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਯੋਗ ਕਿਰਤ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਹਾਈ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਯਾਦ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਕਰ ਲਈਏ। ਜਿਗਿਆਸੂਓ! ਸਚੇਤ ਹੋਵੋ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਸ ਉਜਲ ਮਸਤਕ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਉ ਜੋ ਉਸ ਦੇ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦੇ ਗੀਤ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਦਿ ਰਹਿਤ ਆਦਿ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੋ। ਮ੍ਰਿਤੂ ਅਰਥਾਤ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਮਹਾਂਕਾਲ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੋ। ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੋ। ਜਿਗਿਆਸੂਓ! ਜਾਗੋ, ਉਠੋ, ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਵੋ। ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ ਅਤੇ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦਾ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਿਦਾ ਹੋਵੋ।

ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਗਿਆਨ ਉਤੇ ਨਾ ਹਸੋ, ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਉਤੇ ਮਾਣ ਕਰੋ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਰਹੱਸ ਬਾਰੇ ਕੀ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਇਹ ਨਾ ਭੁਲੋ ਕਿ ਇਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੋਲ ਵੀ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਸਰੀਰ ਹੈ, ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਨਿਰਧਨ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲ। ਇਹ ਤਾਂ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਹੀ ਹੈ, ਇਹੋ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਕਪੜਾ ਹੀ ਗਿਆਨੀ ਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਕੋਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਕਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵਡੇ ਵਡੇ ਨਾਮ ਤੇ ਪਦ ਦੁਆਰਾ ਬੁਲਾ ਕੇ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿਚਾਰੇ ਨੰਗ ਮੁਨੰਗੇ ਤੇ ਜੰਗਲੀ ਵਸਤਾਂ ਵਾਂਗ ਅਣਜਾਣੇ ਹੀ ਇਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਮੀਰ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬ, ਸੁਸਿਖਿਅਤ ਤੇ ਸਿਧੇ ਸਾਦੇ ਸਾਦ ਮੁਰਾਦੇ ਅੱਖੜ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਲੇ ਮਹਾਨ ਰਹੱਸ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮਾਨ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰਖੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਜੀਵਨ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਟੁੱਟੇ ਘੜੇ ਦੇ ਜਲ ਸਮਾਨ ਇਕ ਇਕ ਬੂੰਦ ਕਰਕੇ ਰਿਸਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੁਖ ਰੋਗ ਹੈ, ਸੰਤਾਪ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਇਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵਿਸਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਦੁਖ ਦਾਰੂ ਹੈ, ਐਸ਼ਵਰਜ ਦੇ ਸੰਤਾਪਾਂ ਦੀ ਔਸ਼ਧੀ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਇਸ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ।

ਇਸ ਲਈ ਜਿਗਿਆਸੂਓ! ਸਚੇਤ ਹੋਵੋ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲ-ਸੇਵਾ ਲਈ ਅਰਪਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਸੁਆਰਥ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉ ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਾਗੋ, ਤੇ ਤੱਕੋ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਉਦੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਜਗਾਉ ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਮੁਖੜੇ ਮਨੁੱਖੀ ਪਵਿਤਰਤਾ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ

ਕਰ ਸਕਣ। ਉਠੋ ! ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ ਤੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦੇ ਗੀਤ ਦਾ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਿਦਾ ਹੋਵੋ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪਵਿਤਰਤਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਬੜਾ ਦੁਰਲਭ ਹੈ। ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰੋ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਦਾ ਮੁਹ ਤਿਆਗ ਦਿਉ।

ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਭ ਭੁਲਾਵੇ ਹਰ ਕਦਮ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟਿਮਟਿਮਾਂਦੇ ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬੰਦੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਦਰਿ ਕਰਮ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਕਰੋ।

ਜੀਵਨ ਦੀ ਰਾਤ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਪ੍ਰਭਾਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਸੋਨ ਸੁਨਹਿਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕੋਗੇ ਜੋ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਤੇ ਅਬਚਲ ਹੈ।

ਜਿਗਿਆਸੂਓ ! ਜਾਗੋ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦੇ ਗੀਤ ਦਾ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਵੋ ਤੇ ਸਚ ਦੀ ਉਸ ਸਵਰਣ-ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰੋ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪਰਮ-ਸੁੰਦਰ ਨਿਜ-ਭੂਮੀ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕਾਲ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੇ ਨਗਰਾਂ, ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਕੋਮਲ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਨ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਦੁਖੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੰਝ ਹੀ ਸ਼ਾਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਰਾਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਾ ਹਜੋ ਕਿ ਦਿਨ ਢਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਇਹ ਤਾਂ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਂਤ ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰੋ। ਪੰਛੀ ਆਪਣੇ ਆਲ੍ਹਣਿਆਂ ਵਲ ਪਰਤ ਰਹੇ ਹਨ, ਮਝਾਂ-ਗਾਵਾਂ ਦੇ ਵਗ ਆਪਣੀਆਂ ਖੁਰਲੀਆਂ ਵਲ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਪਰ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਤਾਰੇ ਚਮਕ ਰਹੇ ਹਨ—ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਆਂ ਉਚੀਆਂ ਆਸਾਂ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਭ ਕੁਝ ਸ਼ਾਂਤ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸ਼ੁਭ ਘੜੀ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਵਹਿਣ ਵੀ ਰੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਗਿਆਸੂਓ ! ਉਠੋ, ਜਾਗੋ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸਹਿਜ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਵੋ ਤੇ ਉਸ ਦਾ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ। ਸੰਝ ਦੇ ਨੈਣ ਸੋਚਾਂ ਨਾਲ ਰੱਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਹਿਜ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿਚ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦਾ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰੋ।

ਜੀਵਨ ਦੇ ਯਾਤਰੂਆਂ ਦੀ ਹੋਣੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬੜੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਵਿਛੜਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਗ਼ਮਗੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇਸ ਵਚਿਤਰ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਮਰਨ ਦੀਆਂ ਗ਼ਮੀਆਂ, ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਅਨੰਦ ਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਉਹ ਅੰਕ ਹਨ, ਜੋ ਰਾਉ ਰੰਕ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮਾਨ ਦੁਖੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਦੁਖੀ ਹਿਰਦਿਆਂ ਉਤੇ ਮਲ੍ਹਮ ਲਾਉ। ਇਹ ਪੀੜਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਪੰਜਾਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਚੁਹਲਾਂ ਤੇ ਰਸ-ਭੋਗਾਂ ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਚਕਰ

ਕਟਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਵਲੋਂ ਬੇਧਿਆਨ ਹੋ ਕੇ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਰਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੁਆਰਥੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਅਰਥਹੀਣ ਤੇ ਸੋਹਰਪੁਣੇ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਨ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਖੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰੋਗੀ ਸੁਆਰਥ ਵਾਲੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਕੇ ਸੁਕ ਸੜ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਯਾਦ ਰਖੋ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਜੀਉਣਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਗ਼ਮਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਹੌਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜੀਉ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਉਤੇ ਪਈ ਪੰਡ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਚੁਕ ਲਉ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ ਜੋ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੋਣੀ ਦੇ ਫ਼ਲਸਰੂਪ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਆ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗ਼ਮ ਵਿਚ ਪਸੀਜਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਬਣੋ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਵਲੋਂ ਉਦਾਸੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਖੀਣ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਚਿਤਤਾ ਵਿਚ ਢਾਲ ਕੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇਹਾਰ ਬਣਾਉ ਅਤੇ ਸਭ ਚੇਤੰਨ ਵਸਤੂਆਂ ਨਾਲ ਮਿੱਠੜਾ ਤੇ ਹਲੀਮੀ ਭਰਿਆ ਵਰਤਾਓ ਕਰੋ। ਤੁਹਾਡਾ ਅਜਿਹਾ ਦਇਆ ਭਰਪੂਰ ਤਿਆਗ ਹੀ ਸੱਚੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਸੱਚੇ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਦੈਵੀ ਵਿਵਹਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰੋ। ਉਠੋ ਤੇ ਹਰ ਮਨੁੱਖੀ ਦਰ ਉਤੇ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦਾ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਾਉ।

ਜਿਗਿਆਸੂਓ ! ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੇਗਵਾਨ ਗਲਵਕੜੀਆਂ ਦਾ ਸਖਣਾਪਣ ਭਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤੇ ਵਡੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਉਪਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਹਿਰ ਪਿਆਲੇ ਘਟ ਹੀ ਸੁਖ ਆਰਾਮ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦਾਨਿਆਂ ਦੇ ਸੁਘੜ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਹਥੋਂ ਟੁਟੀਆਂ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਨੂੰ ਭਰ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਗਿਆਸੂਓ ! ਉਠੋ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ ਤੇ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦੇ ਗੀਤ ਦਾ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰੋ। ਕਿਉਂਜੋ ਇਸ ਨਾਲ ਦੇਵ-ਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਮਿਹਰ-ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹੇਗਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਭ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਛੁੰਨੇ ਨਰ ਨਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਭ ਰਾਉ ਰੰਕ, ਸਰਧਨਾਂ-ਨਿਰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਿਹਰ ਭਰੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵਰਖਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਦਾਤ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਯਾਦ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਸਭ ਜੀਅ-ਜੰਤੂ ਤੁਹਾਡੇ ਗਿਰਦੇ ਆ ਜੁੜਨਗੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲੇਗੀ।

ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਵੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਮੇਲ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਦੇਵ-ਮੰਡਲ ਤੁਹਾਡੀ ਪਿਠ ਪਿਛੇ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਤੇ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਆਤਮਾ ਦੇ ਨਿਜ ਕੋਠੇ ਤੇ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਹੀ ਪਲ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਤਮ-ਬਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਹਿਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਆਤਮਿਕ ਚੰਗਿਆੜੀਆਂ

ਕਟਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਵਲੋਂ ਬੇਧਿਆਨ ਹੋ ਕੇ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਰਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੁਆਰਥੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਅਰਥਹੀਣ ਤੇ ਸੋਹਰਪੁਣੇ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਨ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਿਛਾਂ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਖੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰੋਗੀ ਸੁਆਰਥ ਵਾਲੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਕੇ ਸੁਕ ਸੜ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਯਾਦ ਰਖੋ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਜੀਉਣਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਗ਼ਮਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਹੌਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜੀਉ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਉਤੇ ਪਈ ਪੰਡ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਚੁਕ ਲਉ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ ਜੋ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੋਣੀ ਦੇ ਫ਼ਲਸਰੂਪ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਆ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗ਼ਮ ਵਿਚ ਪਸੀਜਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਬਣੋ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਵਲੋਂ ਉਦਾਸੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਖੀਣ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਚਿਤਤਾ ਵਿਚ ਢਾਲ ਕੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇਹਾਰ ਬਣਾਉ ਅਤੇ ਸਭ ਚੇਤੰਨ ਵਸਤੂਆਂ ਨਾਲ ਮਿੱਠੜਾ ਤੇ ਹਲੀਮੀ ਭਰਿਆ ਵਰਤਾਓ ਕਰੋ। ਤੁਹਾਡਾ ਅਜਿਹਾ ਦਇਆ ਭਰਪੂਰ ਤਿਆਗ ਹੀ ਸੱਚੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਸੱਚੇ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਦੈਵੀ ਵਿਵਹਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰੋ। ਉਠੋ ਤੇ ਹਰ ਮਨੁੱਖੀ ਦਰ ਉਤੇ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦਾ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਾਉ।

ਜਿਗਿਆਸੂਓ ! ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੇਗਵਾਨ ਗਲਵਕੜੀਆਂ ਦਾ ਸਖਣਾਪਣ ਭਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤੇ ਵਡੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਉਪਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਹਿਰ ਪਿਆਲੇ ਘਟ ਹੀ ਸੁਖ ਆਰਾਮ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦਾਨਿਆਂ ਦੇ ਸੁਘੜ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਹਥੋਂ ਟੁਟੀਆਂ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਨੂੰ ਭਰ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਗਿਆਸੂਓ ! ਉਠੋ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ ਤੇ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦੇ ਗੀਤ ਦਾ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰੋ। ਕਿਉਂਜੋ ਇਸ ਨਾਲ ਦੇਵ-ਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਮਿਹਰ-ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹੇਗਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਭ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਛੁੰਨੇ ਨਰ ਨਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਭ ਰਾਉ ਰੰਕ, ਸਰਧਨਾਂ-ਨਿਰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਿਹਰ ਭਰੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵਰਖਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਦਾਤ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਯਾਦ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਸਭ ਜੀਅ-ਜੰਤੂ ਤੁਹਾਡੇ ਗਿਰਦੇ ਆ ਜੁੜਣਗੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲੇਗੀ।

ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਵੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਮੇਲ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਦੇਵ-ਮੰਡਲ ਤੁਹਾਡੀ ਪਿਠ ਪਿਛੇ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਤੇ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਆਤਮਾ ਦੇ ਨਿਜ ਕੋਠੇ ਤੇ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਹੀ ਪਲ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਤਮ-ਬਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਹਿਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਆਤਮਿਕ ਚੰਗਿਆਈਆਂ

ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਵਿਚ ਜਗਾਉਣਾ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਉਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਤੇ ਹੁਕਮੀ ਖੇਡ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੱਚਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਤਾਂ ਰੱਬੀ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਵਾਹਨ ਮਾਤਰ ਹੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਛੁਹ ਮਾਤਰ ਇਕ ਮਿੱਠੇ ਗੀਤ ਲਈ ਸਾਰੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸ਼ਬਦ ਵਰ ਬਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਤਮਲੀਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆ ਕੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਆਰਾਮ ਦਾ ਸਾਹ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਤੁਹਾਡਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਮੌਕਿਆਂ ਉਤੇ ਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਗੀਤ ਦੂਜਿਆਂ ਉਤੇ ਠੀਕ ਅਸਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲਭ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਵਸ ਰਹੀ ਸਹਿਜ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕੇਵਲ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇਹ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਛੁਹ ਵਿਚ ਜੋ ਸਹਿਜ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਆਭਾਸ ਹੈ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਵੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਠੋ ਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ। ਨਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਚੇਤੰਨ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਲਈ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਵਾਹਨ ਰੂਪ ਹਨ। ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਦਰਾਂ ਦੇ ਅਗੋਂ ਦੀ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦਾ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਤੁਰਦੇ ਜਾਓ ਅਤੇ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰੋ ਕਿ "ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਮੇਰੇ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ।" ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾ ਮੈਂ ਇਹ ਕੁਝ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ।

X

ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਸਮੇਂ ਜੋ ਅਗਿਆਨੀ ਹਨ, ਬੇਸਬਰੇ ਨਾ ਹੋਵੋ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਨਾਮ ਦੇ ਕਿਣਕੇ ਮਾਤਰ ਰਾਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਗਿਆਨੀ ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਮਸਤਕ ਉਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਉਤੇ ਯੁਗਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਨੇਤਰਛੋਰ ਵਿਚ ਧੋ ਕੇ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ-ਕਰਮ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭ ਪਾਪ ਧੋਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਮਿਹਰ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਹ ਨਵ-ਜਨਮੇਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਹਾਰ ਚਮਕ ਉਠਦੇ ਹਨ—ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਨਮੇ ਆਦਿ ਮਨੁੱਖ ਹੋਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੋਵੇ।

ਪਾਪ ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਰ ਹੈ ਜੋ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸੁੰਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਦਾਚਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਆਚਾਰ-ਸੰਘਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਆਚਾਰ-

ਸੰਘਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਨੇਮ ਕਾਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਕੇਵਲ ਰਖਣਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਇਕ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਹੀ ਪੱਥਰ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਧੜਕਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਪੱਥਰ ਜਾਗ ਕੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਧਾਤ ਰੂਪੀ ਅਸਲਾ ਹੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਸ਼ੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਕਾਇਆਂ ਕਲਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਰੱਖਿਅਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੇ ਇਸ ਪਰਮਾਨੰਦ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰਤਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਖੁਸ ਜਾਣ ਉਤੇ ਉਹ ਰੋਂਦਾ ਤੇ ਕੁਰਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾਤ ਦਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਕੌਣ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਰੂਹ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਸਕਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਰੋਮ ਮੁੜ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਅਨੰਦ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਜਾਗਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਰੋਂਦਾ ਤੇ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਦਾਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਗੁਣ ਤੋਂ ਵਿਹੂਣਾ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਜੀਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ।

ਜਿਵੇਂ ਅਫ਼ੀਮੀ ਮਾਵੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ, ਸ਼ਰਾਬੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਕਾਮੀ ਨੂੰ ਕਾਮ ਕਲੋਲਾਂ ਦੀ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਸਦਕਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਗਿਆ ਪਾਪੀ ਨਾਮ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ।

XI

ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਥਵਾ ਮਨਮੁਖਤਾ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੋਂ ਵਿਛੁੰਨੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰੀਤ ਮੰਦਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਸੁਟੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪੀੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਵੋ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਚਤੁਰ ਤੇ ਕਾਇਲ ਕਰਨ ਯੋਗ ਕਾਰਨ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਓ। ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਦਿਓ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਇਸੇ ਮਹਾਨ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਖੁਰਾਕ, ਪੁਸ਼ਾਕ ਤੇ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰਖਣਾ ਉਚਿਤ ਹੀ ਹੈ। ਵੇਖੋ, ਇਹ ਸਰੀਰ ਉਸ ਮਹਾਨ ਕਲਾਕਾਰ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸੁਹਜ ਭਰਪੂਰ ਗੁੰਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਗੀਤ ਗੂੰਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗਾਇਕ ਆਪਣੇ ਗੀਤ ਵਿਚ ਹੀ ਜੀਵਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਤੋਂ ਨਸ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਸਿਮਰਤੀ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਲੋਥ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹੋ।

ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਪਵਿੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਆਲਣਾਂ ਦੁੱਧ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਆਪਣੇ ਬਰਤਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਂਜ ਧੋ ਕੇ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਗਿਆਸੂਓ! ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਅਦੂਸ਼ਿਤ ਰਖੋ।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਮੰਦਰ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਕਲਾ

ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰੋ। ਹੋਰ ਸਭ ਮੰਦਰ ਇੱਟਾਂ-ਚੂਨਿਆਂ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਇਹ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਮੰਦਰ ਉਸ ਦੇ ਗੀਤ ਤੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਤੁਸਾਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਛੂੰਹਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਛੁਹ ਨੂੰ ਹੀ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋ।

ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਜਕੜ ਲਉ। ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਕੋਈ ਟਾਂਵਾਂ ਟਾਂਵਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਿਲੋ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰੋ।

ਜਿਹੜਾ ਸੀਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਝੁਕਦਾ, ਉਸ ਦਾ ਕਟਿਆ ਜਾਣਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਮੰਦਰ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਤਾਂਘਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਵਰਗ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਦਮ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਲਾੜ ਦੇ ਮਹਾਂ ਅੰਧਕਾਰ ਦੀ ਇਕੱਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਹਰ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਾਥੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਜਿਗਿਆਸੂਓ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਚ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਵੇਗਵਾਨ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਯਾਦ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਉਤੇ ਹਿੰਸਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿਉ।

ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੁਗਤਗਾਮੀ ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਕਾਸੇ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰੋ ਜਿਵੇਂ ਬਨ ਦੇ ਪੰਛੀ ਤੇ ਸਾਗਰ ਦੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਹਰ ਕੋਈ ਸਚਮੁੱਚ ਮੁਕਤਗਾਮੀ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹਤ ਉਸ ਨਿਕੇ ਦੀਪਕ ਦੀ ਜੋਤੀ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਰਾਤ ਦਿਨ ਬਲਦੇ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤੇ ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਸਭ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਢਲ ਕੇ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਪਕ ਦਾ ਤੇਲ ਬਣ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹਤ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਵਸਤਾਂ ਵਿਚ ਰਮ ਰਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਦੈਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਾਨ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੋਣ ਵਿਚ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਬਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਕੜਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੁਲ੍ਹਿਆਂ 'ਤੇ ਲੋਹ-ਲੰਗਰ ਤਪਾਉਣ ਲਈ ਇਕੱਠਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਘਿਰਣਾ ਮਾਰੇ ਤੇ ਕੀਨਾ ਸਾੜੇ ਯਾਤਰੂ ਇਸ ਸਥਾਨ ਉਤੇ ਪੁਜਣਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਆਰਾਮ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਖਾਉ ਪੀਉ ਕਿਉਂਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਭ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਲੰਘਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਣ ਲਈ ਰੁਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖਾਧ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਆਰਾਮ ਦੇਣ ਲਈ ਇਸ ਦੀ

ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਕੋਈ ਵੀ ਖਾਧ ਖੁਰਾਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾ ਪਵਿੱਤਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਨਾ ਅਪਵਿੱਤਰ। ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਰਾਤ ਦਿਨੇ ਖ਼ਿਆਲ ਕਰੋ ! ਭੌਤਿਕ ਜੀਵਨ ਜਦੋਂ ਆਤਮਾ ਉਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਹਿਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਲਸਰੂਪ, ਹਰ ਵਸਤੂ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਘੁਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਵੋ। ਉਹ ਖਾਧਾ ਪੀਤਾ ਧ੍ਰਿਗ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸੇਵਨ ਨਾਲ ਮਨ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦਿਲ ਮੰਦਰ ਦਾ ਦੀਪ ਚੱਟਾਨਾਂ 'ਤੇ ਵਜ ਕੇ ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਪਾਸੇ ਹਨੇਰਾ ਛਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਪਹਿਨਣ ਪੋਸ਼ਣ ਨੂੰ ਧ੍ਰਿਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਇਆਂ ਮਨ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਦੂਰ ਭਟਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦਿਲ ਮੰਦਰ ਦਾ ਦੀਪ ਚੱਟਾਨਾਂ 'ਤੇ ਵਜ ਕੇ ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਪਾਸੇ ਅੰਧਕਾਰ ਛਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਸੰਤ ਦੇ ਖੇੜੇ ਹਾਰ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਵੋ, ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਡਦੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਸਮਾਨ ਖੁਲ੍ਹ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਹਿੰਦੇ ਚਸ਼ਮੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਬਣਾ ਲਵੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਸਾਰਾ ਵਿਸ਼ਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਚਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਢਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਥੇ ਬਹੁਤੇ ਘੁਣਤਰਬਾਜ਼ ਨਾ ਬਣੋ ਕਿਉਂਜੋ ਬਹੁਤੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਅਚਣਚੇਤੀ ਤੇ ਸੰਜੋਗ-ਵਸ ਹੀ ਆ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਰਾਹ ਜਾਂਦਿਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਝਰੀਟਾਂ ਪੈਣ ਸਮਾਨ ਹਨ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਧੋ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੀਆਂ।

XII

ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਲਈ ਇਕ ਘਰ; ਦੇਸ਼, ਇਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਇਕ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੋਸਤਾਂ ਤੇ ਸੰਗੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਸੁਖ ਆਰਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਖ਼ਰਚ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ। ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਲਈ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਰਖਿਅਤ ਕਰਨ ਖ਼ਾਤਰ ਤੁਸੀਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਯਾਦ ਰਖੋ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਤ ਇਥੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਬੜੇ ਪਿਆਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਵੀ ਕੋਈ ਘੱਟ ਸਨੇਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਇਕੱਲ ਨਰਕ ਸਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਥੇ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਿਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਨਾਲ ਯਤਨ ਕਰੋਗੇ ਕਿਉਂਜੋ ਉਥੇ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਇਸ ਲੋਕ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤਾ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਹੋ ਹੀ ਉਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਗਮਗਾਂਦੇ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੁਆਗਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ

ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਬਾਰੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਿਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਅਗਲੇਰੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰ ਸੋਚੋ ਅਤੇ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਵੀ ਰਸਦ-ਪਾਣੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਖੜਨ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੋ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਵਸਤੂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗੀ। ਕੇਵਲ ਤੁਹਾਡੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਸੁਹਜ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਇਸ ਵਿਚ ਤੁਸਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਨੂੰ ਭਰ ਲਿਆ ਹੈ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਇਥੇ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਮਨ ਦੀ ਦੋੜ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਰੋਕ ਕੇ ਸੋਚੋ ਤੇ ਵਿਚਾਰੋ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਸੰਜਮ ਦਾ ਕੁੰਡਾ ਲਗਾਉ। ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਨਿਰਣਾ ਨਾ ਦਿਉ, ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਬਦਲਾ ਨਾ ਲਉ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਨਾ ਕਰੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਟ ਫੇਟ ਨਾ ਲਾਉ। ਸਭ ਦਾ ਭਲਾ ਚਿਤਵੋ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰੋ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਨਾਮ ਰਤਨ ਨੂੰ ਵਸਾ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਤੇ ਛੱਡ ਦਿਉ ਅਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਫੱਲ ਬਾਰੇ ਨਾ ਸੋਚੋ।

ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਕਈ ਸੁੰਨੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਤੇ ਕਈ ਹਨੇਰੇ ਘਰ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਧਿਆਰੇ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਚਿਤ ਨੂੰ ਡੁਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗੰਦਗੀ ਦੇ ਢੇਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਥੋਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕਾਲ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਧਿਆਰੇ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਮਨਸ਼ਾ-ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਤੇ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਵਸਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਰੋਸੇ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਵਧੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦਾ ਮਾਰਗ ਨਾਮ ਦੇ ਦੀਪਕ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਦੀਪਕ ਦੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਬੇਖ਼ਬਰ ਇਸ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਤੁਰਦੇ ਜਾਉਗੇ ਤੇ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਉਗੇ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਤੁਹਾਡੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀਓ! ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਵੋ ਕਿ ਮਿਤਰ ਮੰਡਲ ਤੇ ਸੰਗੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ। ਇਸ ਚੋਣ ਵਿਚ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਠੋ, ਗੁਰੂ ਅਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ ਤੇ ਠੀਕ ਠੀਕ ਚੁਣ ਕਰੋ। ਮੁਕਤਗਾਮੀ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਢੂੰਡੋ। ਕੋਈ ਵੀ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਆਤਮਾ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮਹਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਔਗੁਣਾਂ ਤੇ ਐਬਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹੋ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਤੱਕੋ ਕਿ ਘਿਰਣਾ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਕੇਵਲ ਸਖਣੇਪਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਭੌਤਿਕ ਜਗਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ ਥਾਂ ਹੈ। ਮਨਸ਼ਾ-ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਧੂੜਾਂ ਘਟਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਲ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਉਚੇ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ।

ਨਾਮ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਨਵੀਂ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਧੜਕਾ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਨਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦਰਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਵੇਗਾ। ਨਾਮ ਸਾਰੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਸੁਧ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਨਾਮ ਤਾਂ ਸਮੱਸਤ ਮੰਡਲਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਰਨਾਂ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਛੂੰਹਦੇ ਹੋ। ਜਿਸ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਨਿਵਾਸ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋ ਉਸ ਉਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਪਵਿੱਤਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਹੋਂਦ ਹੀ ਸਭ ਲਈ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਭਲਾਈ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇਗੀ। ਨਾਮ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿਰਭੈ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਨਾਮ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਉਸ ਚਾਨਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਚਮਕ ਦਮਕ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਆਤਮਾ ਦੀ ਵੱਥ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਸਰੀਰ ਦੀ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਰੀਰ ਵੀ ਸੁੰਦਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਡਰੋ ਨਹੀਂ, ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਮਾਰਗ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰੋ, ਸੁਖੜ ਹੋ ਕੇ ਖੜੋ ਤੇ ਉਪਰ ਸੂਰਜ ਵਲ ਤੱਕੋ।

ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਆਪਣੀ ਆਤਮਿਕ ਚੇਤੰਨਤਾ ਦੀਆਂ ਸਭ ਹਾਲਤਾਂ ਤੇ ਮੁਦਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਪ੍ਰਭੂ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਅਗਵਾਈ ਵੀ ਕਰੇਗਾ। ਝਿਜਕੋ ਨਹੀਂ ਦੇਰੀ ਨਾ ਕਰੋ, ਉਠੋ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪੁਕਾਰੋ।

ਇਹ ਨਾ ਕਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂ ਅਪਵਿੱਤਰ। ਇਹ ਸਭ ਉਪਾਧੀਆਂ ਤਾਂ ਵਿਅਰਥ ਅਭਿਮਾਨ ਦੀਆਂ ਸੂਚਕ ਹਨ। ਉਠੋ ਤੇ ਕੇਵਲ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ। ਗੁਰੂ ਦੀ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰੋ ਤੇ ਫਿਰ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦਾ ਨਾਮ ਉਚਾਰੋ। ਉਥੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹ ਪਰਮਾਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਉਸ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਕਰੇਗਾ।

ਸੁਤਿਆਂ, ਜਾਗਦਿਆਂ, ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਪਾਪੀ ਹੋ ਜਾਂ ਸੰਤ, ਨਿਰਧਨ ਹੋ ਜਾਂ ਸਰਧਨ, ਉਠੋ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੜ ਲਗੋ ਤੇ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦਾ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰੋ।

ਜੇ ਜੜ੍ਹ ਰੂਪ ਪੱਥਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਜਾਗ ਉਠਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਨੂੰ ਅਲਾਪਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿੱਡਾ ਵਡਾ ਵਿਸਮਾਦਜਨਕ ਤੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਚਮਤਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਭਾਵੇਂ ਸੁੰਦਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਰੂਪ, ਸੌੜ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਉਦਾਰ-ਚਿਤ, ਸੁਆਰਥੀ ਜਾਂ ਸੁਆਰਥ ਰਹਿਤ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਇਸ ਵਿਸਮਾਦ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅਚੰਭਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ? ਹਾਲੀਂ ਉਹ ਪੱਥਰ ਦੇਵਤਾ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ, ਨਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਸੱਚੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਪਰਾਇਣ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਸੂਰਜ ਜਿਡਾ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਉਪਕਾਰੀ, ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਨਾਮ ਮੰਦ-ਗਤੀ

ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਵੀ ਕਾਂਇਆਂ-ਕਲਪ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਹ ਧੀਮਾ ਵਿਕਾਸ ਵੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਿਤਾਰੇ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਵਾਂਗ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਵਨਾਯੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਉਡੀਕ ਕਰੋ ਤੇ ਇਸ ਵਿਸਮਾਦ ਨੂੰ ਮਾਣੋ। ਮਨੁੱਖ ! ਤੂੰ ਇਸ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਵਿਸਮਾਦ ਨੂੰ ਤੱਕ !

ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਮਾਰਗ ਪੱਧਰਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿਛੇ ਤੁਰੀ ਜਾਉ। ਤੁਹਾਡਾ ਸੁਆਸ ਸੁਆਸ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਤੁਹਾਡੇ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਮਿਤਰ ਬਣਾਉ।

ਆਪਣੇ ਵਰਤਮਾਨ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਨਾਲ ਜੋੜੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿੱਥ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਿਜ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਹਾਂ। ਤਹਾਡੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚਲਾ ਨਾਦ।

ਇਸ ਲਈ ਜਿਗਿਆਸੂਓ ! ਮੌਤ ਤੋਂ ਭੈਅਭੀਤ ਨਾ ਹੋਵੋ।

ਜਿਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਜੀਵਤ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਭੋਗੋ। ਤੁਹਾਡਾ ਹਰ ਸੁਆਸ ਬਟੂਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਮੋਤੀ-ਮਾਣਕ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ।

ਆਪਣੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਮਾਣਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਕਰ ਲਉ। ਕਿਉਂਜੋ ਇਹ ਹੀ ਉਸ ਮਾਰਗ ਦਾ ਤੋਸ਼ਾ ਜਾਂ ਰਸਦ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਹ ਦੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਔਸ਼ਧੀ ਹਨ ਜਿਥੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਯਾਤਰੂ ਕਦੀ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਪਰਤਿਆ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਦੇਵਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਖੜੇ ਹੋਣਗੇ।

ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਮਿਤਰ ਬਣਾਉ।

XIII

ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਬਣੋ, ਸਭ ਤੋਂ ਉਤਮ ਬਣੋ ਅਤੇ ਬੀਰ ਭਾਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਬਣੋ। ਤੁਸੀਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਸਮਾਨ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਦੇ ਧਾਰਣੀ ਹੋਵੋ ਅਤੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਗੀਤ ਸਮਾਨ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਚਾਨਣ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋਵੋ, ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਵਰ ਵਿਅਕਤੀ ਬਣੋ। ਜੋ ਧਰੂ ਤਾਰੇ ਸਮਾਨ ਸੁਤੰਤਰ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਹੋਣ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਆਪਣੀ ਸਿਮਰਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਕਰਕੇ ਪਵਿੱਤਰ ਬਣਾਉ।

ਤੁਹਾਡੇ ਹੋਂਠ ਉਸ ਦੇ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਉਚਾਰਦੇ ਹੋਣ, ਤੁਹਾਡੇ ਕਦਮ ਗੁਰੂ ਵਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਸਿਰਜ ਰਹੇ ਹੋਣ, ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਣ, ਤੁਹਾਡਾ ਹਿਰਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋਵੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਸ਼ਹਿਰ, ਤੁਹਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਓਤ-ਪ੍ਰੋਤ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਵੋ, ਨਾਮ-ਰਸ ਨੂੰ ਚੱਖ ਰਹੇ ਹੋਵੋ, ਭਾਵਨਾ-ਯੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੱਦਤੀ-ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਗੂੰਜਦੇ ਨਰਸਿੰਘੇ ਵਾਂਗ ਬਣ ਜਾਵੋ, ਜੋ ਪਰਮ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰੋ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਸੰਤ-ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵੇ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਇਹ ਰਤਨ-ਮੰਡਲ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜੇ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅੰਤਰੀਵ ਆਤਮਾ ਦੇ ਚੇਤਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਸਦੀਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਸਿਤਾਰੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਦਾ ਲਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਵਲ ਲਿਜਾਵੇ, ਗੁਰੂ ਵਲ ਲਿਜਾਵੇ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਲ ਲਿਜਾਵੇ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰੱਖਿਅਕ ਖ਼ਾਲਸਾ ਬਣੋ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਦੇਵ ਲੋਕ ਵਿਚਲੇ ਜੋਧ-ਮਹਾਂਬਲ ਸੂਰਿਆਂ ਦਾ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਇਕ ਸਿਖ ਸੈਨਾ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਖ਼ਾਲਸਾ-ਸਮੂਹ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ ਦੇ ਤੇਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਜਗਮਗਾ ਉਠਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੈ ਮੇਰੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦਾ ਸਰੂਪ ਜੋ ਅਕਾਲੀ ਸੈਨਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਮੇਰੇ ਦੇਵ-ਲੋਕ ਦੇ ਬੀਰ-ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੰਡਲ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਅਨੰਤਤਾ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰਾ ਦੇਵ-ਮੰਡਲ ਤੁਹਾਡੇ ਅਡੋਲ ਕਦਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅਗੇ ਵਧੇ।

ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਜੋ ਇਸ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮਾਰਗ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਤੇ ਖੜੇ ਹਨ, ਅਧਖੁਲ੍ਹੇ ਹੋਂਠਾਂ ਨਾਲ ਅਚੰਭਾ ਹੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਉਚਾ ਤੱਕ ਕੇ ਪੁਕਾਰ ਉਠਣ, "ਇਹ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦਾ ਖ਼ਾਲਸਾ।"

ਇਸ ਲਈ ਜਿਗਿਆਸੂਓ! ਉਠੋ, ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਵੋ। ਏਕ ਅਨੇਕ ਵਿਚ ਤੇ ਅਨੇਕ ਏਕ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਆਸ ਬਣ ਕੇ ਧੀਰ ਬੰਨ੍ਹਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮਸੀਹਾ ਬਣ ਕੇ ਉਠੋ ਤੇ ਘਿਰਣਾ ਤੇ ਬਦਲੇ ਦੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਧਕਾਰਾਂ ਉਤੇ ਛਾ ਜਾਉ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਲਘੂ ਆਪੇ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਕਸ਼ਟਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦੁਆਉ।

ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਮੰਡਲਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਗਿਆਸੂਓ! ਤੁਸੀਂ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਅੰਧਿਆਰੀ ਰੈਣ ਵਿਚ ਲਖਾਂ ਜੋਤੀ ਦੀਪਾਂ ਸਮਾਨ ਚਮਕੋ। ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਾਲ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਇਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਅਗੇ ਵਧੋ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਦੇਗ਼, ਤੇਗ਼, ਫਤਹਿ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਵਾਹਿਗੁਰੂ !'

ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਦਾਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ, ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਵਿਚ ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨਾ ਤੇ ਸਭਨਾਂ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ ਅਰਪਨ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਹੈ, ਆਤਮਾ ਦੀ ਸੂਖਮਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਨ ਦਾ ਉਜਲਾਪਣ ਹੈ।

ਨਾਮ, ਦਾਨ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਮਿਲ ਕੇ ਆਤਮਾ ਦਾ ਉਹ ਸਰੂਪ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

'ਦੇਗ'=ਤੁਹਾਡਾ ਆਹਾਰ ਅਖੁੱਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੰਡਦਿਆਂ ਨਿਖੁਟੇਗਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਨਾ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨੂੰ ਵੰਡੋਗੇ ਉਤਨਾ ਹੀ ਇਹ ਅਮੁੱਕ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਰੋਟੀ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਤੇ ਉਸ ਉਤੇ ਰਖਿਆ ਭਾਜਾ ਉਨਾ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਹਰ ਅਤਿਥੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਇਕ ਬਚਿਆ ਰਹੇ।

'ਤੇਗ'=ਤੇਗ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਹੋਵੋ। ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਕਿਰਪਾਨ ਕਿਰਪਾਲੂ ਹੋਵੇ, ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਕਿਰਪਾਨ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਰਪਾਨ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਰਪਾਨ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਕਿਰਪਾਨ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਜੇ ਇਸ ਕਿਰਪਾਨ ਦਾ ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਅੰਧਲੇ ਹੋ ਜਾਵੋਗੇ। ਕਿਰਪਾਨ ਦੇ ਸੂਤਣ ਨਾਲ ਉਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੱਕ ਅੰਧਕਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭੂਤ ਛਾਂਈਂ ਮਾਂਈਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਰਪਾਨ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਚਮਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਰਪਾਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਰਪਾਨ ਹੀ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਰੱਖਿਅਕ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਰਪਾਨ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਲ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਰਪਾਨ ਜੀਵਨ-ਦਾਤੀ ਹੈ।

'ਫਤਹਿ'=ਫਤਹਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਫਤਹਿ ਹੈ। ਫਤਹਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਅੰਧਕਾਰ ਦੇ ਭੂਤ ਨੱਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਤਹਿ ਸਦਾ ਸੱਚ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕੂੜ ਦੀਆਂ ਸਦਾ ਲਈ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪੁਟੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਤਹਿ ਵਿਚ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਰਬ-ਸਮੂਹ ਫਤਹਿ ਵਿਚ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੀ ਇਕ ਰਣ-ਖੇਤਰ ਹੈ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੱਚ ਦੀ ਹਾਰ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੋਲ ਜਿਤ ਦਾ ਕੋਈ ਅਵਸਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।

ਪਰ ਚੇਤੇ ਰਖੋ, ਕੂੜ ਦਾ ਸਦਾ ਨਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੱਚ ਸਦਾ ਲਈ ਜੀਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਫਤਹਿ ਸਦਾ ਸੱਚ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਮੈਂ ਫਤਹਿ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਖ਼ਾਲਸਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਉਸ ਦੇ ਤਨ ਤੇ ਮਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਵੇ। ਖ਼ਾਲਸਾ ਤਾਂ ਦਿਨ ਰੈਣ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਜਵਲਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਤਾਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚਲੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਾ ਹੀ ਵਾਹਨ ਮਾਤਰ ਹੈ।

'ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ'—ਜੇਤੂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕਾਲ ਤੋਂ ਉਚੇਰਾ ਹੈ।

ਸਭ ਕੁਝ ਕਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਭਾਵੇਂ ਹਾਰ ਹੋਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸੱਚ ਦੀ ਸਦਾ ਜਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚ ਦੇ ਪੱਖ ਉਤੇ ਹੋ ਤਾਂ ਜਿਤ ਸਦਾ ਤੁਹਾਡੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਖ਼ਾਲਸਾ, ਜੋ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਤ-ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਹੈ, ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਦੇਵ ਲੋਕ ਦੀਆਂ ਮੁਕਤਗਾਮੀ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦਾ ਵਾਹਨ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਦਾ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ਨੀਸ਼ਾਨ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦਾ ਸਰੂਪ।

ਮੇਰਾ ਪੁਜਾਰੀ ਵਰਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਯੋਧਿਆਂ ਉਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰਖਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਜਾਨੂੰ ਯੋਧੇ ਦਾ ਆਤਮ ਤਿਆਗ ਸਭ ਤੋਂ ਉਚੀ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਸ ਸੰਗਰਾਮ ਵਿਚ ਜਿਨਾ ਚਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੰਤ ਪੁਰਸ਼ ਸਿਪਾਹੀ ਬਣ ਕੇ ਰਣ-ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਡਦਾ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਜਨ ਸਾਧਾਰਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਜੂਝਦਾ, ਉਹ ਪਵਿੱਤਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ।

ਆਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ 'ਮੇਰੇ' ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਚੰਦਰਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਜਵਾਰ ਉਠਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਆਏ ਸਾਰੇ ਤੁਫ਼ਾਨਾਂ ਤੇ ਝੱਖੜਾਂ ਦਾ ਉਭਾਰ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਿੱਥਲ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜੋ ਵਿਰਲਾ ਹੈ, ਸਰਵੁਚ ਹੈ, ਸਰਵੋਤਮ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰੱਖਿਅਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿਖ ਨੂੰ ਇਹ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰੇ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਕੌਮ! ਉਠੋ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਸੂਤ ਕੇ ਸੁਆਰਥ ਉਤੇ ਵਾਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਨਿਰਾਰਥ ਵਿਚ ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ੂੰਨ ਦੇ ਅੰਧਕਾਰ ਨੂੰ ਚੀਰ ਸੁਟੋ। ਨਵਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜੋ, ਪੁਰਾਣੇ ਨੂੰ ਭੁਲ ਜਾਉ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਵੀਂ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰੋ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

XIV

ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਅਸਾਧਾਰਣ ਪੁਰਸ਼ ਬਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ

ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਨਾ ਕਰੋ। ਸਾਧਾਰਣ ਮਨੁੱਖ ਬਣੋ ਅਤੇ ਸਿਧ ਪਧਰੇ ਤੇ ਖੋਟ ਰਹਿਤ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰੋ।

ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਮਕਦੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਹਾਰ ਬਣੋ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਮਾਰਗ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਉਤੇ ਚਿੱਟੇ ਤੰਬੂ ਲਾ ਕੇ ਵਿਚਰੋ ਅਤੇ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਰ ਰਾਹੀ ਦੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਕਰੋ। ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਹੰਝੂ ਡਿਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਚਮਕਦੇ ਸਿਤਾਰਿਆਂ ਵਲ ਉਤਾਂਹ ਨੂੰ ਤੱਕੋ ਤੇ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਉਸ ਪਰਮ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ਰਹੱਸ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਕਰ ਲਵੋ।

ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਛੋਟੀ, ਪਰ ਮਿੱਠੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਪਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਬੜੀ ਮਹਾਨ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਦਾ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਪੁਚਕਾਰਦੇ ਤੇ ਪਲੋਸਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੂਛ ਹਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਸੋਝੀ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਕੁੱਤੇ ਵਿਚ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਅਨੰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਕਿਥੇ ਲਭਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਸੰਤਾਨ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੁਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਹਸਦੇ ਮੁਖੜੇ ਜਿਹੜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਡ-ਮਾਸ ਉਤੇ ਪਲਦੇ ਹਨ, ਕੀ ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਹੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਉਹ ਟੋਟੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜੋ ਤੁਹਾਥੋਂ ਬਾਹਰ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹਨ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਣੋ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੁਲਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਵੇਖੋ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰਲੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਭਿਅ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਆਤਮ-ਤਿਆਗ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿਰਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੱਕੋ, ਕਿਵੇਂ ਇਹ ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀਆਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਘਟ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੁਆਰਥ-ਰਹਿਤ ਤੇ ਦੈਵੀ-ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿਰਜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੁਆਰਥ ਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਅਹੰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰਲੀ ਇਹ ਮਨੁੱਖਤਾ ਬੜੀ ਮਿੱਠੜੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ-ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਇਸਤਰੀ-ਪੁਰਸ਼ ਸਭ ਵਿਚ।

ਕੀ ਇਹ ਅਵਸਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਬਚਿਆਂ, ਪਸ਼ੂ-ਪੱਤੀਆਂ ਤੇ ਬ੍ਰਿਛ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੁਆਰਾ ਸਰਵੁਚ ਧਰਮ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ?

ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਬੌਧਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਵਿਚ ਮੁਢਲੀਆਂ ਮੂਲ ਸੀਮਾਵਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਸਾਡੇ ਪਲੇ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਕੇਵਲ ਸਰੀਰ

ਉਤੇ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋ। ਆਤਮਾ, ਜੋ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਜੋ ਗਿਆਨ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਹੀਣ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਬੁਧੀ ਤਾਂ ਸਸੀਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੁਚੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਖਦੀ। ਇਹ ਮੇਰੇ, ਤੇਰੇ ਤੇ ਉਸ ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਉਸ ਪੁਰਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਅਸੀਮ ਨੂੰ ਢੂੰਡ ਰਹੀ ਹੈ। ਬੁਧੀਵੇਤਾਵਾਂ ਲਈ ਅਵਤਾਰਾਂ ਵਰਗੇ ਪੁਰਖ ਜੋ ਕੇਵਲ ਮਨੁੱਖ ਹਨ, ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੀ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਸਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਰੁਚੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਕਰ ਸਕੇ।

ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਉਹ ਕੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਉਚੇਰਾ ਉਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਉਹ ਮਿੱਠੜੀ ਮਾਨਵਤਾ ਹੈ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੁਧੀ ਦੇ ਕਾਲ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਚਾਂਦੀ-ਧਾਰਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਮਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਿੱਠੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇਪਣ ਵਿਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਸਗਾਹ ਡੂੰਘਾਣਾਂ ਦਾ ਥਹੁ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਦੀਆਂ ਦੁਰਗਮ ਉਚਾਈਆਂ ਤਕ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿਕੀਆਂ ਨਿਕੀਆਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਮਹਾਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬੁਧੀ ਤੇ ਇੱਛਾ-ਸ਼ਕਤੀ 'ਤੇ ਛਾ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਤਮਾ ਦੀ ਤਰਲਤਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਮਾਨਵਤਾ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰਲੇ ਪ੍ਰਭੂਤਵ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਜੋਤੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਧੋ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਹੰਝੂਆਂ ਤੇ ਮੁਸਕਾਨਾਂ ਵਿਚ ਰਾਉ-ਰੰਕ ਸਭ ਬਰਾਬਰ ਹਨ। ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਾਜ-ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਗ਼ਮ ਨੂੰ ਹੀਰੇ ਪੰਨਿਆਂ ਜੜੇ ਰਾਜ-ਮੁਕਟ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦੇ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮਨੁੱਖ ਹੋ ਤਾਂ ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਹਰ ਛਿਣ ਰੰਗੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸੁਰਾਂਗਲੇ ਮਨੋਭਾਵ ਹੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਉਸ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਨੂੰ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਪਾਤਰ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਤਾ ਤੇ ਭੈਣ ਦੇ ਮਰਨ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਹੇ ਗਏ ਆਖ਼ਰੀ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਇਛਾਵਾਂ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਵੱਡੀ ਸਦਾਚਾਰਕ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਮੁਲ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਦਾ ਸਰਵੋਤਮ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਯੋਗ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ।

ਕਬਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਨੰਗ-ਮੁਨੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਨਿਕੀ ਜਿਹੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਢੇਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵੀ ਉਸੇ ਖ਼ਾਕ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵੀ ਉਸੇ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕੀੜੇ-ਕਿਰਮਾਂ ਦਾ ਆਹਾਰ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਦੀਆਂ ਹਡੀਆਂ ਤੇ ਖ਼ੂਨ ਇਕੋ ਹੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਹੀ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭੁੱਖ ਦਾ ਮੁੱਠੀ ਦਾਣਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਇਸ ਧਰਤ ਉਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੱਚਾ ਲੋਕਤੰਤਰ। ਇਸ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿਚ ਅੰਤਰੀਵ ਤੇ ਮੁਢਲੇ ਰੂਪ

ਵਿਚ ਉਚੇ-ਨੀਵੇਂ, ਜ਼ੋਰਾਵਰ-ਕਮਜ਼ੋਰ, ਚਤੁਰ-ਮੂਰਖ, ਪਾਪੀ-ਪੁੰਨੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਾਨਤਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਅਗਿਆਤ ਕੁਲੀਨ-ਤੰਤਰ ਤੇ ਅਨੰਤ ਅਮੀਰੀ ਦੀ ਸੱਚੀ ਭਾਵਨਾ ਜਾਂ ਸੱਧਰ ਨੂੰ ਜਗਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸੱਚਾ ਕੁਲੀਨ-ਤੰਤਰ ਤਾਂ ਆਤਮਿਕ ਵੱਥ ਹੈ, ਪਰ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਕੇਵਲ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਹੈ ਕੁਲੀਨ-ਤੰਤਰ ਤਾਂ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਢਾਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਲੋਕਤੰਤਰ ਕੇਵਲ ਪਦਾਰਥਕ ਸਮੱਗਰੀ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਵਸਤੂ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਵਸੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਪਤ ਵਸਤੂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਤੰਤਰ ਉਤੇ ਭਾਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਲ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਭ ਲਈ ਰੋਟੀ, ਕਪੜੇ, ਸਰੀਰਕ ਕਸ਼ਟਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸੁਖ ਆਰਾਮ ਜਾਂ ਉਪਚਾਰ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮਾਨ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰੀ ਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਮਨੋਭਾਵ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਭ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਇਹ ਤਾਂ ਸਭ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਪੱਧਰ ਉਤੇ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਪਰ ਇਸੇ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਮਨ ਦਾ ਕੁਲੀਨਤੰਤਰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਸਭਾਅ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜੌਨ੍ਹ ਸਟੂਅਰਟ ਮਿਲ ਵਰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਠੰਢਾ ਤੇ ਖੁਸ਼ਕ ਤਰਕ ਉਸ ਸਮੇਂ ਰਸੋਈ ਘਰ 'ਚੋਂ ਸੁਟਿਆ ਕੂੜਾ ਕਰਕਟ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਮਿਸੇਜ਼ ਟੇਲਰ ਪ੍ਰਤੀ ਦੂਸ਼ਿਤ ਸੋਚ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਵਿਚਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ! ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਵਿਚ ਵੀ ਮਹਾਨ ਹੈਂ। ਤੇਰਾ ਨਿਆਏ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਤਾਂ ਦੂਜਿਆ ਲਈ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਨਹੀਂ। ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸੁੰਦਰ ਪੁਸ਼ਾਕ-ਧਾਰੀ ਉਹ ਰਸਮੀ ਮਨੁੱਖ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਵਿਥ 'ਤੇ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਘਿਰਣਾ ਵਿਚ ਦੂਜਿਆਂ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਉਚਾ ਨੱਕ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਤਰਕ ਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾਨਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਸੁਘੜ ਅਤੇ ਗੂੜ੍ਹ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਤੂੰ ਅਮੂਰਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਲਈ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤਦਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਇਹ ਘਿਰਣਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹੈ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰਲਾ ਬਾਂਦਰ ਆਪਣੀਆਂ ਮੂਰਖਤਾਵਾਂ ਉਤੇ ਬੜਾ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਚਦਾ ਟਪਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਮੂਰਖਤਾਈਆਂ ਸੱਚ ਹੋਣ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉਸ ਮਹਾਨ ਯੋਧੇ, ਨੀਤੀਵਾਨ, ਕਠੋਰ ਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਸ਼ਾਸਕ ਨੈਪੋਲੀਅਨ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਜੋਸ਼ਫਾਈਨ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਕਬੂਤਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਟਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੜੇ ਠਾਠ ਬਾਠ ਵਿਚ ਨੈਪੋਲੀਅਨ ਮੇਰੀ ਲਕਸਮਬਰਗ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਰੂਪੀ ਪਸ਼ੂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਕੋਨਿਆਂ ਦੀ ਤੱਕਣੀ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਨਿਮਾਣੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਝਾਤੀਆਂ ਮਾਰਦੀ ਹੈ। ਮਹਾਨ ਨੈਪੋਲੀਅਨ !

ਤੇਰੀ ਮਹਾਨਤਾ ਕਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖੀ ਤੱਤਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਖੀਣ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਨਿਮਾਣੇ ਨੰਗ-ਮੁਨੰਗੇ ਮਨੁੱਖੀ ਬਾਲ! ਕਾਮਨਾ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਸਵਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਧਰਤ ਉਪਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੇ ਮਨੋਵੇਗਾਂ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਹੀ ਹੈ। ਨਾ ਲੈਨਿਨ ਤੇ ਨਾ ਸ਼ੈਕਸਪੀਅਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਇਸ ਜਾਦੂ ਭਰੇ ਆਕਰਸ਼ਨਾਂ ਅਗੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਟਿਕੇ ਰਖ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ। ਮਨੁੱਖ! ਤੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣ ਲੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਆਪ ਛੁਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਉਹ ਮਹੱਲ ਹੈ ਜੋ ਅਨੰਤਾਂ ਤਕ ਪਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਮੁਖੜੇ ਤੇ ਰੁਖ਼ਸਾਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਮਨੋਹਰ ਪਰ ਛਿਣ-ਭੰਗਰ ਦੀ ਭਖਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਜੋ ਇਕ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਦੀ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਛਲੇਡੇ ਹਾਰ ਖਿਚ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਤੱਕਣੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੀ। ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਕੋਈ ਰਹੱਸ ਛੁਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਖਿਚਾਂ ਆਕਰਸ਼ਕ ਹਨ ਕਿਉਂਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਇਹੀ ਸੱਚ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜਕੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਵਸਤੂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖਿਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਹਰ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਮਨੋਹਰ ਵਸਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲ ਆਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੱਚੇ ਜਿਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਢੂੰਡ ਭਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਸਤਾਨਾ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮਨੋਭਾਵ ਤੇ ਸਦੀਵੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਮਿੱਠੜਾ ਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜੇ ਸਾਡੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਯਾਦ ਸੁਰਜੀਤ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਭਾਲ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਇਕ ਨਿਰਭੈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮਕਾ ਦੀ ਮਨੋਹਰ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਖਿਚਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਭ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੁਖ ਤੇ ਸੁਖ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਆਸ ਨਿਰਾਸ ਤੇ ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਦੀ ਖੇਡ ਹਨ, ਉਸ ਮਹਾਨ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਦੀਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਜੂਦ ਦੇ ਸਾਜ਼ ਦੀਆਂ ਤਰਬਾਂ ਉਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਮਲ ਪੋਟਿਆਂ ਦੀ ਛੁਹ ਦੁਆਰਾ ਛਿੜੀਆਂ ਝੁਣਕਾਰਾਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਰੋਂਦੇ ਜਾਂ ਹਸਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਮਲ ਸਾਜ਼ਾਂ ਉਤੇ ਅਨੰਤ ਸੰਗੀਤ ਧੁਨਾਂ ਦਾ ਵਾਦਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਮਨੁੱਖੀ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਦਾ ਰਹੱਸ ਮਹਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਸਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਘਿਰਣਾ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਵੀ ਮਹਾਨ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਆਰਥੀ ਖ਼ੂੰਖਾਰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਜਿੰਦ ਚੱਟਾਨਾਂ ਤੋਂ ਦੇਵਤੇ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਆਪੀ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤਦਾ

ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਭ ਝਗੜੇ-ਬਿਖਾਦ ਤੇ ਔਗੁਣ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਅੰਗ ਹਨ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸੰਸਾਰ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਬਿਲਕੁਲ ਵਖਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਇਹ ਉਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਵਖਰਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਕੌੜੇ-ਕੁਸੈਲੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਭ ਅਨੰਦ-ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਆਖਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਇਆ ਕਿਉਂਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਬੜੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਸਹਿਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਆਤਮ-ਸ਼ੁਧੀ ਲਈ ਬੜੀਆਂ ਸਾਧਨਾਵਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਇਸ ਨਿਜ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋਵੋ। ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਦੇ ਸਦਾ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੇ ਪੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਭਾਗ ਬਣਾਉ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਦੋਵੇਂ ਤੱਤ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਨੰਦ-ਭੋਗਾਂ ਵਿਚ ਮਹਾਨ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਅਨੰਦ-ਭੋਗ ਅਸਥਾਈ ਤੇ ਛਿਣ-ਭੰਗਰ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਬੜੇ ਨਿਰਛਲ ਅਤੇ ਛਿਣ-ਭੰਗਰ ਹਨ।

ਸਦਾ ਸੁਤੰਤਰਤਾ-ਦਾਨੀ ਬਣੋ। ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਕਦੀ ਘੁਟ ਕੇ ਨਾ ਰਖੋ। ਸਦਾ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਮਿਤਰ, ਉਪਕਾਰੀ, ਸਿਧੇ ਸਾਦੇ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਬਣੋ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਖ਼ਾਤਰ ਕਰੋ ਕਿਉਂਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਸ਼ੁਧ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਆਭਾਸ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰਲੇ ਰਹੱਸਮਈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਉਚਤਮ ਹੋਣੀ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਪੁਨੀਤ ਮੰਜ਼ਿਲ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਭੁਲ ਜਾਉ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਖਾਦ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲੇ ਜਾਉ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਦਬਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਬੜੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹਨ। ਪੂਰਨਤਾ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਅਣਗਿਣਤ ਵਸਤੂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਆਪ ਚੁਣੋ ਤੇ ਇਸ ਚੋਣ ਵਿਚ ਇਹ ਉਹ ਸਾਥੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਚਾ ਲੈ ਜਾਣ। ਕਈ ਵਾਰ ਤੁਸੀਂ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਆਪ ਕਰੋ ਤੇ ਸਭ ਨਾਲ ਸਹਿਜ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿਚ ਵਿਚਰੋ। ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹੋ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਿਚ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਾਨਸਿਕ ਖਿਝ ਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਰੋਗ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਣਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚੋ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਘਿਰਣਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਘਿਰਣਾ ਸੱਚ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਅਨੰਤਤਾ ਨੂੰ ਘਟਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਵਿਅਰਥ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹ-ਚਿਰੇ ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਘਿਰਣਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਉਪਰਾਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੁਸੀਂ ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਢੂੰਡ ਵਿਚ ਨਿਕਲੇ ਹੋ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਦੋਂ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤਨ ਤੇ ਮਨ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਹਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤਦੋਂ ਰੋਗ ਵਾਪਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮ੍ਰਿਤੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਦੀ ਮੌਤ ਤਾਂ ਅੱਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਥੇ ਤਾਂ

ਕਈ ਵਾਰ ਆਤਮਾ ਦੀ ਮੌਤ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਆਤਮਾ ਦਾ ਖਿੰਡਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਨਿਪਟ ਪਦਾਰਥ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਕਿਰਤ ਜਿਸ ਨੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਰਜਿਆ ਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਪਦਾਰਥ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਘੜਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਨਿਕੀ ਨਿਕੀ ਖਿਚੋਤਾਣ ਤੋਂ ਹੀ ਮਹਾਨ ਯੁਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਘਿਰਣਾ ਅਤੇ ਕਚੀਚੀਆਂ ਵਟਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੰਦ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਅਸਾਵੇਂ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਹੀ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਭੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਨਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੇ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਹਿਜ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਲਾ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਕਾਨਕੀ ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਸਾਧਨ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣਾ ਸੰਤੁਲਨ ਸਥਿਰ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਰਖਦੇ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨਚਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਦੂਜਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਤੁਹਾਡੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਬ੍ਰਿਛ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਰਸ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਦੀ ਇਸ ਅਕਹਿ ਪੁਨੀਤਤਾ ਵਿਚ ਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੀ ਇਸ ਅਸਗਾਹ ਤੇ ਝਲੇ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਵਿਚ ਘੁਟ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਆਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਝਰਨੇ ਤੇ ਦਰਿਆ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਠੱਲ ਵੇਗ ਵਿਚ ਵਹਿੰਦਾ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ, ਤੁਹਾਡੀ ਨੇਕੀ, ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਣ ਖੁਟ ਵੀ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਉਹ ਸਭ ਸਰੀਰਕ ਸਾਧਨ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਸਦਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਾਂਵੇਂਪਣ ਨੂੰ ਰਖਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਲਉ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਭੰਡਾਰ ਨਾ ਹੀ ਕੰਜੂਸਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚਾ ਕੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਖ਼ਰਚਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰਾ ਉਜਾੜ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਚਿਰੰਜੀਵ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਅੰਦਰ ਸਭ ਲਈ ਸ਼ੁਭ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਸਮਾਨ ਸਦੀਵੀ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਜਿਹਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਰਖਿਅਤ ਤੇ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰਖਣਾ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਅਰਥਚਾਰਾ ਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ।

ਦੁਖ ਤੇ ਸੁਖ ਦੋਵੇਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਥਿਰ ਰਖਣ ਲਈ ਸਾਧਨ ਮਾਤਰ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇਕੋ ਥਾਂ ਸੰਯੁਕਤ ਜ਼ਹਿਰ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹਨ। ਜ਼ਹਿਰ ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸੱਦਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਉਸ ਸਾਂ

ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਦਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਕਰਕੇ ਚਿਰੰਜੀਵੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਮਿਤਰਤਾ ਤੇ ਸਾਕ-ਸਬੰਧ, ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਘਿਰਣਾ, ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਨਾਗਰਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨਾ, ਸੁਹਜਾਤਮਕ ਤੇ ਤਿਆਗ ਬਾਰੇ ਚੋਣ, ਧਰਮ ਤੇ ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਇਹ ਸਭ ਤੁਹਾਡੇ ਸਦਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਖਿਅਤ ਰਖਣ ਲਈ ਮਕਾਨਕੀ ਸਾਧਨ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਚੇ ਪੱਧਰ ਉਤੇ ਸਥਿਰ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ।

ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਕਾਰਨ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਘਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਜ਼ਹਿਰ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਹਨ। ਜ਼ਹਿਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਦਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਖ਼ੂਨ ਦੇ ਵਹਿਣ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੰਜ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਧਣ ਫੁਲਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੋਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸਦੀਵੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰੰਗ ਭਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਜਿਗਿਆਸੂਓ ! ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣ ਲਉ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਪ੍ਰਗੀਤਕ ਸੰਤੁਲਨ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੁਰਖਿਅਤ ਰਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ।

ਪੈਗੰਬਰ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਗ਼ੁਲਾਮ ਸਯੀਦ ਦੀ ਕਬਰ ਉਤੇ ਰੋ ਪਏ ਤੇ ਸਯੀਦ ਦੀ ਪੁਤਰੀ ਅਰਥਾਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੈਰੋਕਾਰ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਧਾਰਣ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਂਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਈ । ਪਰ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੰਝੂ ਪੂੰਜਦੇ ਹੋਇਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਜੇ ਇਕ ਮਿਤਰ ਆਪਣੇ ਮਿਤਰ ਦੀ ਕਬਰ ਉਤੇ ਰੋਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ ?"

ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਰਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਅਨੰਤਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਕੁਰਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਲਹਾਮ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਇਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖੀ ਕਰਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਜਲਵਾ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਜੋ ਨਿਤਾਣੇ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਹੋਰ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਆਪਣੇ ਦੁਹਰਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੁਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਕੋਈ ਹੀ ਸੱਚਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਪੈਗੰਬਰ ਸਾਹਿਬ ਸਮਾਨ ਰੋ ਸਕੀਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ।

ਨਜ਼ਰਾਥ ਦੇ ਯਸੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਣਜਾਣ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸੂਲੀ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਭੂ ਯਸੂ ਨੇ ਖੂਹ ਉਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਮਿੱਠੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਖਿਮਾਂ ਦਾਨ ਕੀਤਾ । ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਛੁਹ ਵਾਲਾ ਕਰਮ ਉਸ ਦੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਵਾਲਨ ਤੇ ਰੋਗੀਆਂ ਦੇ ਰੋਗ ਦੂਰ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਯਸੂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਸਾਧਾਰਣ ਰੂਪ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਉਸ ਦੇ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਕਰਮ ਹੀ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਨਾ ਸਾਡੀ ਬੁਧੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਉਤੇਜਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਬੁਧੀ ਦਾ ਇਹ ਸੁਭਾਅ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਇਸ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਉਤੇਜਨਾ ਪੂਰਵਕ ਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਘਦੀ ਚੰਗਿਆੜੀ

ਵਾਂਗ ਨਾ ਭਖਾਇਆ ਜਾਵੇ ਉਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਇਹ ਸੱਚ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵਿਚ ਚਮਕਦੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਗਿਆਸੂਓ ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਚ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂੰ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਧੀ ਨੂੰ ਉਤੇਜਿਤ ਰਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਭ ਬੌਧਿਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਬੜੇ ਗੁਝਲਦਾਰ ਆਤਿਸ਼ਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ ਜੋ ਬਲਦੀਆਂ ਤਾਂ ਚੰਗਿਆੜੀਆਂ ਹਾਰ ਹਨ, ਪਰ ਬੁਝ ਕੇ ਰਾਖ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜਿਗਿਆਸੂਓ ! ਇਹ ਗੱਲ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣ ਲਵੋ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਵੇਗ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਆਤਮ-ਬਲੀਦਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਡੂੰਘੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਬੁਧੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਮੇਚ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵਲੋਂ ਬੇਧਿਆਨੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਯੋਗੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਸਮਾਨ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਕਿਤੇ ਸੁਕ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਨੁਕਰ ਵਿਚ ਛੁਪਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਇਕ ਪਹਿਰਦਾਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਸਤਰਬਧ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਤੇ ਖੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਖਾਂ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਨਿਜੀ ਕੁੰਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਆਪਣੀ ਹੋਣੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਡੂੰਘੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਬੁਧੀ ਲਈ ਕਰਨ ਯੋਗ ਕੋਈ ਕੰਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਵਲ ਮੂਕ ਹੋ ਕੇ ਨਿਮਰਤਾ ਵਿਚ ਤੱਕ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਜਿਸ ਨੇ ਦੁਖਾਂ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਨਾ ਵੱਡਾ ਭੰਡਾਰ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਬੁਧੀ ਦਾ ਤੁਹਾਡਾ ਢੀਠ ਸਾਥੀ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਆ ਧਮਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਜਾਬਰ ਵਾਂਗ ਤੁਹਾਡੇ ਉਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿਧ ਪੱਧਰੀ, ਮਿੱਠੜੀ, ਚੰਗੇਰੀ ਤੇ ਸਾਧਾਰਣ ਸ਼ੁਧ ਮਨੁੱਖਤਾ ਵਿਚੋਂ ਢੂੰਡਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਬੁਧੀ ਦਾ ਦਮਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੁਧੀ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਿਕ ਜੱਥੇ ਸਮਾਨ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ’ਤੇ ਸੁਸਿਖਿਅਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਸੈਨਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਤਾਬਿਆ ਵਿਚ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਦੈਵੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਆਪ ਸਮਰਾਟ ਹੋ। ਸੈਨਾ ਤਾਂ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਲਈ। ਬੁਧੀ ਨੂੰ ਵੀ ਤੁਹਾਡਾ ਮੰਤਰੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਲਪਨਾ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣ ਲਉ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੀ ਮਿੱਠੜੀ ਮਾਨਵਤਾ ਵਿਚੋਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਅਨੰਤ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਛੁਹਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਮਨੁੱਖੀ ਦੁਖਾਂ-ਸੁਖਾਂ, ਆਸਾਂ-ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਦੁਖਾਂਤਕ ਆਦਿ ਤੇ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਭਰਪੂਰ ਅੰਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਾਲਣ ਯੋਗ ਅਤੇ ਜਾਨਣ ਯੋਗ ਸਮੱਗਰੀ ਮਿਲੇ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਕਾਰਜਾਂ ਜੋ ਭਾਵੇਂ ਤਿਣਕੇ-ਹਾਰ ਹਨ, ਦੇ ਪਰਦਿਆਂ ਪਿਛੇ ਖੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਬੁਧੀ ਦੀਆਂ ਉਚੀਆਂ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਅੰਦਰ ਸਿੰਚਤ ਗਿਆਨ ਭੰਡਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਚਾ ਤੱਕੋ ਅਤੇ ਦੇਖੋ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਰਸ਼ ਪੁਰਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੈ ਜੋ ਤਾਰਿਆਂ-ਹਾਰ ਚਮਕ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਮਹਾਨ ਨੈਤਿਕ ਉਚਾਈਆਂ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਉਤੋਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੁਹਾਡੀ ਬੁਧੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਿਰਦਾ ਹੀ ਤਾਰਿਆਂ ਜੜੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸਿੰਘਾਸਨ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਤੁਹਾਡਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਦੀ ਅਨੰਤਤਾ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਪਾਸਾਰ ਮਨੁੱਖੀ ਮਿਠਾਸ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤੁਹਾਡੇ ਸਵੈਮਾਨ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਦਾਸਾਂ ਉਤੇ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦਾ ਬਲ ਤੇ ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਡਰਾਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ. ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਤਹਿਕਰਨ ਨੂੰ ਅਨੰਤ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਿਕ ਚੇਤੰਨਤਾ ਨੂੰ ਉਚਾ ਉਠਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਭ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸਵੈਮਾਨ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਂਗਾਂ ਉਛਾਲੇ ਮਾਰ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਤੁਹਾਡੇ ਉਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸਰਵੁਚ, ਅਤਿ-ਸੁਭ, ਅਤਿ-ਸੁਤੰਤਰ ਤੇ ਅਤਿ-ਪਵਿੱਤਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋ।

XV

ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਮਿਲ ਚੁਕੇ ਹੋ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਹੋ ਕਿਉਂਜੋ ਤੁਸੀਂ ਆਤਮਾ-ਜਾਏ ਹੋ ਗਏ ਹੋ।

ਅਖੌਤੀ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਤਾਂ ਗਰਭਾਸ ਵਿਚ ਬਾਲ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਮਾਂ ਬਾਰੇ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੱਕੋ, ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਧਾਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਜੋੜ ਰਿਹਾ

ਹੈ । ਇਹੋ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਬਾਰੇ ਸੰਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਹੈ । ਤੁਹਾਡਾ ਸ਼ੁਧ ਸਰੂਪ ਇਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਸੰਪੂਰਨ ਆਪਾ ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਉਤਾਂਹ ਵਲ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਆਤਮਿਕ ਉਚਤਾ ਦੀ ਭਰਪੂਰਤਾ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਦੀ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਜੀਵਨ-ਦਸ਼ਾ ਜੋ ਮਿੱਠੜੇ ਹੁਲਾਸ ਵਿਚ ਹੈ—ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡਾ ਸਮੁਚਾ ਗਿਆਨ ਹੈ ।

ਅਸੰਭਵ, ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਜਾਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਇਸਤਰੀ-ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਹੋ ਗਏ ਹੋ—ਇਹੋ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਤ ਆਤਮਾ ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੈ । ਇਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਅਖੌਤੀ ਗਿਆਨ ਤੇ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹੋ । ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਆਹਾਰ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਹੀ ਉਸ ਸੂਖਮ ਜਿਹੇ ਨਿਕੇ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਸਿਮਰਨ ਕਿਹਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਚੇਤੰਨਤਾ ਨੂੰ ਬਾਰੀਕ ਧਾਗਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਤੁਹਾਡੇ ਇਹ ਕੇਸ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹੀਨ ਤੰਦਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਵਲ ਖਿਚੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਜੋੜ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਇਕੋ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮਕਾ ਵੀ । ਲੋਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁਛਦੇ ਹਨ : "ਪ੍ਰਭੂ ਕੀ ਹੈ ?" ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪੰਛੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇੰਨਾ ਹੀ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਚਾ ਉਡਣਾ ਹੈ, ਉਤਾਂਹ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਮਿੱਠੇ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਨੰਤ ਵਲ ਪਸਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਅਨੰਤ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਪਸਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਬਸ, ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਸਭ ਕੁਝ । ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭੂ ਬਾਰੇ ਇਤਨਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ।

ਚਰਖਾ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸੁਆਸਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਮ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਤੁਹਾਡੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਗੂੰਜ ਕੇ ਉਚਾ ਉਠ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਾਣ-ਆਧਾਰ ਅਨੰਦ ਦੀਆਂ ਤਰੰਗਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਉਛਾਲੇ ਮਾਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਇਕ ਹੋਂਦ ਜਾਂ ਹਸਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਂਸ ਦੀ ਪੋਰੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੋ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਸੁਆਸਾਂ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਗੂੰਜ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਜਦੋਂ ਵਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬ੍ਰਿਛ ਧੋਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ—ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇੰਝ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਧੋਤੇ ਗਏ ਹੋ । ਕੋਈ ਵੀ ਤਰੇੜ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਉਤੇ ਦਾਗ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ । ਕੋਈ ਵੀ ਗੋਂਦ, ਕੋਈ ਵੀ ਯੋਜਨਾ, ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵੰਡ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਇਥੇ ਨਾ ਕੋਈ ਟੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਟਿੱਬਾ, ਨਾ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਚੇਤੰਨਤਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖੋੜ ਜਾਂ ਮੋਰੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸੂਰਜ ਸਭ ਉਤੇ ਇਕ ਸਮਾਨ

ਚਮਕਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਗਮਗਾ ਉਠਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਨਿਆਂਈਂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਜਗਮਗਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਦੀਆਂ ਵਹਿ ਤੁਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਵਗ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਘਾਟੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੰਜਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਿੰਜ ਕੇ ਧੋ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਵਨਾਂ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਸਰਸਰਾਂਉਂਦੀਆਂ ਲੰਘਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਝੂਲ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਬਾਹਰਲੇ ਤੇ ਅੰਦਰਲੇ ਥਾਂ ਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਫੈਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਚਮਕਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਦ ਬੰਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਤੁਹਾਡੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਆਭਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਜਾਂਦੇ ਹੋ।

XVI

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਬਣ ਚੁਕੇ ਹੋ—ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਰੰਬਾਰ ਜਪਣਾ ਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਨਾ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੋਈ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਪਵਿੱਤਰ ਕੰਮ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਰਦਿਆਂ ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਹਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਇਹ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਮੁਕਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਅਮੁਕ ਹੈ 'ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੂੜ੍ਹ ਮੂਰਖ ਸਾਂ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਾਰੇ ਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਕਰਨ ਯੋਗ ਕਾਰਜ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ।'

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ 80 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕ ਆਯੂ ਵਿਚ ਦਿਨਸ ਰਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਅਰਥਾਤ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਬਣ ਚੁਕਾ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰਾ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਸੀ। ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪ ਜੀ ਲਈ ਦੈਵੀ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਦਵੇਂ ਸਰੂਪ ਰਖਦਾ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪ ਰਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਕਦੇ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕੰਧ ਵਿਚ ਇਕ ਕਿਲੀ ਠੋਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਅਤਿ ਡੂੰਘੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਆਪ ਉਸ ਕਿਲੀ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਸਰਵਣ ਕਰਦੇ। ਜਿਸ ਕਿਲੀ ਨੂੰ ਆਪ ਪਕੜਦੇ ਸਨ ਉਹ ਅਧੋਰਾਣੀ ਅਰਥਾਤ ਟੁੱਟੀ ਫੁਟੀ ਸੀ। (ਹਾਲੀਂ ਵੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।)

ਹੁਣ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪੰਧ ਉਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਲੰਮੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹੋ। ਨਾਮ ਦਾ ਇਹ ਨਿਰੰਤਰ ਅਭਿਆਸ, ਇਹ ਨਾ ਮੁਕਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ

ਬਾਰੰਬਾਰ ਜਾਪ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਜਾਗਰੂਪਤਾ ਦਾ ਪਰਮ ਸੁੰਦਰ ਅਨੰਤ ਸਿਮਟਨ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਦੀ ਅਤਿ ਡੂੰਘੀ ਲਿਵਲੀਨਤਾ ਹੀ ਤਾਂ ਹਾਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਤੀਬਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ ਸੰਪੂਰਨ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਆਤਮਿਕ ਪੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਇਸ ਤੀਬਰ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਨਾ ਨੀਂਦ ਹੈ, ਨਾ ਆਰਾਮ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਇਸ ਨੂੰ ਛਡਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਣਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਨਿਆਏ-ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਬੋਝਲ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਭੋਜਨ ਛਕਣਾ ਜਾਂ ਜਲ-ਪਾਨ ਕਰਨਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾੜ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਸਖਣੀ ਸਖਣੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਦਾ ਇਹ ਸਖਣਾਪਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਪੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਤੁਸਾਂ ਗ਼ਲਤ ਜਾਂ ਸਦਾਚਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਕਦੀ ਕਦਾਈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਵੀ ਦੁਖੀ ਕਰੇਗੀ, ਪਰ ਸਦਾ ਇੰਝ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਧੀਰੇ ਧੀਰੇ ਇਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਤਿਆਗ ਜਾਂ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਉਪਤੰਨ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤਹਿਕਰਣ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲਗਣਗੇ।

ਕਈ ਵਾਰ ਤੁਸੀਂ ਇੰਝ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਕੋਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਅਖੌਤੀ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਲਈ ਇਕ ਬੋਝਲ ਕਾਰਜ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਆਤਮਾ ਲਈ ਇਕ ਰੋਗ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮੌਨ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਠੀਕ ਸਮਝੋਗੇ। ਤਦੋਂ ਬੋਲਣਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੰਝ ਜਾਪੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮਾਸ ਨੂੰ ਤਿਲ ਤਿਲ ਕਰਕੇ ਕਟ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਕ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਰਵਉਚ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਧੁੰਧਲੇ ਜਿਹੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਰਬ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਜਿਗਿਆਸੂ ਦੀ ਇਕ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਚੇ ਛਿਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆ ਕੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਉਹ ਅਨੰਦਮਈ ਅਵਸਥਾ ਖੁਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਕਿ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਲਈ ਗੁਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਜਿਹੜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਉਹ ਇਸਤਰੀ-ਪੁਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਡਰਦੇ ਹੋ; ਪਰ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਕਿਸੇ ਦੈਵੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਨਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਾਂਗ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਸਾਰੇ ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਦੈਵੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ।

ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਦੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰੀਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਇਕੱਲਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਤਮਾ ਦੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਬਹੁਤ ਪਰੇ ਤੇ ਉਚੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜੋ ਹਾਲੀ ਵੀ ਸਰੀਰ ਤਕ ਸੀਮਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਜੋ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੋ, ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਰਖਣ ਲਈ ਅਨੰਤਾ ਦੀ ਘਾਲ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੂਰਜ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਮਾਨ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਵੀ ਇਹ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵੀ ਸਿਰਤੋੜ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਅਨੰਤ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਅਤੇ ਇਥੇ ਵੀ ਇਸ ਮਾਰਗ ਦੀ ਇਹ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਵੀ ਹੋਰ ਅਗੇ ਨੂੰ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੋਈ ਆਰਾਮ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਢਿਲ ਜਾਂ ਘੌਲ ਦੀ ਥਾਂ ਹੈ। ਇਥੇ ਸਦਾ ਸੁੱਚੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਇਸ ਮੌਤ ਵਰਗੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਖਣ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੰਤਰ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਧਿਆਨ ਰਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਗਰੂਪ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਚੀ ਮੁੱਚੀ ਨਿਰੰਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਾਰਜ ਹੈ ਇਹ ਤਾਂ ਨਾ ਮੁਕਣ ਵਾਲਾ ਸਫ਼ਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਸਦਾ ਚਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਇਥੇ ਮੈਂ ਨਦਰਿ-ਕਰਮ ਜਾਂ ਮਿਹਰ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਜੀਵਤ ਆਤਮਾ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਤਿਆਗਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਅਗੇ ਤੋਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਅਮੁੱਕਤਾ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਪਰਮਾਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੁਆਸਾਂ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਰਖਣ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਸੰਗਰਾਮ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।

ਆਤਮਿਕ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪ੍ਰੇਮ ਮਈ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਸਦਾ ਉਚੇਰੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਲ ਅਗੇ ਤੁਰਦਿਆਂ ਰਖਣ ਲਈ ਤੇ ਹੋਰ ਨਵੀਆਂ ਉਚਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਘਾਲ ਤੇ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ।

ਆਪਣਿਆਂ ਜੋੜਿਆਂ ਤੋਂ ਦਿਨ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਧੂੜ ਨੂੰ ਝਾੜਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੇ ਮਨ ਉਤੇ ਪਏ ਮਿੱਟੀ ਘਟੇ ਨੂੰ ਵੀ ਧੋਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਨਾਲ ਆਤਮਾ ਉਤੇ ਪਏ ਭਾਰ ਨੂੰ ਸਾੜਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਪ੍ਰੀਸ਼ਰਮ ਰਾਹੀਂ ਧੋਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਵਿਚ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸੁਰ-ਨਾਦ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦ ਉਤਪੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਲੁਕੇ ਪਏ ਹਨ।

ਇਸ ਨਦਰਿ-ਕਰਮ ਨੂੰ ਖੀਣ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮਕਾਨਕੀ ਦੁਹਰਾਓ ਤਾਂ ਵਿਅਰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਹੁਣ ਤਕ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰਖਦੇ ਹੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਮਕਾਨਕੀ ਦੁਹਰਾਓ ਉਸ ਬੱਤੀ ਨੂੰ ਜਗਦੀ ਰਖਣ ਲਈ ਮਾਲਾ ਦਾ ਗੇੜ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਫੇਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਚੰਗਿਆੜੀਆਂ ਮਘ ਪੈਣਗੀਆਂ। ਇਕੋ ਹੀ ਅਚਣਚੇਤ ਦਾ ਮਚਿਆ ਚੰਗਿਆੜਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰੇਪਣ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੰਝ ਹੌਲਾ ਫੁੱਲ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਅਸਰੀਰੀ ਹੋ ਗਏ ਹੋਵੋ।

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਦਾ ਜਾਗਦੇ ਰਹੋ, ਸਦਾ ਸੋਘੇ ਰਹੋ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਠੰਢੇ ਸੀਤਲ ਜਲ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਰਣ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬੀਰ-ਗਤੀ ਨੂੰ ਪਾਉ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇਸ ਲਈ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਅਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਜੜਤਾ ਦੀ ਸਿਥਲਤਾ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਸਕੋ।

ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਆਖੋਗੇ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਪੁਜਾਰੀ-ਵਰਗ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜੋ ਮਾਲਾ ਫੇਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪਿਛੇ ਖੰਡਨ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਵੀ ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮਾਲਾ ਵੀ ਫੇਰੋ, ਕਿਉਂਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਹੋਂਠ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਚੁੰਮਣਗੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਦੀ ਜੱਫੀ ਵਿਚ ਉਹ ਕੁਝ ਧੜਕੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪ੍ਰਭੂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ। ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਜੂੜਾ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮੇਰੂ-ਮਣਕੇ ਉਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇੰਝ ਅਨੁਭਵ ਕਰੋਗੇ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੰਢ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਨ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਰਹੇ ਹੋ।

ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ (ਮੰਤਰ) ਦੇ ਜਾਪ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੰਝ ਅਨੁਭਵ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਆਤਮਿਕ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਮਰਾਟ ਹੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੰਝ ਅਨੁਭਵ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਸਹੰਸਰ ਨਦੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਪੁਜਾਰੀ ਵਰਗ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਾਂਗਾ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਆਏ ਉਚਿਤ ਸਿਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਉਤੇ ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਆਵੇਗੀ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਠੀਕ ਭਾਂਤ ਸਮਝ ਸਕੋਗੇ ਕਿ ਧਰਮ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦਾ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਧਰਮ ਦੇ ਭੇਖੀ ਜਾਂ ਬਣਾਉਟੀ ਰੂਪਾਂ-ਸਰੂਪਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਅਥਵਾ ਮੰਤਰ ਦੇ ਸੁਧ ਨਾਦ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੋ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਸ ਸਰੀਰਕ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਅਮਰ-ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ

ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵਿਸਾਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ? ਇਸ ਜੋਤ ਨੂੰ ਜਗਦੇ ਰਖੋ। ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਛਡਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛਿਣਾਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਕੀ ਵਾਪਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣ ਰਹੇ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਤੁਸਾਂ ਨਾਮ ਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜਗਾ ਕੇ ਰਖਣਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਨਾਮ ਦਾ ਦੀਪਕ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਬਲ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਬਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਆਪ ਖਲੋਤਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਦਰ ਦੇ ਆਪ ਪੁਜਾਰੀ ਹੋ। ਨਾਮ ਦੀ ਜੋਤ ਨੇ ਸਹਿਜ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਤੁਸਾਂ ਇਸ ਦੀਪ ਨੂੰ ਜਗਦੇ ਰਖਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਤੇਲ ਪਾਉਣਾ ਹੈ ਤੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੀ ਬੱਤੀ ਨੂੰ ਸੀਖਣਾਂ ਹੈ।

ਹੁਣ ਤੁਸੀ ਇਹ ਵੇਖ ਤੇ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਜਿਥੇ ਨਾਮ ਦਾ ਦੀਪ ਹਾਲੀ ਜਗਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਥੇ ਇਸ ਵਿਚ ਤੇਲ ਪਾਉਣਾ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਬੱਤੀ ਨੂੰ ਸੀਖਣਾ ਕਿੰਨਾ ਵਿਅਰਥ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਜਿਹੇ ਦਾਅਵੇ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਜਦ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਨਾਮ ਦਾ ਦੀਪ ਹਾਲੀ ਬਲਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ? ਉਸ ਮੰਦਰ ਦੇ ਵੀ ਕੀ ਅਰਥ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਆਪ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਜੋਤ ਜਗ ਉਠੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਬੜੀ ਮੂਰਖਾਂ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਧਿਆਨ ਨਾ ਰਖੋ।

ਇਤਿ

ਅਨੁਕ੍ਰਮਕਾ

ਸ਼ੁੱਧੀ-ਪੱਤਰ

ਪੰਨਾ	ਪੰਗਤੀ	ਛੱਪਿਆ	ਪੜ੍ਹੋ
15	3	ਇਨ੍ਹਾਂ	ਇਸ
24	14	ਤੂਠ	ਤੁਠੱ
29	18	ਪ੍ਰੂੰਨ	ਪ੍ਰੁੰਨ
50	25	ਧਛਮੀ	ਪਛਮੀ
67	17	ਅਰਬਾਂ	ਅਰਥਾਂ
80	8	ਪਜਿਆਂ	ਪੰਜਿਆਂ
”	21	ਹੁਲਾਰ	ਹੁਲਾਰਾ
87	5	ਘੂਟ	ਘੁਟ
92	2	ਗਦੜਾਂ	ਗੁਦੜਾਂ
95	25	ਛਹ	ਛੁਹ
100	11	ਕਿਸ	ਕਿਸੇ
102	8	ਸਖ	ਸੁਖ
104	18	ਕਰਨ	ਕਾਰਨ
137	2	ਸੋਹਰਪੁਣੇ	ਛੋਹਰਪੁਣੇ